

“Skal vi sittedanse?”

Verb-verb-sammensetninger i norsk

Eli Anne Eiesland

Masteroppgave ved institutt for lingvistiske og nordiske fag

UNIVERSITETET I OSLO

2. juni 2008

Forord

Før jeg begynte på Blindern, syntes jeg det virket helt usannsynlig at jeg noensinne skulle skrive noe så omfattende som en masteroppgave. Det synes jeg fremdeles, men oppgaven er jo ferdig, så jeg har i og for seg overrasket meg selv.

Jeg vil takke Rolf Theil for at han ville være veilederen min. Han har alltid hatt tid til alle spørsmålene mine, både store og små. Uten Rolf som veileder hadde det helt sikkert blitt mye kjedeligere å skrive masteroppgave! I tillegg går mange store takker til familie og venner for all støtte, interesse og omtanke, til jentene på lesesalen for kaffepauser og spennende diskusjoner og til Mari for timesvis med avkobling med America's Next Top Model. Sist men ikke minst skal Eivind ha takk, både for korrekturlesing av oppgaven, men også for alle klemmene jeg har fått underveis!

Eli Anne Eiesland

Oslo, 2. juni 2008

Innhold

FORORD	III
INNHold	V
1. INTRODUKSJON	1
2. TIDLIGERE FORSKNING	3
2.1 GENERELT	3
2.2 VERB-VERB-SAMMENSETNINGER	4
2.2.1 <i>Norsk</i>	5
2.2.2 <i>Andre språk</i>	5
2.2.3 <i>Serielle verb</i>	6
3. TEORETISK FUNDAMENT – KOGNITIV LINGVISTIKK	7
3.1 KOGNITIV LINGVISTIKK ER BRUKSBASERT	8
3.2 NETTVERK	11
3.3 SKJEMAER OG PROTOTYPER	11
4. METODE	15
4.1 KORPUS	15
4.2 FRAMGANGSMÅTE OG RESULTATER	16
4.2.1 <i>En systematisk framgangsmåte?</i>	18
4.2.2 <i>Hvordan avgjøre om forleddene er verb?</i>	19
4.2.3 <i>Kvantifisering av data</i>	21
4.2.4 <i>Kort om datamaterialet</i>	22
4.3 SEMANTISK ANALYSE	22
5. SAMMENSATTE ORD	25
5.1 MORFOLOGI ELLER SYNTAKS – ELLER BEGGE DELER?	25
5.2 RELASJONER MELLOM LEDDENE	26
5.3 ORDKLASSER I SAMMENSETNINGER	27
5.4 HODER	29
5.5 ORD ELLER STAMMER?	32
5.6 SAMMENSETNINGER I KOGNITIV GRAMMATIKK	36
5.6.1 <i>Symbolisering, integrering og kategorisering</i>	36
5.6.2 <i>U-steder ("e-sites")</i>	41

5.6.3	<i>Skjematiske nettverk av sammensetninger</i>	43
6.	VERB-VERB-SAMMENSETNINGER - SEMANTIKK	45
6.1	PERFEKTIVE OG IMPERFEKTIVE VERB.....	45
6.2	SKJEMAER	48
6.2.1	<i>Sekvens-konstruksjonen</i>	49
6.2.2	<i>Trene-konstruksjonen</i>	50
6.2.3	<i>Kroppskonstruksjonen</i>	53
6.2.4	<i>Stemme-konstruksjonen</i>	54
6.2.5	<i>Tulle-konstruksjonene – en familie av konstruksjoner</i>	55
6.2.6	<i>Prøve- og øve-konstruksjonen</i>	63
6.2.7	<i>Trøste- og kosekonstruksjonene</i>	65
6.2.8	<i>Kjede-konstruksjonen</i>	66
6.2.9	<i>Andre konstruksjoner og sammensetninger</i>	68
6.2.10	<i>Oppsummering</i>	71
7.	ARGUMENTSTRUKTUR	73
7.1	GENERELT	73
7.2	HVA SKJER NÅR VERB KOMBINERES?.....	76
7.2.1	<i>Serielle verbkonstruksjoner</i>	76
7.2.2	<i>Japanske verb-verb-sammensetninger</i>	77
7.2.3	<i>Norske verb-verb-sammensetninger</i>	78
8.	PRODUKTIVITET	85
8.1	GENERELT	85
8.1.1	<i>Produktivitet versus kreativitet og analogi</i>	86
8.1.2	<i>Hvilke faktorer kan påvirke produktivitet?</i>	87
8.1.3	<i>Ulike typer produktivitet</i>	90
8.1.4	<i>Kvantifisering av produktivitet</i>	92
8.2	PRODUKTIVITETEN TIL VERB-VERB-SAMMENSETNINGER	94
8.2.1	<i>Hvordan oppstår nye verb-verb-sammensetninger?</i>	100
8.2.2	<i>Hva begrenser produktiviteten til verb-verb-sammensetninger?</i>	101
8.2.3	<i>Hvordan brer verb-verb-mønsteret seg?</i>	102
9.	KONKLUSJON	107
9.1	VIDERE FORSKNING	109

BIBLIOGRAFI	111
TILLEGG 1: LENKER TIL EKSEMPELSETNINGENE.....	118
TILLEGG 2: ALLE VERB-VERB-SAMMENSETNINGENE.....	121

Liste over figurer

Figur 1: Den bruksbaserte modellen.....	8
Figur 2: Grammatikalisering	9
Figur 3: Skjema, prototype, ekstensjon	13
Figur 4: Hoder i sammensetninger	30
Figur 5: Skjemaer for sammensetninger med og uten fuger.....	36
Figur 6: Eple.....	37
Figur 7: [[TING/...]-[PL/-er]]	38
Figur 8: [[eple]-[kake]].....	39
Figur 9: U-steder: semantisk og fonologisk integrasjon av eple og kake.....	42
Figur 10: Skjematisk nettverk av sammensetninger.....	43
Figur 11: Perfektive og imperfektive verb	45
Figur 12: Integrering av tilstandsverb	47
Figur 13: Sekvens-konstruksjonen - semantikk	49
Figur 14: Trene-konstruksjonen - 'trene opp en ferdighet'	51
Figur 15: Trene-konstruksjonen - 'trene ved å utføre [AKTIVITET]'	52
Figur 16: [[KROPPSLIG AKTIVITET]-[KROPPSLIG AKTIVITET]].....	54
Figur 17: Stemme-konstruksjonen	55
Figur 18: [[tulle/tøyse/]-[V]]	57
Figur 19: [[leke/late]-[V]]	58
Figur 20: Jukse/lure-konstruksjonen	62
Figur 21: Alle medlemmene av tulle-familien	62
Figur 22: Prøve-konstruksjonen (med betydningen 'teste, undersøke').....	63
Figur 23: Øve-konstruksjonen.....	64
Figur 24: Trøste/kose-konstruksjonen.....	65
Figur 25: Byttelåne	69
Figur 26: Argumentstruktur trøstespise.....	81
Figur 27: Argumentstruktur trøsteklemme.....	82
Figur 28: Argumentstruktur hoppetrene.....	83

Figur 29: To ulike former for produktivitet.....	91
Figur 30: Framstilling av global produktivitet	94
Figur 31: Global produktivitet.....	96
Figur 32: Global produktivitet med høyfrekvente instansieringer tatt bort.....	97
Figur 33: Alle konstruksjonene unntatt bytte-V	98
Figur 34: Fordeling av former	103
Figur 35: Finitte og infinitte verb	104
Figur 36: Semantisk kart over sammensetningene.....	108

1. Introduksjon

Ord som er satt sammen av to eller flere ord, kalles **sammensetninger**, og prosessen som skaper disse ordene kalles **sammensetting**. I mange språk, inkludert norsk, er dette en av de viktigste kildene til nye ord. De fleste ordklasser kan inngå i sammensetninger, og sammensetninger kan selv tilhøre mange ulike ordklasser. Denne oppgaven handler om en bestemt type norske sammensetninger: de som består av to verb. Flere teoretikere har beskrevet verbale sammensetninger som marginale og uproduktive i europeiske språk, men det ser ut til at sammensetningstypen ikke bare forekommer, men også er produktiv i norsk. Det er samlet inn 266 eksempler på slike sammensetninger, som kan grupperes inn i ulike undergrupper på grunnlag av oppbygning og betydning.

Det teoretiske fundamentet for oppgaven er kognitiv lingvistikk, med særlig vekt på Langackers (bl.a. 1987, 1991, 2008) kognitive grammatikk. Sammensetninger beskrives som komplekse symbolske konstruksjoner, bestående av semantisk struktur, fonologisk struktur, og forbindelsen mellom disse. Videre er det undersøkt i hvilken grad verb-verb-sammensetting er **produktivt** i norsk. Produktivitet er definert slik Langacker (2000: 114) gjør det: "Productivity is a matter of how available a pattern is for the sanction of novel expressions", og anses som et graderbart fenomen.

Hovedmålene for oppgaven er følgende:

- Beskrive verb-verb-sammensetninger innen et kognitivt lingvistisk rammeverk, med fokus på semantikk og argumentstruktur.
- Finne ut i hvilken grad slike sammensetninger er produktive i norsk, og hva som virker inn på denne eventuelle produktiviteten.

Opgaven er bygd opp på følgende måte: Kapittel 1 introduserer temaet, formålet med oppgaven og oppbygningen av den.. Kapittel 2 presenterer tidligere forskning på området.. Kapittel 3 er en kort gjennomgang av det teoretiske fundamentet for oppgaven, og presenterer kognitiv lingvistikk generelt og kognitiv grammatikk spesielt. I kapittel 4 presenteres metoden som er brukt for å samle inn sammensetningene, med en generell og en spesifikk diskusjon av korpus som grunnlag for datainnsamling. Kapittel 5 er en bro fra teori til data. Det tar først for seg sammensatte ord som fenomen, før det beskriver hvordan sammensatte ord behandles i kognitiv lingvistikk, og forklarer teoretiske begreper som er nødvendige for en analyse av verb-verb-sammensetningene. Dette er en nødvendig forutsetning for kapittel 6, som

analyserer verb-verb-sammensetninger i detalj, med særlig vekt på semantikken deres. I kapittel 7 går jeg gjennom argumentstrukturen til sammensatte verb. I kapittel 8 diskuteres produktiviteten til verb-verb-sammensetningene. Kapittel 9 inneholder en oppsummering og konklusjon, og forslag til videre forskning.

Når jeg diskuterer ord eller språklige uttrykk, er disse satt i kursiv: *pølse*, *lompe*, mens betydninger står i enkle anførselstegn: 'matrett av kjøttblanding', 'flat, myk, rund kake som er bakt av mel og poteter'. Der ikke annet er nevnt, er definisjoner hentet fra Bokmålsordboka, elektronisk utgave. Eksemplene på bruken av verb-verb-sammensetninger er nummerert med tall i parenteser, og en liste over hvor de er funnet, finnes i tillegg 1. De er kopiert direkte, med alle skrivefeil og andre typografiske merkverdigheter bevart (men med sammensetningene de illustrerer i **fete typer**). Ved unummererte eksempler står kildene markert i fotnoter.

2. Tidligere forskning

2.1 Generelt

Sammensetting finnes i svært mange språk, og ofte er prosessen en av de viktigste kildene til nye ord. "Compound words are extremely wide-spread among the world's languages and represent perhaps the easiest way to form a new cognitive representation from two or more existing ones" (Libben og Jarema 2006: vi). "Compounding might be considered to be the universally fundamental word formation process" (Libben 2006: 2), og kanskje er sammensetting til og med "the first word formation process in language" (ibid: 2), noe også Jackendoff (2002: 250) nevner: "[t]he facts of compounding (...) seem symptomatic of protolinguistic 'fossils'".

Det finnes likevel overraskende lite forskning på området, noe Fabb (1998: 82) påpeker: "Comparatively little theoretical work has been done on compounds". Til tross for relativt lite forskning på området, har man på ingen måte unngått uenigheter om ulike aspekter ved fenomenet.

Although compounding is the most productive type of word-formation process in English, it is perhaps also the most controversial one in terms of linguistic analysis and I must forewarn readers (...) that compounding is a field of study where intricate problems abound, numerous issues remain unresolved, and convincing solutions are generally not so easy to find (Plag 2003: 132).

Hva er det ved sammensetting som er kontroversielt? Sammensetninger har flere egenskaper som kan gi opphav til problemer: Hører de til morfologi eller syntaks, eller begge deler? Har alle sammensetninger hoder? Hvilke ordklasser kan kombineres, er alle ordklasser like tilbøyelige til å inngå i sammensetninger? Kan man lage en uttømmende oversikt over relasjonen mellom leddene i sammensetninger? Kan bøyde ledd inngå i sammensetninger? Det siste spørsmålet har fått mye oppmerksomhet fordi tilhengere av en såkalt "dual-processing" modell har brukt sammensetninger som evidens for sitt syn. En slik modell går ut på at det finnes to måter å prosessere språk på: regelmessige former behandles ved hjelp av abstrakte regler, mens uregelmessige former er lagret i det mentale leksikon. Blant andre Pinker (1994, 1999) argumenterer for et slikt syn, og bruker som evidens det faktum at sammensetningen *mice-eater* finnes i engelsk mens *rats-eater* ikke gjør det, fordi *mice* er lagret i det mentale leksikon, mens *rats* ifølge Pinker ikke er det. De som ikke er tilhengere av en dual-processing-modell har samlet data som tyder på at det ikke er noe grunnleggende

prinsipp som forbyr regelmessige flertallsord som forledd i sammensetninger. Blant dem er Johansson (1980), Bauer og Renouf (2001) og Haskell et. al (2003).

Beskrivelser av sammensetninger finnes i de fleste bøker om morfologi, men en spesielt god oversikt er Fabb (1998). Norsk referansegrammatikk (Faarlund et al. 2006) har en god oversikt over norske sammensetninger. Det er også gjort korpusundersøkelser som kartlegger sammensetting, blant annet Bauer og Renouf (2001). I de fleste tilfellene er rotsammensetninger (sammensetninger der leddene er røtter) mer inngående beskrevet enn syntetiske sammensetninger - sammensetninger der ett av leddene er avledet av et annet ord, vanligvis et verb, som i *kjøtteter* og *ovnsbakt*. Fabb (1998: 68) definerer dem som sammensetninger som har "as its head a derived word consisting of a verb plus one of a set of affixes". Bauer og Renouf (2001: 117) kommenterer at "the area of synthetic compounding in English is a descriptive and terminological nightmare". Det er blant annet ikke enighet om nøyaktig hva som skal defineres som en syntetisk sammensetning. Noen begrenser seg til å ta med "agentive *-er*, nominal and adjectival *-ing*, and the passive adjectival *-en*" (Fabb 1998: 68), mens andre vil inkludere blant annet *-ance*, slik at sammensetningen *slum clearance* regnes som en syntetisk sammensetning. En sammensetningstype som heller ikke har fått mye oppmerksomhet, er såkalte inalienabelsammensetninger (uavhendeligsammensetninger), sammensetninger som *blåøyd* og *breiskuldra*, der sisteleddet er et adjektiv dannet av et substantiv. Deskriptivt kommer man fort ut for problemer med disse sammensetningene, fordi sisteleddene ikke kan forekomme alene – man kan ikke si at noen er **øyd* eller **skuldra*. Haspelmath (2002: 89) gjør greie for slike sammensetninger på en grei måte, ved hjelp av en ordbasert morfologisk modell.

2.2 Verb-verb-sammensetninger

Verb-verb-sammensetninger får ofte ikke særlig med omtale i morfologisk litteratur. Booij skriver (2005: 77) at "[c]ompounds with a verbal head (...) do occur, but are exceptional in Germanic languages", og at "most Germanic languages do not have productive processes for verbal compounding" (ibid. 91), et synspunkt han deler med Haspelmath (2002: 221), som også skriver at verbale sammensetninger ikke forekommer i europeiske språk. Aikhenvald (2006: 46) skriver at "Some Indo-European languages have a limited number of verb-verb compounds which can be exhaustively listed in a dictionary. Their semantics is idiosyncratic".

Bauer og Renoufs (2001) korpusstudie av engelske sammensettinger konkluderer imidlertid med at “compound-verb formation is alive in English”. (2001: 110). Studien fant både A-V-sammensetninger (*dry-burn*), N-V-sammensetninger (*thumb-strummed*, *part-runs*) og V-V-sammensetninger (*freeze-dries*, *mock-whispers*). Taylor (2002: 364) bemerker også at N-V-sammensetninger ser ut til å ha blitt mer produktive i engelsk i dag, og bruker *witness-tamper* og *price-regulate* som eksempler.

2.2.1 Norsk

Verb har muligheten til å være både forledd og etterledd på norsk; forledd i sammensetninger som *kjøpekake* og *tryllestav*, etterledd i sammensetninger som *sexdømme* og *rotfylle*. Sammensetninger av typen substantiv-verb ser ut til å ha økt i omfang i norsk, som beskrevet av Bäcklund (2007). Han viser til over 300 innsamlede sammensetninger av denne typen, og argumenterer for at mønsteret de er dannet etter er produktivt (Bäcklund 2007: 101).

Verb-verb-sammensetninger har ikke blitt beskrevet som en produktiv prosess i norsk før. Sammensetningstypen nevnes imidlertid blant annet kort i Norsk Referansegrammatikk (Faarlund et al. 2006: 80): ”Også verb kan sporadisk være forledd: *øsregne*, *brennemerke*, *frysetørre*”. Faarlund et al. skriver også at verb opptrer som både forledd og etterledd i sammensetninger på norsk, men utyper ikke temaet.

2.2.2 Andre språk

Japanske verb-verb-sammensetninger er relativt godt beskrevet, blant annet av Gamerschlag og Naumann (2003) og Gamerschlag (2005). Japansk har mange slike sammensetninger, for eksempel *kaesi-wasureru* (gi.tilbake-glemme, ’glemme å gi tilbake’) og *hikari-kagayaku* (glitre-skinne, ’glitre og skinne’) (Gamerschlag 2002). Også mandarin har verb-verb-sammensetninger, noe blant annet Haspelmath (2002: 221) nevner, med verbet *tànghuài*, (stryke-gå.i.stykker, ’å ødelegge noe ved å stryke det’) som eksempel. Disse sammensetningene er såkalt resultative (Fabb 1998: 77):

Baoyu qu-lei-le ma
 Baoyu ri-sliten-ASP hest
 ’Baoyu red en hest slik at hesten / Baoyu ble sliten’

Når det gjelder språk som er nærmere beslektet med norsk, skriver Mellenius (1997: 26) at verb-verb-sammensetninger er produktive, i svensk, og nevner *krypköra*, *torktumla* og *brännmärka* som eksempler.

2.2.3 Serielle verb

Serielle verb finnes i mange språk, og de er særlig vanlige i Vest-Afrika, Øst-Asia og Oseania (Aikhenvald og Dixon 2006: xi). Én definisjon av serielle verb er ”a sequence of verbs which act together as a single predicate, without any overt marker of coordination, subordination, or syntactic dependency of any other sort” (Aikhenvald 2006: 3). Det dreier seg altså om mer enn ett finitt verb i samme setning, og disse verbene deler argumenter med hverandre. Litteraturen som omhandler serielle verb er rik, se blant annet Crowley (2002), Lefebvre (1991), Aikhenvald og Dixon (2006) og Kjelsvik (2002) for et lite innblikk.

Gamerschlag (2005:11) legger vekt på likhetene mellom serielle verb og verb-verb-sammensetninger. Begge typene kjennetegnes blant annet ved at verbene som opptrer der, også kan opptre uavhengig, men de har ulik morfologisk status: Verbkomposita utgjør et morfologisk ord, det vil blant annet si at ikke noe materiale kan opptre mellom delene. I serielle verbkonstruksjoner er begge verbene syntaktisk frie, og kan skilles med for eksempel en substantivfrase. Gamerschlag skriver (2005: 12) at verbalkomposita og serielle verb er de mest komplekse typene komplekse predikater. Det er fordi i V-V-sammensetninger blir to elementer med ”elaborert argument- og hendelsesstruktur” fusjonert, i motsetning til for eksempel en nominalsammensetning, som ikke består av elementer med like kompleks argumentstruktur. Også andre teoretikere framhever likhetene mellom de to fenomenene, for eksempel Nishiyama (1998), som argumenterer for en ”grunnleggende strukturell likhet mellom serielle verbkonstruksjoner (...) og verb-verb-sammensetninger i japansk”, og Crowley (2002:18), som plasserer verb-verb-sammensetninger langs en skala av fenomener som omfatter ”verbal compounds>nuclear serial verbs>core serial verbs>clause chains>subordinate clauses>coordinate clauses”.

3. Teoretisk fundament – kognitiv lingvistikk

Kognitiv lingvistikk er en retning innen lingvistikken som har vokst fram i løpet av de siste 30 årene, og som kan beskrives som en stor familie av ulike teorier. Blant disse er Bybees funksjonalistiske teorier (Bybee 1985), grammatikaliseringsteori (Hopper og Traugott 2003), konstruksjonsgrammatikk (Fillmore og O'Connor 1988, Goldberg 1995, 2006), og kognitiv grammatikk (Langacker 1987, 1991, 2000, 2002, m. fl.). I denne oppgaven bruker jeg mye av Langackers teorier, spesielt de delene som omhandler skjemaer, semantiske nettverk, og semantisk analyse men jeg trekker også inn Bybees bruksbaserte teorier, og Goldbergs konstruksjonsgrammatikk. Utgangspunktet er dermed et generelt kognitivt perspektiv.

Medlemmene av den kognitive familien forenes av synet de har på hvordan språket bør oppfattes: som en integrert del av menneskelig kognisjon. I kognitiv lingvistikk prøver man å forene det man vet om språk med det man vet om menneskers generelle kognitive evner. Man antar at kunnskap om språk er organisert på samme måte som all annen kunnskap er organisert; i Goldbergs (1995: 5) ord: "knowledge of language is knowledge". Langacker (1987: 12) skriver at språket er en "integral part of human cognition", og at man derfor, uansett om man antar at det finnes en medfødt språkevne eller ikke, må ta hensyn til ikke-språklige kognitive evner når man beskriver språk. Hvis en språkmodul eksisterer, skriver Langacker, er den uansett innebygd i resten av det psykologiske systemet, og språkinnlæring og språkbruk avhenger av andre, mer generelle kognitive evner. På grunn av dette, argumenterer han, er det ingen grunn til å forvente at det skal være noe skarpt skille mellom språkevner og andre kognitive evner, og det er derfor fornuftig å prøve å beskrive språk ved hjelp av det vi vet om menneskelig kognisjon. Kognitiv lingvistikk benytter seg av en rekke generelle kognitive mekanismer for å beskrive språk, blant dem kategorisering, forgrunn/bakgrunn, mentale rom, metaforer og metonymi, automatisering, lagring og symbolisering (Taylor 2002). Dette er mekanismer som ikke primært er språklige, men som brukes i språket, og kognitive lingvister argumenterer for at språket ikke ville kunne eksistere uten dem.

Studiet av betydning står sentralt i kognitiv lingvistikk. Langacker skriver (1987: 5) at han tar det for å være *selvinnlysende* at betydning er et kognitivt fenomen, og at det må behandles deretter, og Bybee skriver (1985: v) at "form should not be studied independently of meaning", og at "the relation between meaning and form is not completely arbitrary" (1985: 4). Mange kognitivister leter etter semantisk motivasjon bak morfologiske og syntaktiske

strukturer. De mener at spesifikke språklige strukturer er knyttet til spesifikke måter å konseptualisere en situasjon i verden på, og at språklige strukturer dermed gjenspeiler konseptuelle strukturer. En konsekvens av dette er at synonymi sjelden forekommer: En endring i form fører som oftest til en semantisk eller en pragmatisk endring. Betydning sees på som et mentalt fenomen. Språket refererer ikke til fenomener i verden, men til *mentale representasjoner* av disse fenomenene.

Kognitiv lingvistikk bruker en ”vertikal” (i motsetning til en ”horisontal”) beskrivelse av språk. Hvis man ser for seg språk som en kake, vil ikke-kognitive teorier ofte beskrive den lagvis: ett lag er syntaks, ett er morfologi, ett er fonologi og så videre. Kognitiv lingvistikk skjærer ut et stykke av kaka og undersøker alle lagene i ett (Evans et al. 2006: 5). Det er derfor ingen klare skiller mellom for eksempel morfologi og syntaks, eller mellom semantikk og pragmatikk, leksikalsk og ensyklopedisk kunnskap. Gradvise overganger er ett av kjennetegnene til kognitiv lingvistikk. Språket sees på som et symbolsystem, der fonologiske enheter er knyttet til semantisk innhold. Det eksisterer kun tre typer enheter: fonologiske strukturer, semantiske strukturer, og forbindelsene mellom dem. Mangelen på et klart skille mellom de ulike områdene i språket (de som tradisjonelt kalles leksion, morfologi og syntaks), betyr ikke at språklige fenomener ikke kan skilles fra hverandre. Det finnes fenomener som er prototypisk syntaktiske, eller prototypisk leksikalske, men overgangen mellom dem er glidende. Dette er fordelaktig blant annet for beskrivelsen av sammensetninger, som ligner både morfologiske og syntaktiske fenomener.

3.1 Kognitiv lingvistikk er bruksbasert

Alle retninger innen kognitiv lingvistikk er **bruksbaserte**, det vil si at de antar at *bruken* av språket påvirker strukturene i språket. Hver gang noen produserer en ytring, er det med på å forme språket på bestemte måter, og dette er opphavet til endringer i språkets strukturer.

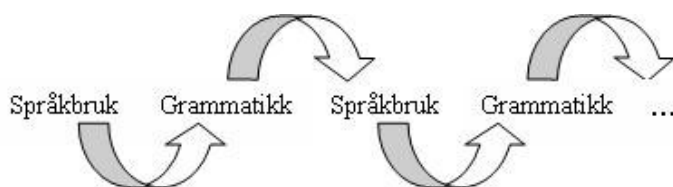

Figur 1: Den bruksbaserte modellen

Man ser for seg at grammatiske strukturer har oppstått fra leksikalske gjennom en gradvis prosess som kalles **grammatikalisering** (se bl. a. Hopper og Traugott 2003).

Grammatikalisering foregår ved at tilstrekkelig frekvente enheter blir innprentet og automatisert hos talerne. De mister dermed mye av sin indre struktur, og reduseres både fonologisk og semantisk. Etter hvert kan de helt miste sin leksikalske betydning og kun ende opp med en grammatisk funksjon, med bare en vag rest igjen av sin opprinnelige betydning. Et mye brukt eksempel på en slik prosess er det engelske uttrykket [[BE] going to [VERB_{INF}]], som opprinnelig uttrykte en konkret handling; man skal gå (dra) et sted for å gjøre noe. Grammatikalisering har ført til at *going to* har fått en funksjon som framtidsmarkør; den opprinnelige betydningen til konstruksjonen har blitt generalisert, og en grammatisk funksjon (fremtid) har oppstått. Samtidig har formen til konstruksjonen blitt redusert, ofte til *gonna* (Hopper og Traugott 2003: 68).

Gjennom bruk endrer språkssystemet seg, slik at vi aldri har et statisk, uforanderlig språk, men et system i stadig endring.

Figur 2: Grammatikalisering

I bruksbasert teori er kunnskap om språk konkret, og basert på input¹. Talere abstraherer over erfart språklig materiale, noe som resulterer i **skjemaer**. Strukturer som eksisterer i språket oppstår på grunnlag av det språklige materialet som erfares og er derfor alltid knyttet til det konkrete. Dette kan vi kalle en nedenfra-og-opp-tilnærming. At språkssystemet er basert på input, betyr at språkssystemet til en taler er i stand til å forandre seg hele livet igjennom, og at nye konstruksjoner kan bli en del av grammatikken. Enheter som ikke erfares av en taler risikerer på samme måte å falle ut av språkssystemet. Fordi det er praktisk umulig å ha nøyaktig de samme språklige erfaringene, er det ingen talere som deler nøyaktig det samme språkssystemet.

En karakteristisk egenskap ved et bruksbasert språkssystem, er at hver enkelt taler har både enkelttilfeller av konstruksjoner, og generaliseringer over disse, lagret i minnet. Langacker (1987: 29) diskuterer det han kaller ”**the rule/list fallacy**”, en antagelse om at alt i språket

¹ Konkret i betydningen ”basert på erfart språklig materiale”. Det finnes mange abstraksjoner i språket, men disse er alltid gjort over konkret språkbruk.

enten er helt generelt og dermed har form av en regel, eller at det må listes opp. Dette er en misforståelse, mener Langacker, som argumenterer for at det er feil å anta at et ord som er en instansiering av en bestemt regel ikke kan eksistere side om side med denne regelen: Man kan ha kunnskap om at fortidsformen av mange norske verb slutter på *-te*, men man kan likevel ha lagret mange konkrete fortidsformer av verb som bøyes slik, for eksempel *spiste*, *likte* og *kjørte*, så lenge disse formene forekommer med en viss frekvens, og dermed er så innprentet at de kan hentes fram fra minnet når de trengs.

I tillegg til enkeltord, kan også strenger større enn ord lagres i minnet. Slike strenger kan være flere ord som ofte forekommer sammen, som *takk skal du ha, for å si det sånn, holdt jeg på å si* (noen ganger kalt **prefabs**, se Erman og Warren 2000), idiomer, snowclones² og syntaktiske konstruksjoner (f. eks resultativkonstruksjonen og ditransitivkonstruksjonen). Symbolsk komplekse strukturer kan altså være lagret: "the vast majority of lexical items are symbolically complex" (Langacker 2000: 12), dette gjelder både ord og strukturer større enn ordet. Hva som har status som enheter, er ikke et spørsmål om enten-eller, men er graderbart: "an event-type is said to have unit status when it is sufficiently well entrenched that it is easily evoked as an integrated whole, i.e. when it constitutes an established routine (...)" (Langacker 1987: 100). Det er **frekvens** som er avgjørende. Man snakker ofte om to ulike typer frekvens: **tegnfrekvens** og **typefrekvens**. Tegnfrekvens er frekvensen til en enkelt enhet, og høy tegnfrekvens gjør at konkrete ord eller strenger med ord fester seg i minnet. Typefrekvens er frekvensen et mønster forekommer med (for eksempel et bestemt syntaktisk mønster). Høy typefrekvens er ofte assosiert med høy produktivitet (se bl.a. Goldberg 1995).

Jackendoff (1995) bruker eksempler fra tv-programmet "Wheel of Fortune" for å illustrere hvordan strenger av flere ord kan antas å ligge lagret i minnet til språkbrukere. TV-programmet er en "hangman"-lignende konkurranse der deltagerne skal kjenne igjen kombinasjoner av ord (kollokasjoner, idiomer, sitater, klisjeer osv.). I de årene programmet har eksistert, skriver Jackendoff, har så mye som 15 000 gåter, som kan antas å kjennes igjen av de fleste engelsktalende, blitt brukt. Det tyder på at veldig mye av den språklige informasjonen som ligger i minnet, består av enheter som er større enn ord. Erman og Warren

² Termen **snowclone** ble oppfunnet av Glen Whitman og Geoffrey K. Pullum i 2004, og brukes om uttrykk (ofte hentet fra bøker, skuespill, film og annen populærkultur), der ett eller flere ord kan byttes ut. Eksempler fra engelsk er "*in space, no one can hear you X*", "*to X or not to X*", og "*X is the new Y*". På norsk vil jeg foreslå å kalle disse konstruksjonene "fru Blom-konstruksjoner", etter konstruksjonen "*X og X, fru Blom*".

(2000) argumenterer for at både talte og skrevne tekster inneholder store mengder prefabrikkert språk. Pawley og Syder (1983: 191-192) presenterer et lignende syn:

[F]luent and idiomatic control of a language rests to a considerable extent of knowledge of a body of 'sentence stems' which are 'institutionalized' or 'lexicalized'. (...) [M]ost such units are not true idioms but rather are regular form-meaning pairings

Også Bybee (2001: 109) argumenterer for en slik omfattende lagring, og presenterer evidens for at komplekse former med en viss frekvens har en tendens til å oppføre seg som leksikalske lagringseenheter. Hvis en slik antagelse er riktig, vil det si at vi bruker mye mer kapasitet på lagring av språklig materiale enn man tidligere har trodd. Det vil imidlertid lette prosessering og språkproduksjon betraktelig å ha større enheter tilgjengelig på denne måten. Forskjellen er hva kapasiteten brukes til: i bruksbasert kognitiv teori flytter man mye av belastningen fra prosessering til lagring, og som Derwing (1990: 250) skriver: "we have no reason to think that a heavy premium need be placed on economy of storage", mens "we do have very good reasons for thinking that a premium must be placed on the process of retrieval".

3.2 Nettverk

Nettverkstankegangen er sterk i alle grener av kognitiv lingvistikk. Språket oppfattes som et nettverk av enheter og disse er knyttet til hverandre ved hjelp av ulike slags relasjoner. Synet på språket som et nettverk henger sammen med det kognitivt lingvistiske synet på språklig kunnskap som en type kunnskap, organisert etter samme prinsipper som all annen kunnskap. I kognitiv psykologi spesielt er det vanlig å anta at kunnskap er representert i sinnet i form av nettverk (se blant annet Collins og Quillian 1969). Langacker (1987:57) beskriver språk som "a structured inventory of conventional linguistic units"; strukturert i den forstand at de inngår i ulike relasjoner med hverandre, og danner et nettverk. Det er ikke noe skarpt skille mellom leksikon og grammatikk i dette synet, fordi leksikon er organisert som et nettverk, og grammatikken er rett og slett generaliseringer over forbindelser i dette nettverket.

3.3 Skjemaer og prototyper

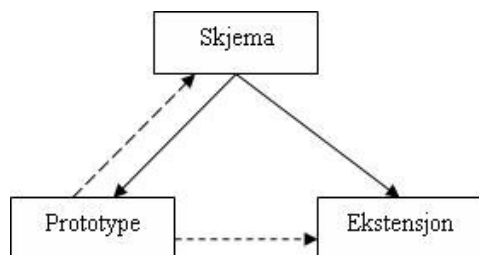
Selv om kunnskap om språket ifølge kognitiv teori kommer fra konkret språklig materiale, antar man som nevnt at en stor del av språklig kunnskap er abstrakt, og dannet ved hjelp av generaliseringer over erfart språklig materiale. Et alternativt syn kunne vært at man lagrer alt erfart materiale uten å trekke ut noen fellestrekk. Goldberg (2006: 58) argumenterer mot et slikt syn, og skriver at hvis dette var tilfelle, kunne man forvente å finne språk der

argumentstrukturen til verb var forskjellig fra verb til verb og ikke kunne forutsies. I virkeligheten er språk langt mer forutsigbare enn dette; det er for eksempel en sterk tendens til at verb som ligner hverandre semantisk, opptrer i de samme argumentstrukturkonstruksjonene.

Å være i stand til å generalisere over språklige mønstre avhenger av en evne til å abstrahere over erfart materiale, og for å få til dette må man være i stand til å oppfatte fellestrekk mellom enheter. Tuggy (2005: 236) bemerker at "the cognitive system gets excited" når vi legger merke til likheter mellom to konsepter. En annen evne som er viktig både i språket og ellers, er kategorisering, som blant annet avhenger av vår evne til å sammenligne. Både å abstrahere over enkelttilfeller og å kategorisere er evner som er veldig godt utviklet hos mennesker, og som brukes i mange områder av livet. Faktisk er det vanskelig å tenke seg hvordan man kunne fungert uten å abstrahere: hvis man aldri trakk ut det som er felles for hendelser og objekter, ville alt man erfarte, være nytt hver gang. Et slikt liv vil sikkert være spennende og overraskende, men ikke særlig praktisk i lengden³. Kategorisering hjelper oss til å skape orden i komplekse omgivelser.

Sammen med abstrahering gjør kategorisering oss i stand til å organisere språklig kunnskap i skjemaer. Langacker skriver (1987: 492) at en struktur er **skjematisk** i forhold til en annen hvis den er kompatibel med spesifikasjonene til den andre strukturen, og samtidig er mindre detaljert enn den. For eksempel er 'hund' skjematisk for alle hunde-eksemplarer, inkludert 'dachsen Bruno' og 'puddelen Børge'. Bybee (2001) bruker det samme prinsippet til å beskrive fonologiske strukturer, og viser hvordan man kan tenke seg at skjemaer dannet over enkelttilfeller av ord kan beskrive hvordan ord er representert i leksikon. Det er ingen vesensforskjell mellom skjemaer og instansieringene av skjemaene, fordi instanseringer av et skjema selv er skjematiske representasjoner over erfart språklig materiale, både semantisk og fonologisk. Begrepet skjema er ikke funnet opp av kognitive lingvister; det er utbredt i kognitiv psykologi, som en betegnelse for "the mental representations that we have built up from all that we have experienced in the past (...)" (Gromme 1999: 107).

³ Noen mener at disse evnene er så fundamentale at de i enkelte tilfeller brukes uten at det er grunnlag for det (se Kahneman og Tversky 1973), og kan da føre til feilvurderinger, som den såkalte "gambler's fallacy", en vurderingsfeil der man oppfatter mønstre i helt tilfeldige hendelser og tar avgjørelser på grunnlag av dette.

Figur 3: Skjema, prototype, ekstensjon

Vi kan tenke oss at Figur 3 er et skjema over den norske ditransitivkonstruksjonen, skjematisk representert som [SUBJ – V – IO – DO]. Et slikt skjema er dannet på grunnlag av alle de konstruksjonene som finnes i norsk med ulike verb, for eksempel *gi noen noe*, *love noen noe*, *sende noen noe* osv. En av disse konstruksjonene vil typisk bli oppfattet som den mest prototypiske. **Prototype** er et viktig begrep innen kognitiv vitenskap, og skiller seg fra den klassiske aristoteliske kategoriseringsmodellen, som baserer seg på nødvendige og tilstrekkelige kriterier for å avgjøre medlemskap i en kategori. Prototypemodellen definerer medlemskap i en kategori som gradert. Et eksemplar kan være et godt eller et mindre godt medlem av en kategori. Et eple er et bedre eksempel på en frukt enn en sharon eller en lichi⁴, en sofa er mer ”møbel-aktig” enn en telefon. Rosch (1973: 348) argumenterer for at ”there are nonarbitrary (...) categories which form around perceptually salient ’natural prototypes’”.

Ekstensjoner av skjemaet er alle tilfeller der nye verb brukes i dette mønsteret. Den stiplede pilen i Figur 3 viser at en slik ekstensjon ikke bare trenger å stamme direkte fra skjemaet, den kan også være dannet basert på likhet med prototypen, avhengig av hvor frekvent denne er og hvor sterkt innprentet skjemaet er.

⁴ Slike bedømmelser er selvsagt til en viss grad kulturelt betinget – en *lichi* vil kanskje være en svært prototypisk frukt for en fra en annen kultur.

4. Metode

Den som vil undersøke språklige fenomener, må være oppmerksom på problemer som kan komplisere datainnsamlingen. Man må definere nøyaktig hva man leter etter, hvordan fenomenet man vil undersøke kan avgrenses fra fenomener man ikke er interessert i, og at det man finner virkelig er det man leter etter og ikke noe helt annet. Zwicky (2005) trekker fram noen feller man kan gå i. En av dem er den såkalte **nyhetsillusjonen** (recency illusion), "the belief that things YOU have noticed only recently are in fact recent". En annen er **frekvensillusjonen**.

Once you've noticed a phenomenon, you think it happens a whole lot, even "all the time". Your estimates of frequency are likely to be skewed by your noticing nearly every occurrence that comes past you (Zwicky 2005).

Frekvensillusjonen er et resultat av *selektiv oppmerksomhet*, en tendens til å legge merke til ting som "are salient to us" (Zwicky 2006: 1). Den er også en konsekvens av en tendens til å legge merke til ting som støtter den hypotesen man vil bekrefte, og å overse ting som kan motbevise den. Hvordan kan man unngå å gjøre slike feilvurderinger? Delvis ved å være oppmerksom på dem, delvis ved å bruke verktøy som kan gi et mer nøyaktig mål på frekvens enn ens egen intuisjon. Ordbøker av diverse slag, blant dem historiske ordbøker, kan være til hjelp for å anslå når et fenomen har dukket opp eller etablert seg. Et ord som står i ei ordbok, har på ett eller annet tidspunkt blitt etablert i språket (men ikke motsatt; ord som er etablert står ikke alltid i ordboka). Produktive mønstre er imidlertid kjent for å produsere ord som ikke er etablert (og kanskje heller aldri kommer til å bli det). I slike tilfeller er **korpus** et nyttig verktøy.

4.1 Korpus

Bybee (2007: 7) omtaler store korpus som en "important methodological breakthrough" i språkforskning. En av de største fordelene ved korpusstudier er at de kan avdekke mønstre i språket som ikke er tilgjengelige for introspeksjon. (Bybee 2007: 7). I tillegg gir korpus muligheten til å undersøke mønstre som er så lite frekvente at man ikke har mulighet til å komme over dem på andre måter. Korpus kan beskrives som et tverrsnitt av språkbruk, men det er aldri et tverrsnitt av *all* språkbruk, og det er heller ikke alltid et nøyaktig tverrsnitt. Et aviskorpus mangler uformelt dagligspråk og har kanskje unormalt mange ufullstendige setninger, eller uvanlig mange sammensetninger. Skriftlige korpus mangler muntlig språk, korpus basert på materiale publisert på internett mangler språket til de talerne som ikke bruker

internett, og så videre. Hvis en konstruksjon eller en form man leter etter, ikke dukker opp i et korpus, er det dermed ikke sikkert at det skyldes at konstruksjonen ikke eksisterer – den har kanskje bare ikke blitt fanget opp av det aktuelle korpuset.

Noen korpus er grammatisk tagget, slik at man kan lete eller visse grammatiske kategorier eller visse ordklasser. Som regel er slike korpus mindre i omfang enn utaggede korpus. Større korpus er spesielt nyttig når man vil finne eksempler på fenomener som er relativt lite frekvente. Man avveier behovet for et stort materiale (og dermed muligheten for å finne eksempler på marginale konstruksjoner) med behovet for tagging og avanserte søkemuligheter.

Kan man stole på at ord man finner i et korpus kan regnes som eksempler på produktiviteten til en prosess? Bauer (2001: 56) skriver at ”attestation is, in itself, not necessarily an indication of productivity”. Det kan ifølge Bauer være hensiktsmessig å skille mellom hva den enkelte taler gjør og hva språksamfunnet gjør. Selv om en taler velger å bruke et bestemt mønster til å lage et ord, betyr ikke dette at språksamfunnet kommer til å adoptere dette ordet inn i språket og det betyr heller ikke at prosessen taleren benyttet seg av er produktiv. Det er forskjell mellom ”individuell produktivitet” og ”samfunnsproduktivitet” skriver Bauer. Denne forskjellen er imidlertid gradert, ikke absolutt, i og med at et språksamfunn består av individer. Jo flere individer som er villige til å bruke en viss prosess, jo mer kan man argumentere for at denne er produktiv i språket, men det er vanskelig å trekke nøyaktige grenser. Hvor mange talere må bruke en bestemt konstruksjon for at denne kan sies å eksistere ”i norsk”? Et mønster kan være produktivt i visse regioner, sosiale lag eller aldersgrupper.

4.2 Framgangsmåte og resultater

Datainnsamlingen begynte høsten 2006, og varte fram til oppgaven ble ferdig i mai 2008. Den første tiden var letingen aktiv i form av søk på internett og diverse korpus, men den aktive letingen ble bremsset noe da datamaterialet oversteg 200 eksemplarer.

Verb-verb-sammensetninger forekommer ikke så hyppig at det vil la seg gjøre å finne store nok datamengder kun ved å beskrive det man kommer over tilfeldig. Det var derfor nødvendig med et søkbart korpus. Jeg har hatt tilgang til fire taggede korpus: Oslo-korpuset av taggede norske tekster, NoTa (Norsk talemålskorpus), OMC-korpuset (Oslo Multilingual Corpus) og Leksikografisk bokmålskorpus. Ingen av disse viste seg å inneholde flere enn noen ganske få verb-verb-sammensetninger utover de som er etablerte og/eller svært frekvente, som

byttelåne, øsregne, prøvekjøre o.l. Jeg søkte også i A-tekst, som er et norsk korpus av avistekster. Dette korpuset er ikke tagget, så selv om man kan trunkere søkeord, drukner verb-verb-sammensetningene i falske treff: Et søk etter ”trøste*” (trunkert søk) gir en del treff på verb-verb-sammensetninger med *trøste-* som forledd, men man får også treff på blant annet *trøsteeffekt, trøstende, trøstemål* og *trøsten*, og de relevante ordene er dermed skjult blant over 30 000 treff.

Et annet alternativ var å bruke en søkemotor på internett, som for eksempel Google. Når det gjelder Google er det en fordel at forskningsobjektet er norsk språk, siden de fleste som skriver norsk har norsk som morsmål, og det derfor begrenser mengden feilkilder. Å bruke Google til å lete etter fenomener i for eksempel engelsk er forbundet med mye større risiko, fordi det er vanskelig å vite hva som er produsert av språkbrukere som ikke har språket som morsmål. Det finnes selvsagt feilkilder for norske data også, blant annet maskinoversatt materiale. Jeg regner med at jeg ikke har noen betydelige slike feilkilder i mine data, fordi jeg har sett på konteksten til de fleste treffene.

Google (og andre søkemotorer) tillater ikke **grunnstammesøk**, det vil si at det ikke er mulighet for å bruke **jokertegn**. Et jokertegn er et tegn som står for ett eller flere tegn, og som gir en muligheten til å søke etter for eksempel alle ord som begynner med *krem*, og å søke etter sammensatte ord med bestemte forledd eller etterledd. Mangelen på grunnstammesøk har gjort datainnsamlingen mer tidkrevende.

Søkene omfattet kun sider skrevet på norsk. De verb-verb-sammensetningene som er belagt, er søkt på i formene infinitiv, presens, preteritum, perfektum partisipp, imperativ og verbalsubstantiv (*-ing*). Antall treff er så lagt sammen (verbalsubstantiv er holdt utenom). Der man kunne tenke seg at ulike fortidsformer ville kunne forekomme, er alle mulige former søkt på og tatt med (for eksempel både *hoppedansa* og *hoppedanset*). Antall treff for hver sammensetning sier noe om hvor vanlige verbene er i forhold til hverandre, selv om tallene ikke er nøyaktige: internett er et medium i stadig endring, der tekster kommer til og forsvinner hele tiden. Jeg har utelatt å søke på sammensetninger med bindestrek mellom leddene, og med mellomrom mellom leddene. Det er sikkert en del talere som produserer særskrevne sammensetninger, eller som bruker bindestrek, skråstrek og lignende mellom leddene, som kunne ha blitt tatt med i datamaterialet, men Google fungerer slik at man ved slike søk får resultater med for eksempel komma mellom leddene, slik at man ikke bare finner

sammensetninger, men også store mengder treff som følgende: ”Gå turer, løpe, sykle, **svømme, trene** aerobics osv. osv”. (ved et søk på ”svømme trene”).

4.2.1 En systematisk framgangsmåte?

I og med at korpuset som ble benyttet, ikke er tagget, sto innsamlingen i fare for å bli litt tilfeldig; og en systematisk tilnærming var nødvendig. Det første skrittet på veien var å tenke over hvilke sammensetninger jeg kjente til som besto av to verb, i tillegg til å se gjennom hva som står om sammensetningstypen i morfologibøker. Omtalen av verb-verb-sammensetninger er knapp i de fleste slike bøker, så jeg endte ikke opp med noen jeg ikke tidligere hadde kjent til. Lista over sammensetninger besto dermed av de som er svært etablerte (*sultestrikke, byttelåne, høljregne, tulleringe, frysetørke, prøvekjøre, trøstespise* m.fl.), samt flere andre sammensetninger jeg personlig kjente til, som *øvekjøre*, mange sammensetninger med *tulle*, *prøve* og *trøste* som forledd. Jeg fikk også en del sammensetninger fra venner og kjente, noe som økte grunnlaget for den videre letingen. Ut ifra disse sammensetningene får man et lite innblikk i hvilke verb som inngår i verb-verb-sammensetninger. Neste skritt var å bruke disse leddene til å søke etter flere sammensetninger, på den måten at jeg holdt ett av leddene konstant og varierte det andre slik at jeg fikk sammensetninger jeg mente det var mulig at kunne eksistere, og søkte etter disse ved hjelp av Google. Med forledd som *tulle* ga dette fort resultater, siden dette forleddet opptrer med en lang rekke forskjellige etterledd. Jeg søkte på alle verbtider, men det som oftest ga treff, var infinitivsformen. Jeg utvidet så søket til sammensetninger med forledd som lignet *tulle* og *prøve* i betydning, f. eks. *leke, tøyse, lure, late*, og *øve*, og dette ga også en mengde nye sammensetninger. I noen tilfeller var oppdagelsen av nye mønstre mer basert på eksperimentering. De sammensetningene som består av to verb som betegner måter å bevege kroppen på, som *sittedanse* og *hoppeløpe*, fant jeg på grunnlag av den etablerte sammensetningen *trampeklappe*, ved å sette sammen verb av denne typen og se om de ga treff. Etter analogi med dette mønsteret søkte jeg så på sammensetninger der leddene betegnet måter å bruke stemmen på, og fant sammensetninger som *hylerope* og *syngesnakke*. Jeg søkte også bredere, for å forsøke å fange opp sammensetningsmønstre jeg ennå ikke hadde funnet – ett av resultatene av dette, var et mønster med sammensetninger der etterleddet er *trene*, som *løpetrene, svømmetrene* og *hoppetrene*. Alt i alt har jeg søkt på flere hundre kombinasjoner av sammensetninger, langt flere enn det jeg fikk treff på. Likevel finnes det nok verb-verb-sammensetninger jeg ikke har klart å fange opp, men jeg føler meg trygg på at jeg har fanget opp hovedtendensene til mønsteret. Det er også verdt å nevne at de sammensetningene jeg fikk fra andre, alltid passet

inn i de mønstrene jeg allerede hadde funnet, noe som tyder på at letingen ikke har utelatt noen åpenbare mønstre.

Et annet spørsmål er hvorvidt dataene er relevante. Har det faktisk at en taler av norsk en gang i 2007 brukte ordet *juksebake* på et diskusjonsforum på internett, egentlig noen betydning for en diskusjon om mulige sammensetningstyper i norsk? Hvis dette ordet hadde vært ett av fem, eller ett av ti, eller det eneste som lot seg finne av denne typen, kunne man mene at fenomenet er helt marginalt og lite interessant, men over 200 er et antall som tyder på at mønsteret er produktivt i en eller annen grad. Enkeltilfeller blir betydningsfulle i lys av de data som finnes. Det er også verdt å merke seg at mange av de sammensetningene som er funnet, forekommer mer enn en gang. Den har da blitt produsert ved minst to ulike anledninger, i mange tilfeller av to ulike talere.

4.2.2 Hvordan avgjøre om forleddene er verb?

På norsk finnes det sammensetninger med substantiv som forledd, (jfr. kapittel 3.3 og Bäcklund 2007). Det finnes også sammensetninger med verb som forledd, (*svømmeklubb*, *spisemoden*, *symaskin* m. fl.). I mange tilfeller kan det være vanskelig å avgjøre om forleddet i en sammensetning er et verb eller om det er et substantiv. Dette er en komplikasjon som har med norsk morfologi å gjøre: I og med at verb i infinitiv ender på *-e*, og *-e* også opptrer som fuge-element (blant annet mellom ledd i sammensetninger), kan det være vanskelig å avgjøre om forleddet i verb-verb-sammensetninger er et verb i infinitiv, en verbstamme med en fuge, eller et substantiv, eventuelt også med en fuge. Som diskutert i avsnitt 5.5, er det ikke noe som på prinsipielt grunnlag utelukker bøyde ord fra å inngå i sammensetninger; dette spørsmålet er heller ikke av avgjørende betydning her.

Hvordan kan man avgjøre om forleddene virkelig er verb, eller om de er substantiv? I noen tilfeller er det ingen tvil om at forleddene er verb, fordi ordet ikke eksisterer som et substantiv.

Dette gjelder følgende forledd:

<i>brenne-</i>	<i>knuse-</i>	<i>skli-</i>	<i>sutre-</i>
<i>fryse-</i>	<i>lese</i>	<i>snappe-</i>	<i>svømme</i>
<i>furte-</i>	<i>lure-</i>	<i>sove-</i>	<i>vente-</i>
<i>kjøre-</i>	<i>sitte-</i>	<i>stange-</i>	<i>øve-</i>
<i>klippe-</i>			

Det finnes ingen substantiv **frys(e)*, **brenn(e)*, **furt(e)*, **kjør(e)*, **klipp(e)*, **knus(e)*, **les(e)*, **lur(e)*, **lær(e)* (*lær* og *lur* er substantiver, men ikke med en betydning som passer her), **sitt(e)*, **skli*, **snapp(e)*, **sov(e)*, **stang(e)* (*stang* har heller ikke en betydning som er

relevant), **sutr(e)*, **svømm(e)*, **vent(e)* og **øv(e)*, og disse forleddene er dermed entydig verb og ikke substantiv.

I andre tilfeller vil det være slik at forleddet også forekommer i andre sammensetninger med en annen form. Et eksempel på dette er *tulleringe tullprat* og *tullprate*, hvor man kan anta at *tulle-* i *tulleringe* er et verb, mens *tull-* i *tullprat* og *tullprate* er substantivet *tull*. Noen forledd har veldig lik betydning, for eksempel forekommer både *prøve-* og *øve-* i verb-verb-sammensetninger. *Øve-* er entydig et verb, og siden *prøvekjøre* ser ut til å bety omtrent det samme som å *øvekjøre*, kan man anta at *prøve-* i hvert fall i noen sammensetninger er et verb.

Bäcklund (2007) har i sin beskrivelse av substantiv-verb-sammensetninger med tre sammensetninger med *prøve* som forledd (*prøvekjøre*, *prøvesmake* og *prøvespille*), og han tar opp problemstillingen med å bestemme ordklassen til forleddet:

En indikasjon på at *prøve-* er et substantiv kunne være evidens fra svensk, hvor f. eks *prøvesmake* heter *provsmaka*. Hvis forleddet var verb på svensk, ville det vært uttrykt med *prova*. På den annen side ser det ut til at svensk benytter bare stammen i sammensetninger, jamfør at det heter *körskola*, hvor forleddet *kör-* ikke kan analyseres som noe annet enn et verb. *Provsmaka* kan derfor også anses som en verb-verb-sammensetning (Bäcklund 2007: 69-70).

I mine data finnes det to sammensetninger som er synonyme med *prøvekjøre* der forleddene ikke kan være noe annet enn verb (*øvekjøre* og *lærekjøre*), noe som tyder på at *prøve* i *prøvekjøre* har muligheten til å tolkes som et verb. Det finnes også eksempler på sammensetninger der forleddet opprinnelig har vært et verb, men der det har blitt reanalyseret av talerne (dette forleddet er *kjede*; se avsnitt 6.2.8). Slike tilfeller viser at kategorien til forledd i sammensetninger ikke alltid er satt i stein, og kan endre seg over tid.

I sammensetninger der det ikke er klart om forleddet er et verb, går det an å undersøke betydningen til forleddet for å prøve å avgjøre dette. På denne måten har forleddene *grise-* og *haste-* blitt ekskludert fra datamaterialet, fordi det ser ut til at de er substantiv og ikke verb. Å *grise* er et verb, men med betydningen 'skitne, søle, g- (seg) til'. Å *grisekjøre* er derimot 'å kjøre på en rå, hensynsløs måte', noe som samsvarer bedre med betydningen til *grisete*, som blant annet betyr 'rå, hensynsløs', jfr. uttrykket *å kjøre som en gris*. Å *hasteoperere* er 'å operere i hast', ikke å 'haste og operere' eller noe lignende. Verbet *haste* er et verb som stort sett brukes upersonlig, i faste uttrykk som *det haster*, noe som tyder på at det ikke er verbet som er forledd, men substantivet. Noen ganger kan man være heldig og finner taleres egne forklaringer på sammensetninger, som i (1):

- (1) Noddy **stangekoser**, dvs stanger hue innat, mens Dragon **hoppekoser**....Det er å hoppe opp mot handa for å gni hue innat.

Stange kan uansett ikke analyseres som noe annet enn verbet *stange*; *stang+e* har ikke en betydning som gir mening her, men forklaringen på *hoppekose* tilsier at denne taleren oppfatter denne sammensetningen som en verb-verb-sammensetning, ikke som *hopp+e+kose*.

4.2.3 Kvantifisering av data

Datamaterialet er kvantifisert på flere ulike måter; den enkleste av disse er at de er telt: jeg har funnet 266 verb-verb-sammensetninger. Dette tallet er selvsagt ikke noe endelig tall for konstruksjonen: i og med at verb-verb-sammensetning ser ut til å være en produktiv prosess (noe som diskuteres i kapittel 7.1), kan det stadig komme til flere eksemplarer. I tillegg gjør korpuset som er brukt, og måten det er søkt på, at det kan finnes sammensetninger i korpuset som ikke er fanget opp. Det er søkt på konkrete sammensetninger, ikke på mønsteret sammensetningene er dannet etter, noe som er en konsekvens av å bruke et utagget korpus.

I tillegg til å telle antall typer, er det for hver attesterte sammensetning telt hvor mange eksemplarer som fins (tegnfrekvens). De formene som er telt med er infinitiv, presens, preteritum, perfektum og perfektum partisipp. I tillegg er det notert hvis det finnes *-ing*-former som *tulleringing* og *hyleroping*, men disse er ikke telt, og er ikke tatt med i antallet forekomster for hver sammensetning. Dette er ikke en nøyaktig måte å telle tegnfrekvensen til sammensetningene på, av to grunner. Den første grunnen påvirker først og fremst de sammensetningene som har mange forekomster. Hvis en sammensetning har mange hundre, eller i noen tilfeller mange tusen forekomster, har det ikke vært tid til å gå gjennom alle forekomstene for å kontrollere om alle er relle eksempler på verb-verb-sammensetninger. *Kjederøyker* for eksempel har mange forekomster, men mange av disse er substantiver og ikke verb, og man kan heller ikke utelukke at forleddet i disse er substantivet *kjede*. Det kan også være vanskelig å sikre seg mot at det samme treffet telles to ganger (noen ganger kan google vise som to treff det som egentlig er det samme treffet). Det kan for eksempel skje i diskusjonsforumer der noen skriver et innlegg som har en verb-verb-sammensetning, og noen svarer på dette innlegget ved å sitere det i sin helhet og skriver sitt bidrag til diskusjonen under. Den andre grunnen til at tegnfrekvensen ikke er helt nøyaktig, er at internett ikke er et korpus i vanlig forstand. Forekomster forsvinner og legges til kontinuerlig. På grunn av dette

er det ikke alle eksemplene som er benyttet som kan finnes i dag, selv ved å slå opp den nøyaktige adressen⁵

4.2.4 Kort om datamaterialet

Datamaterialet består av 266 ulike verb-verb-sammensetninger. En fullstendig oversikt med antall treff og ett eksempel på kontekst for hver sammensetning står i tillegg 2, og det er også en oversikt over og beskrivelse av de ulike underkonstruksjonene i avsnitt 6.2. Det er 66 forskjellige forledd og 122 forskjellige etterledd.

Tabell 1: Forledd og etterledd i datamaterialet

Forledd:	<i>brenne, brøle, bråke, bytte, bølge, danse, dra, drømme, elske, flørte, fryse, furte, gru(e), gå, hoppe, hviske, hyle, hølj(e), jukse, kjede, kjøre, klappe, klemme, klippe, knuse, kose, kysse, late, leke, lese, lure, lære, løpe, prøve, rope, rølpe, sitte, skli, skrive, skryte, snappe, snike, sove, spille, spise, sprut[e], stange, straffe, stå, sulte, sutre, svømme, sykle, synge, trampe, trille, trylle, trøste, trylle, tulle, tøyse, vente, vrikke, ønske, øs(e), øve</i>
Etterledd:	<i>bade, bake, belaste, bestille, bite, blåse, bore, bryte, bråke, bæsje, danse, drikke, drømme, dusje, dykke, dytte, farge, feste, filme, fise, fiske, fly, flytte, fore, forelese, gi, glede, gni, grille, grine, gråte, gå, handle, hate, hoppe, hoste, hviske, høre, jobbe, kaste, kikke, kjøpe, kjøre, klappe, klemme, knulle, knuse, kode, kose, krangle, kysse, le, legge, leke, lese, ligge, lime, lukte, lytte, løpe, låne, merke, plystre, prate, prøve, pule, regne, ri, ringe, rope, rulle, runke, røyke, se, shoppe, si, sitte, skrike, skrive, skyte, slå, slåss, smake, sminke, snakke, snuse, sparke, spille, spise, spreng, sprette, spy, stemme, stikke, streike, stryke, stå, svinge, svømme, sykle, synge, så, takle, tatovere, tenke, tenne, teste, tisse, titte, trene, trikse, true, trykke, trøste, tulle, tørke/tørre, vaske, vegre, vie, vise</i>

4.3 Semantisk analyse

For å kunne analysere data innen et kognitivt grammatisk rammeverk, er det nødvendig å gå detaljert inn i semantikken til sammensetningene. Symbolske enheter kategoriseres under ulike skjemaer både på grunnlag av form og betydning. For å komme fram til sannsynlige skjemaer for en gitt konstruksjon, kommer man ikke utenom en beskrivelse av begge deler. Beskrivelse av form er som regel mye mindre problematisk og mindre kontroversielt enn beskrivelse av betydning. I formelle tilnærminger til lingvistikk, som generativ grammatikk, er syntaksen autonom og atskilt fra betydning, som derfor mye lettere kan sees bort fra. I

⁵ I noen tilfeller kan man finne igjen treffene ved å bruke Googles hurtigbuffer eller "the way back machine", URL: <http://www.archive.org/index.php>

kognitiv lingvistikk er betydning sentralt; Langacker (1987: 4-5) bemerker (1987: 4-5) at kognitiv grammatikk har ”a concern for dealing explicitly with meaning”, og at ”[t]he most fundamental issue in linguistic theory is the nature of meaning and how to deal with it”. Enhver analyse av strukturer innenfor dette rammeverket er dermed nødt til å legge en sentral vekt på betydning, med alt det det innebærer. Metodologisk kan det være vanskelig å komme til bunns i betydning, og i kognitiv lingvistikk er betydning konseptuell, noe som medfører at man forsøker å gi en objektiv beskrivelse av en mental størrelse. Hvordan kan man vite om en beskrivelse av en semantisk struktur er nøyaktig? Selv om betydninger først og fremst befinner seg i hodene til de enkelte talerne, er det likevel ikke likefremt å komme fram til gyldige semantiske beskrivelser og generaliseringer. Langacker stiller spørsmålet som hvordan vi kan vite om ”a proposed description has any validity” (Langacker 2008: 85). Selv om intuisjon og introspeksjon hjelper oss et stykke på vei, kan vi ikke stole helt på dem; ”a conceptual view of meaning does not imply that semantic structure is directly accessible to introspective awareness” (Langacker 2008: 85). Å forstå de uttrykkene en benytter seg av i dagligtale er ikke det samme som å eksplisitt analysere disse uttrykkene.

I kognitiv grammatikk har man en rekke deskriptive verktøy, blant dem domene, ”vantage point”, skanning, ”mental space”, ”immediate scope” m. fl; som alle letter en detaljert og eksplisitt semantisk analyse. Disse verktøyene er basert på ”well-known or easily demonstrated cognitive phenomena” (Langacker 2008: 85). For eksempel er evnen til å fokusere oppmerksomhet velkjent både som en visuell, auditiv og generell kognitiv evne; og vi finner en parallell til denne evnen i det Langacker (1987: 490) kaller ”immediate scope”. Likedan baserer skjemaer slik vi finner dem i kognitiv grammatikk (se kapittel 3.3) seg på grunnleggende kognitive evner som abstrahering og kategorisering. En støtte for gyldigheten til disse verktøyene finner vi blant annet ved å se på hvor egnet de er, og i mange tilfeller hvor nødvendige de er for å gi tilfredsstillende semantiske beskrivelser.

5. Sammensatte ord

Sammensatte ord, eller sammensetninger, kan defineres på flere måter, blant annet ”a grammatical combination of words, that is of lexical items or lexemes” (Dressler 2006: 24), ”ord med mer enn éi rot”, eller ”et ord som består av flere ord” (Endresen et al. 1999:113), eller ”a lexical unit made up of two or more elements, each of which can function as a lexeme independent of the other(s) in other contexts” (Bauer 2001a: 695). Alle definisjonene legger vekt på to aspekter ved sammensetninger: de er ord, og elementene de består av er også ord, som kan forekomme alene utenfor sammensetningen. Dette er en definisjon som ikke dekker absolutt alle ord som kalles sammensetninger: det hender nemlig at sammensetningsledd ikke forekommer alene, som *tytte-* i *tyttebær* og *stikkels-* i *stikkelsbær* (såkalte **tyttebærmorfemer**), og delene av **neoklassiske sammensetninger** som *geologi*, *geograf* og *fotografi*. Sammensetninger kan altså være mer eller mindre prototypiske, og de nevnte unntakene ligger i ytterkanten av kategorien. Det første leddet i en sammensetning kalles noen ganger **forledd**, og det siste kalles **etterledd**.

Nydannede sammensetninger er fullstendig ”gjennomsiktige” (i fonologisk forstand), det vil si at leddene i sammensetningen er gjenkjennelige for talerne. Etter hvert som en sammensetning blir etablert (får enhetsstatus), kan den bli mindre gjennomsiktig, helt til de enkelte bestanddelene ikke er gjenkjennelige for talerne. Dette har skjedd med det norske ordet *stakkar*, opprinnelig *stafkarl* (’kar med stav’, altså ’tigger’). Et ord som ofte inngår i sammensetninger, kan gå fra å være et selvstendig element til å bli et avledningssuffiks, som suffikset *-lik/-leg*, som opprinnelig var det samme ordet som adjektivet *lik* (Faarlund et al. 2006: 79), og engelsk *-like*, som har blitt til det bundne morfemet *-ly* (Bybee 1985:106).

5.1 Morfologi eller syntaks – eller begge deler?

Sammensetting er en spesiell orddanningsprosess fordi den har ”the characteristics of both syntactic and lexical expression” (Bybee 1985: 106). En syntaks-lignende egenskap ved sammensetting er blant annet at det finnes ”layers of compounds, which are like layers of syntactic construction” Matthews (1991: 85), som i [[telefonkatalog]annonse] og [[badevakt]kurs]]. I tillegg har sammensatte ord ofte bestemte semantiske relasjoner mellom leddene, (se også avsnitt 5.2), og ett av leddene i en sammensetning har en tendens til å være ”viktigere” enn det andre, noe som også er tilfelle i fraser (dette leddet kalles ofte **hode**, se avsnitt 5.4).

Sammensetting har imidlertid i tillegg til de syntaktiske karakteristikene, også egenskaper som gjør at det ligner en leksikalsk prosess.. Sammensetninger er ord, ikke fraser, noe som blant annet innebærer at eventuelle bøyingsuffixer som regel settes på ett av leddene: *varebiler*, ikke **varerbil* eller **varerbiler*. Man kan heller ikke sette inn ekstra materiale i sammensetninger slik man kan i fraser, og man kan ikke modifisere bare ett av leddene:

en kattunge → en søt kattunge kattunge → *kattsøtunge
 en rød vin → en veldig rød vin en rødvin → *en veldig rødvin

Sammensetninger har også fonologiske egenskaper som gjør at de ligner ord mer enn fraser: På norsk uttales sammensetninger med ett hovedtrykk, mens fraser kan ha flere; *blåbær* vs. *blå bær*. Ord kan også ha andre tonemer når de inngår i sammensetninger enn de ellers har, for eksempel har *over* vanligvis tonem 1, men når det inngår i sammensetningen *overstyre*, har det tonem 2.

I kognitiv lingvistik er det ikke noe skarpt skille mellom leksikon og grammatikk, eller mellom morfologi og syntaks: "Cognitive grammar (...) claims that lexicon, morphology, and syntax form a continuum of symbolic units serving to structure conceptual content for expressive purposes" (Langacker 1987: 35). Det er derfor ikke noe problem at sammensetting ligger på grensen mellom to kategorier. Som Tuggy (2005: 259) uttrykker det: "(...) nothing very important hangs on whether a formation is considered to be morphological or phrasal. It can change from one category to the other gradually over time, and speakers are unlikely to be bothered by the change at all".

5.2 Relasjoner mellom leddene

Som nevnt i forrige avsnitt, er det en karakteristisk egenskap ved sammensetninger at leddene står i bestemte relasjoner til hverandre. Det finnes mange slike relasjoner, illustrert i tabell 2.

Tabell 2: Relasjoner mellom leddene i sammensetninger

Sammensetning	Betydning	Relasjon
<i>langhelg</i>	helg som er lang	egenskap
<i>vaskefille</i>	fille til å vaske med	funksjon
<i>sjøsette</i>	sette et fartøy på sjøen	sted
<i>skinnsko</i>	sko lagd av skinn	materiale
<i>sitronsommerfugl</i>	sommerfugl som ligner en sitron	likhet
<i>satelittoverføre</i>	overføre signaler med/via satellitt	instrument
<i>vintersko</i>	sko til bruk om vinteren	tid
<i>hestesko</i>	sko for hester	målgruppe

Det er mange ganger vanskelig å forutsi nøyaktig hva den semantiske relasjonen i en gitt sammensetning vil være, fordi både konvensjon og kontekst kan bestemme denne relasjonen:

As language users we have to interpret [the] relationship on the basis of the meanings of the compound constituents, our knowledge of the world, and sometimes the context in which the compound is used (Booij 2005: 76).

De tre sammensetningene *grisefylla*, *whiskyfylla* og *kebabfylla* har ulike relasjoner mellom leddene: i *grisefylla* er det måten som spesifiseres, i *whiskyfylla* er det instrumentet, og i *kebabfylla* er det konsekvensen eller målet. *Bilselger* og *dørselger* eksempler på det samme: bilselgeren selger biler (objekt), mens dørselgeren selger produkter av ulike slag ved folks dører (sted). Den semantiske relasjonen mellom leddene er del av ordets konvensjonelle betydning, og denne relasjonen er ikke fullt ut forutsigbar. Man må også benytte seg av kunnskap om verden og hva som er sannsynlige og mulige relasjoner for å tolke relasjonen mellom leddene i en gitt sammensetning. I spesielle kontekster kan man tvinge fram en annen lesning av relasjonen, som hvis man sier ”han er telefonselger, han står på gata og selger den nye Nokia-modellen”.

I tidlig generativ grammatikk mente man at sammensetninger var setninger på et underliggende plan, og at det var formen på disse setningene som bestemte relasjonen mellom leddene. Marchand (1969: 31) er en av dem som argumenterer for en slik analyse, og han skriver at ”[m]orphological composites (...) are ’reduced’ sentences in substantival, adjectival, or verbal form and as such explainable from ’full’ sentences”. Lees (1960) mener at denne analysen forklarer forskjellen mellom sammensetninger som *windmill* og *flour mill*, som ligner hverandre, men som har ulike roller mellom leddene (instrument og patiens, respektivt). ”[T]he suggestion (...) that these compounds will be derived from NVN sentences will account for the observed differences” (Lees 1960: 117) Denne analysen er i dag utdatert, det er nå stort sett enighet om at ”there is no fixed semantic relationship between the two stems of a root compound” (Lieber 2005: 380).

5.3 Ordklasser i sammensetninger

I norsk er sammensetting en svært produktiv prosess, noe man ikke trenger å gå lenger enn til en vanlig nettavis for å se: på forsiden av Dagbladets nettutgave 13. mai 2008 kunne man telle over 50 sammensetninger, mange av dem åpenbare nydanninger, som *musefrakk*, *sommersjel* og *superledelse*. Det er imidlertid ikke alle ordklasser som inngår i sammensetninger i like stor grad. På norsk er den vanligste sammensetningstypen substantiv-substantiv-

sammensetninger, noe som ikke er unikt: "Most languages show a clear preference for noun-compounding, especially noun-noun compounds" (Dressler 2006: 32). De ulike mulighetene som fins på norsk, er framstilt i tabell 3 (forledd i kolonnen til venste, etterledd i den øverste raden).

Tabell 3: Mulige sammensetninger på norsk

	N	A	V	Adv	Prep.	Kvantor	Det.
N	brusflaske datamaskin	skoleflink brystfager	knivstikke mobilmobbe				
A	tørriis hvitvin	gulgrønn lyseblå	svartmale hvitvaske				
V	sytråd lesesal	reisevant spisemoden	sittedanse øvekjøre	krypinn			
Adv.	innesko nåtid	innelukket	inneholde utebli		inni inntil		
Prep.	uthus mellomgulv	bakfull overtrøtt	overhøre påvinge				
Kvant	trekant firkant	tredobbel firedobbel	tredoble firedoble			trettitre femtifem	
Inter.	hallodame hurragutt						
Det.	hankjønn ingenting	selvgod					

Sammensetningene i tabellen er kun rotsammensetninger (sammensetninger der leddene ikke er avledninger, se avsnitt 2.1). Syntetiske sammensetninger, der ett eller begge leddene er avledet av et annet ord, er ikke tatt med. Slike sammensetninger er for eksempel *laksefisker*, *ovnsbakt* og *kjøttetende*, samt uavhendeligsammensetninger som *langarma*, og de er holdt utenfor tabellen fordi de passer inn i to ruter: skal man klassifisere *langarma* som adjektiv-adjektiv, eller adjektiv-substantiv? Begge deler kan forsvares, men det er ikke av avgjørende betydning her.

Generelt er det innholdsord, det vil si ord fra de åpne klassene (substantiv, verb, adjektiv i motsetning til preposisjoner, artikler osv.), som forekommer hyppigst i sammensetninger, mens ord fra lukkede klasser forekommer mye sjeldnere. Det er imidlertid vanskelig å avgjøre om den relative sjeldenheten til for eksempel preposisjoner i sammensetninger skyldes at de vanskeligere lar seg kombinere med andre ord, eller at det er såpass få preposisjoner, slik at mengden sammensetninger de inngår i bare gjenspeiler det begrensede antallet preposisjoner som finnes.

5.4 Hoder

I tillegg til å klassifisere sammensetninger etter ordklasse, kan man klassifisere dem som **endosentriske**, **eksosentriske** eller **koordinerende**, en distinksjon som bygger på at leddene i en sammensetning som oftest ikke har samme status. For eksempel er det vanlig at ett av leddene bestemmer ordklassen og eventuelt bøyingskategorien til sammensetningen: *joggesko* er et hankjønns substantiv fordi *sko* er et hankjønns substantiv, og *korrekturlese* er et verb som bøyes etter samme mønster som *spise* og *like*, fordi *lese* har disse egenskapene. Ofte er det også slik at det ene leddet definerer hva slags ting eller fenomen hele sammensetningen betegner, mens det andre leddet begrenser denne betydningen. Vi kan si at sammensetningen er et hyponym av dette ene leddet: en *skippskatt* er en slags *katt* og *det er en skippskatt* impliserer *det er en katt*. Leddet som har disse egenskapene kalles gjerne hode, overledd eller kjerneledd. Endosentriske sammensetninger er de sammensetningene som har et hode, eksosentriske er de som ikke har et hode, mens de koordinerende ikke har ett ledd som er viktigere enn det andre – vi kan si at de har to hoder, eller ingen. Hvilket av leddene i en sammensetning som vanligvis er hode, varierer fra språk til språk. På norsk er det slik at det siste leddet som regel er hode; fransk og vietnamesisk er eksempler på språk som har hodet som det første leddet.

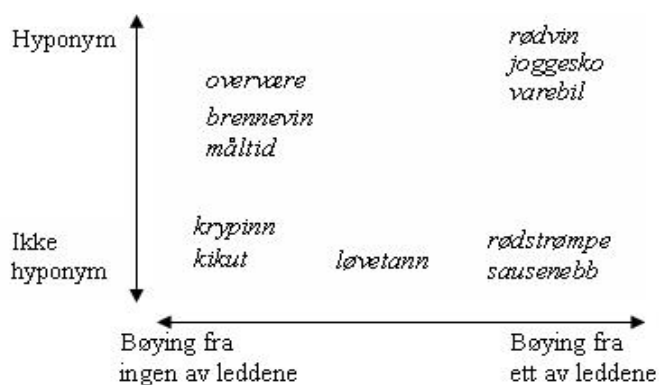
I mange tilfeller er det nyttig å bruke begrepet hode om ett av leddene i en sammensetning, men det er likevel ikke alltid uproblematisk. Hodebegrepet kommer opprinnelig fra syntaks, der det betegner det sentrale elementet i fraser, men det er ikke entydig definert. Ifølge Matthews (2007: 11), er det vanlig å si at et hode er ”a specific single element (...) whose part of speech defines the classification of the whole”. Corbett et al. (1993: 1) definerer et hode som ”one of [the] constituents which in one sense dominates and represents the whole phrase”. Et annet kriterium er obligatoriskhet; hodet er det elementet som ikke kan sløyfes, slik vi ser i eksempelet under, der *pusekatten* er hodet i frasen.

[den lille pusekatten] maler → *lille maler
 [den lille pusekatten] maler → pusekatten maler

Å overføre hodebegrepet fra syntaks til morfologi kan føre til problemer, fordi de kriteriene som brukes for å bestemme hodet i en frase, i mange tilfeller gir motstridende resultater når de brukes på ord. Bauer (1990:21) kommenterer at ”[t]he criteria usually used for deciding headedness in syntax do not apply particularly well in morphology, and provide conflicting results”. Noen av kriteriene peker ut stammen til et ord som hode, mens andre peker ut

affikser. Et eksempel på dette er substantivet *godhet*, med stammen *god*, og affikset *-het*, som brukes til å danne substantiver fra adjektiver. Det kriteriet som sier at hodet er den delen som gir helheten grammatisk kategori, peker ut *-het* som hode, mens det kriteriet som sier at hodet er det elementet som helheten er et hyponym av, peker ikke ut noen av delene som hode; *godhet* er verken en slags *god* eller en slags *-het*. Kriteriet om obligatoriskhet vil peke ut *god* mer enn *-het*, siden ord alltid inneholder ei rot, mens ikke alltid inneholder affikser.

Når det gjelder sammensetninger, kan vi for eksempel dele begrepet hode i to hovedkriterier, og la dem være akser i et diagram, som i figur 4. X-aksen er kriteriet om at hodet er det leddet som gir helheten bøyingsmorfologi, og y-aksen er kriteriet om at leddet som er et hyperonym til hele sammensetningen er hode. Vi kan så plassere sammensetninger langs aksene ut i fra om de har et ledd som oppfyller hvert av kriteriene eller ikke.

Figur 4: Hoder i sammensetninger

De sammensetningene som er "klassisk" endosentriske, befinner seg øverst til høyre i diagrammet. Disse sammensetningene har ett ledd som gir bøyning til helheten, og det samme leddet er hyperonym til sammensetningen, slik som *rødvin*. Nederst til venstre finner vi de typisk eksosentriske sammensetningene, som ikke oppfyller noen av kriteriene. Denne typen sammensetninger (noen ganger kalt **imperativsammensetninger**, jfr. Faarlund et al. 2006: 67)) er relativt sjeldne på norsk, *krypinn* og *kikut* er to eksempler. På engelsk er dette mønsteret mye mer produktivt (*lock-out*, *push-up* og *let-down* er noen eksempler). Denne sammensetningstypen er på mange måter svært forskjellig fra andre sammensetningstyper. Krahe (1969: 16ff) klassifiserer nominale sammensetninger inn i "ekte" og "uekte" sammensetninger. De uekte sammensetningene "nennt man auch (...) Zusammenrückung", og de defineres som det man får "wenn eine aus mehreren Wörtern bestehende syntaktische Verbindung zur Worteinheit zusammenfügt wird". Denne typen sammensetninger eller sammentreknings mangler også den relasjonen mellom leddene som er så karakteristisk for

”ekte” sammensetninger. I form kan de minne mer om forsteinede fraser enn om sammensetninger.

Hvis de klart endosentriske og de klart eksosentriske sammensetningene var de eneste som fantes, ville situasjonen vært relativt ukomplisert. Imidlertid finnes det også sammensetninger som plasserer seg nederst til høyre og øverst til venstre. Nederst til høyre finner vi sammensetninger som *sausenebb* og *rødstrømpe*. De får bøyning fra sine respektive sisteledd, så *sausenebb* bøyes som *nebb*, og *rødstrømpe* bøyes som *strømpe*. Det er imidlertid ikke slik at sammensetningene er hyponymer av et av leddene sine: et *sausenebb* er ikke et *nebb*, og ei *rødstrømpe* er ikke ei *strømpe*. Man kan imidlertid betrakte sammensetninger av denne typen som endosentriske, hvis man tar i betraktning at de ofte brukes metaforisk eller metonymisk: Et *sausenebb* er ikke et *nebb*, men det kan ligne et *nebb* (eller deler av det kan ligne et *nebb*, i så fall er det en blanding av metafor og metonymi). *Rødstrømpe* er en metonymisk sammensetning fordi den referer til en person ved hjelp av en egenskap ved denne personen⁶: de går med røde strømper (i de fleste tilfeller er dette metaforisk). Sammensetninger av denne typen kalles ofte eksosentriske, men dette er ikke helt nøyaktig: Booij (2005: 80) påpeker at ”this special use is not unique for compounds. (...) Therefore, we do not have to consider them as a special structural category”. Også *løvetann* hører sammen med disse sammensetningene, men den er plassert lenger til venstre i diagrammet fordi den kan bøyes med den regelmessige flertallsformen *løvetanner* (selv om *løvetenner* er vanligst – 49 mot 100 000 Google-treff). Sammensetningene øverst til venstre i diagrammet er ord som er (til en viss grad) hyponymer av ett av leddene sine, men som har en avvikende bøyning. *Overvære* bøyes *overværer*, ikke **overer*, måltid bøyes *måltidet*, ikke *måltiden* og *brennevin* bøyes *brennevinet*, ikke *?brennevinen*⁷. Hvorfor har disse sammensetningene slike avvikende bøyinger? Enger (1995) skriver følgende om problemstillingen:

En viktig grunn til at sammensetninger kan få en annen bøyning enn ”hodet”, er at ord er ord. Sammensetninger kan leksikaliseres, likeså vel som simplekser. Dermed kan sammensetningene få egenskaper som en ikke skulle vente seg ut fra sisteleddet (Enger 1995: 38)

⁶ En alternativ betegnelse på slike sammensetninger er possessive sammensetninger eller *Dickkopf*-sammensetninger

⁷ Formen *brennevinen* er belagt: den har 84 Google-treff (mot 7810 for *brennevinet*). Min egen intuisjon er å si *brennevinen*, fordi jeg aldri har tenkt over at *brennevin* ikke er *vin* i den forstand at den ikke framstilles på samme måte som *vin* – for meg er *vin* en kategori som omfatter flere ulike alkoholholdige drikker enn den gjør for de som har bedre greie på slike ting.

Som nevnt, har sammensetninger både syntaktiske og leksikalske trekk, men de er først og fremst ord, som Enger skriver. Det faktum at sammensetninger er ord, og dermed ofte leksikaliseres, gjør at man må være forsiktig med å legge for stor vekt på hoder. Som Bauer (1990: 29) uttrykker det: "we would not be much worse off without our heads".

I kognitiv grammatikk korresponderer hode til det som kalles **profildeterminant** ("profile determinant"), "a component structure whose profile is inherited by the composite structure; the profile determinant is thus schematic for the composite structure" (Langacker 1987 a: 492). En profil betegner "the entity designated by a semantic structure" (Langacker 1987: 491). Profildeterminanten tilsvareer altså det elementet som bestemmer profilen til den sammensatte strukturen. I frasen *på bordet* tilsvareer dette *på*, fordi frasen beskriver en relasjon og i *kaffekopp* er profildeterminanten *kopp*, fordi uttrykket profilerer en *kopp*. Selv om mange uttrykk har ett element som er profildeterminant, er det ikke noe i veien for at uttrykk kan ha to profildeterminanter: "There is nothing incoherent (...) in a double-headed or non-headed construction, and many exist of both types" (Tuggy 2005: 259). Eksempler på dette er sammensetninger av den typen man kaller **koordinerende** (eller **kopulative**); for eksempel *jazzrock*, *rød-grønn*, *bittersøt*, og *norsk-pakistansk*. I disse ordene er hele sammensetningen et hyponym av begge leddene, begge leddene bidrar like mye til betydningen. En person som er norsk-pakistansk er både norsk og pakistansk.

I og med at "ekte" eksosentriske sammensetninger av typen *krypinn* ikke er produktive i norsk, og at sammensetninger som noen ganger kalles eksosentriske (som *rødstrømpe*) bedre kan beskrives som er eksempler på endosentriske sammensetninger som brukes metonymisk, går det viktigste skillet i norsk mellom de sammensetningene som er subordinerende (determinative) og koordinerende (kopulative).

5.5 Ord eller stammer?

Det finnes to hovedsyn på hvordan sammensetninger er bygd opp. Det ene ("stammeleddsmodellen") sier at leddene i sammensetninger er stammer, og at det derfor ikke kan være noen bøyingsuffikser på dem. Blant andre Johannessen (2001) og Pinker (1994) har dette synet. Alternativet er **ordleddsmodellen** (som blant andre Endresen og Simonsen (1999) argumenterer for), som sier at leddene i sammensetninger er ord og at de derfor kan være bøyd.

De to modellene har forskjellig syn på hvorvidt bøyingsendelser som modifierer sammensetninger er festet på ett av leddene, eller på sammensetningen som helhet. På norsk er dette vanskelig å avgjøre, i og med at de fleste bøyingsendelser på norsk er suffikser, og dermed følger etter sammensetningen uansett om de er festet på det siste leddet eller hele sammensetningen. Det finnes sammensetninger der ordklassen til etterleddet ikke stemmer overens med ordklassen til sammensetningen, som *krypinn*, der det kan se ut som om det er helheten som er bøydd, fordi *inn* er en preposisjon som ikke kan bøyes når den står alene. Et argument mot dette er at ord ikke nødvendigvis oppfører seg likt i sammensetninger som de gjør i isolasjon. En parallell problemstilling, er det såkalte ”bracketing paradox” som forekommer blant annet i frasen *transformational grammarian*, som kan analyseres på to måter: [transformational][grammarian] eller [[transformational grammar]ian]. Et annet eksempel er *tiny islander*, med tolkningene [tiny][islander] og [[tiny island]er], der *-er* modifierer [tiny island]. I de siste tolkningene er suffiksene *-ian* og *-er* festet til det siste ordet, men modifierer helheten, ikke bare det ordet det sitter på. Det er altså ikke umulig at et suffiks festes på det siste ordet, men semantisk sett modifierer helheten, noe som betyr at det ikke burde være noe prinsipielt i veien for at endelser på sammensetninger (som semantisk sett modifierer helheten), festes på ett av leddene.

Det finnes også eksempler fra norsk der det er det siste leddet som bøyes, for eksempel sammensetninger der det siste leddet har uregelmessig bøyning. Det heter *brannmenn*, ikke **brannmanner*, og *knivstakk*, ikke **knivstikket*. Det finnes også språk der det første leddet i en sammensetning er overledd, og da får vi en bøyingsendelse midt inni sammensetningen, som i spansk:

años	luz	hombres	rana
år.PL	lys	Mann.PL	frosk
'lysår'		'froskemenn'	

Tilhengerne av stammeledds- og ordleddsmodellen har også forskjellig syn på hvorvidt det kan forekomme bøyingsaffikser på forledd i sammensetninger. Johannessen (2001) bruker stammeleddsanalysen til å argumentere for at det ikke kan forekomme bøyning på forledd i moderne norsk. Grunnen til at modellen Johannessen benytter seg av ikke godtar intern bøyning, er at den forutsetter at sammensetninger blir uanalyserbare og dermed ikke tilgjengelige for grammatiske regler som legger til suffikser: ”(...) even if the word is built out of parts, the rules cannot look ”inside” the word and fiddle with those parts” (Pinker 1994:

148). Unntaket er substantiver med uregelmessig bøyning, som ifølge blant andre Pinker håndteres annerledes enn regelmessige former (de lagres i det mentale leksikon, i motsetning til reglemessige former), og derfor kan være forledd. Det finnes imidlertid eksempler på at regelmessige bøyingssuffikser faktisk forekommer på forledd. Johansson (1980) skriver at det finnes en betydelig mengde sammensetninger i engelsk (særlig i britisk engelsk), der forleddet er et substantiv i flertall, for eksempel *weapons agreement*, *parks commisioner* og *savings card*. Det forekommer også minimale par, med variasjon i betydning mellom entalls- og flertallsforledd:

Branch supervisor / branches supervisor	Career man / careers man
Tax agreement / taxes agreement	School advisor / schools advisor

Betydningsforskjellen mellom det første paret beskrives slik: "Branches supervisor was defined as 'a supervisor of more than one branch', 'a supervisor of all the branches in one particular area', etc.". Forskjellen mellom *career man* og *careers man* er at "(...) the s-less form referred to 'a man committed to his career' or the like, whereas the s-form referred to a careers adviser" Johansson (1980: 9). Taylor (2000: 304) nevner også sammensetninger med flertallsbøyning på det første leddet, og kaller dem "by no means uncommon". Bauer og Renouf (2001: 116) kommenterer fenomenet slik: "[t]he only explanation for such instances we can see is a genuine wish to stress the plurality of the first element - something that ought not to be possible according to standard descriptions".

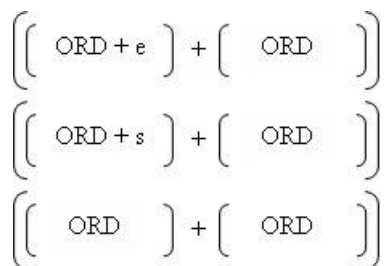
Både i islandsk og norrønt kan vi finne minimale par med og uten bøyde forledd, noe blant annet Bauer (1978: 39) nevner: "barnaskór are children's shoes, whilst barnsskór are the shoes of one child". På norrønt er det flere lignende tilfeller, som for eksempel *mannshöfuð* = *menneskehode* / *mannahöfuð* = *menneskehoder* og *fjalladalr*, "Dal som ligger oppe mellom Fjeldene" og *fjalldalr*, "Dal som ligger til Fjelds, oppe i Fjeldene" (J.Fritzners ordbok, elektronisk utgave). I moderne norsk har vi i mange tilfeller morfologisk materiale mellom de to leddene i en sammensetning (som i *syn-s-prøve*, *kong-s-gård* og *fugl-e-unge*), der endelsene opprinnelig var kasusmarkører, og dermed synkront sett ikke er eksempler på bøyning. Opprinnelig var de imidlertid nettopp det, så hvis det, som Johannessen antar, eksisterer en restriksjon mot bøyde sammensetningsledd i norsk, må denne ha oppstått på et eller annet tidspunkt mellom norrønt og moderne norsk, men når dette eventuelt skjedde, eller hvorfor, sier Johannessen (2001) ingenting om.

Hva med verbale forledd? Bauer (2001a) nevner at det vanlige for sammensetninger som inneholder er ”to use verb stems, but there are languages in which an inflected non-finite verb form is used, for example Danish, Finnish and Yimas. (...) In other languages, though these are a minority, finite verb forms appear in compounds”. Verbale forledd i norske sammensetninger ser ved første øyekast ut som infinitivsformer, som i *trøste-spise*, *tulle-ringe* og *bytte-låne*. Johannessen (2001: 66) argumenterer for at slike forledd ikke er verb bøyd i infinitiv, men stammer pluss en fuge-e, og viser blant annet til norske dialekter som støtte for dette synet: i mange dialekter er det slik at infinitivsformen av verb ender på *-a*. I disse dialektene kunne man kanskje vente at sammensetninger med verb som forledd ville hatt denne a-en i seg, slik at *trøsta* pluss *spisa* ville gi **trøstaspisa*. Siden dette ikke er tilfelle, må det være en stamme pluss en fuge vi har å gjøre med. Man kan imidlertid innvende at det ikke nødvendigvis er holdbart å bruke visse varianter av norsk for å argumentere for hvordan noe er i andre varianter, noe blant andre Enger og Kristoffersen (2000: 155) nevner: ”Skeptikerne kan også spørre om alle norske dialekter virkelig må analyseres på samme vis”.

Hvorvidt fuger mellom sammensetningsledd er et produktivt mønster i norsk er heller ikke sikkert. Ord som i etablerte sammensetninger har en fuge etter seg, som *sennep* (*sennepsglass*), kan forekomme i en sammensetning uten en slik fuge, som i nylagingen *sennep-ranere*, og *straff* (*straffedømme*) i sammensetningen *straffskyld*⁸. Nye ord ser ikke ut til å få en fuge når de opptrer i sammensetninger: det heter *bloggskribent*, *blogglønn*, ikke **bloggeskribent* eller *bloggelønn*; *mobilinnhold*, ikke **mobilsinnhold*, og *ipodbatteri*, ikke **ipodsbatteri*. Ord som ikke i seg selv er nye, men som har fått en ny betydningsekstensjon, som *mus* i betydningen ’datamus’, følger stort sett, men ikke alltid, mønsteret til det opprinnelige ordet, slik at det heter *musematte* og *musetast*, men også *musmatte* og *mustast*⁹. Man kan tenke seg tre hovedskjemaer for sammensetting på norsk, der de to første konstruksjonene gjelder for visse forledd der en fuge er til stede, mens for nye ord gjelder den nederste konstruksjonen (det finnes andre mer marginale skjemaer, som [[ORD-er]-[ORD]], som i *blomsterbukett*).

⁸ Sennep-ranere: <http://www.aftenposten.no/nyheter/oslo/article2378251.ece> (lesedato: 20. 4. 2008). Straffskyld: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article2412619.ece> (lesedato: 10.5. 2008).

⁹ Musematte har 159 000 treff på Google mot musmatte har 86 500. For musetast og mustast er antallet treff 134 000 og 2600)

Figur 5: Skjemaer for sammensetninger med og uten fuger

Norske sammensetninger oppfører seg i noen tilfeller på en spesiell måte, som kan gi oss et lite hint om hva slags elementer som er fuger, og hvilke som faktisk hører til forleddet. Denne oppførselen ser vi når en sammensetning med to ledd er forledd i en sammensetning, slik at strukturen blir [[ORD-ORD]-ORD]. I slike strukturer faller eventuelle fuge-elementer bort:

andemat → stokkandmat nøtteskall → hasselnøttskall

E-ene i *andemat* og *nøtteskall* er fuger, og faller bort når sammensetningene inngår i strukturer som disse. *E*-er som er del av stammen til det første leddet, faller derimot ikke bort (med noen unntak, som *Majorstukryset* og *Holmenkollbakken*):

duemat → brevduemat varehus → byggevarehus

For å avgjøre om sammensetninger med verb som forledd har en fuge-*e* eller om *e*-en er en del av stammen til ordet, kan vi prøve å se hva som skjer med slike sammensetninger når de inngår i det aktuelle mønsteret:

kjøretime → prøvekjøretime smakekonkurranse → prøvesmakekonkurranse

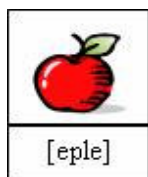
Sammensetninger med verb om forledd følger mønsteret til *brevduemat* og *byggevarehus*. Hvis *e*-ene i *kjøre* og *smake* oppførte seg som *e*-en i *andemat*, ville de falt bort, slik at vi fikk **prøvekjørttime* og **prøvesmak-konkurranse*. Dette tyder på at *e*-ene i verb som inngår i sammensetninger ikke er fuger. I tillegg mener jeg at det ikke er grunnlag for å utelukke bøyde elementer fra sammensetninger på prinsipielt grunnlag, og at man derfor godt kan kalle verbale forledd for infinitiver.

5.6 Sammensetninger i kognitiv grammatikk

5.6.1 Symbolisering, integrering og kategorisering

Kognitiv grammatikk ser på språket som et "structured inventory of conventional linguistic units" (Langacker 1987: 73). Disse konvensjonelle enhetene består av semantisk struktur, fonologisk struktur, og de symbolske forbindelsene mellom dem, representert i figur 6 ved

hjelp av ordet *eple*. Tegningen av et eple representerer betydningen til ordet (den semantiske strukturen), mens [eple] representerer uttalen (den fonologiske strukturen). Til sammen utgjør fonologisk og semantisk struktur en symbolsk, bipolar enhet.

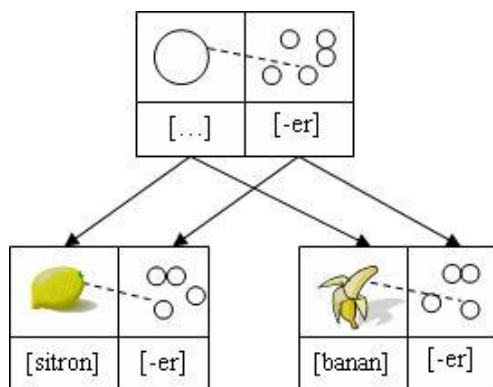
Figur 6: Eple

En forenklet representasjon av figur 6 er [[EPLÉ]/[eple]], der [EPLÉ] står for den semantiske strukturen og [eple] står for den fonologiske strukturen¹⁰. Relasjonen mellom semantikk og fonologi kalles **symbolisering**, og er én av tre ulike relasjoner mellom språklige strukturer. De to andre er **integrering** og **kategorisering**. Integrering kombinerer elementer syntagmatiske, slik som når *eple* og *kake* settes sammen og blir *eplekake*. Kategorisering ordner symbolske enheter i skjematiske nettverk (Langacker 1987: 74). For eksempel er [[EPLÉ]/[eple]] del av et større semantisk nettverk bestående av ord for frukt. Vi kan tenke oss at [[EPLÉ]/[eple]], sammen med [[BANAN]/[banan]], [[APPELSIN]/[appelsin]] og mange andre, er instansieringer av [[FRUKT]/[...]]. Denne strukturen er ikke ordet *frukt*, som har den fonologiske strukturen [frukt], men *skjemaet* for 'frukt', der den semantiske strukturen er skjematisk for den semantiske strukturen til alle instansene av skjemaet, for eksempel *eple* og *appelsin*, mens den fonologiske strukturen ikke er fullt ut spesifisert. Vi kan si at [[FRUKT]/[...]] → [[EPLÉ]/[eple]] - den semantiske strukturen til frukt er skjematisk for den semantiske strukturen til eple (og andre ord for ulike frukter), og [[EPLÉ]/[eple]] elaborerer skjemaet [[FRUKT]/[...]]¹¹.

Komplekse strukturer kan også stå i en kategoriseringsrelasjon til hverandre, slik som ord med bøyingsuffixer og skjemaer for ord med disse suffiksene. "[R]elations of schematicity hold not only between simple symbolic structures, but also between complex ones" (Langacker 1987: 72).

¹⁰ STORE BOKSTAVER står for semantisk struktur, [hakeparanteser] står for form, *kursiv* står for symbolske strukturer. Betydning står i enkle anførselstegn, eks: *griset*, 'rå, hensynsløs'.

¹¹ Tre prikker representerer en uspesifisert (i dette tilfellet fonologisk) struktur, men selv om denne strukturen ikke er spesifisert, er den underlagt restriksjoner. Den må være underlagt norske fonotaktiske prinsipper, bestå av minst en (trykksterk) stavelse etc.

Figur 7: [[TING/...]-[PL/-er]]

Kategorisering og integrering kan også sees på som to akser språklige uttrykk kan variere langs. Integrering ("den horisontale aksene") skaper større og større uttrykk, mens kategorisering (eller mer nøyaktig skjematisk, som kategorisering er en del av, "den vertikale aksene") skaper uttrykk som er mindre spesifiserte. Ikke-komplekse ord er både konkrete og enkle, mens ord med diverse affikser, sammensetninger, fraser og setninger er eksempler på uttrykk med økende grad av kompleksitet. Alle disse kan i tillegg være enten delvis eller helt abstrakte, slik at vi får strukturer som ordklasser, bøyingsmønstre, mønstre for sammensetninger, og så videre. All variasjon kan dermed beskrives ved hjelp av disse to begrepene.

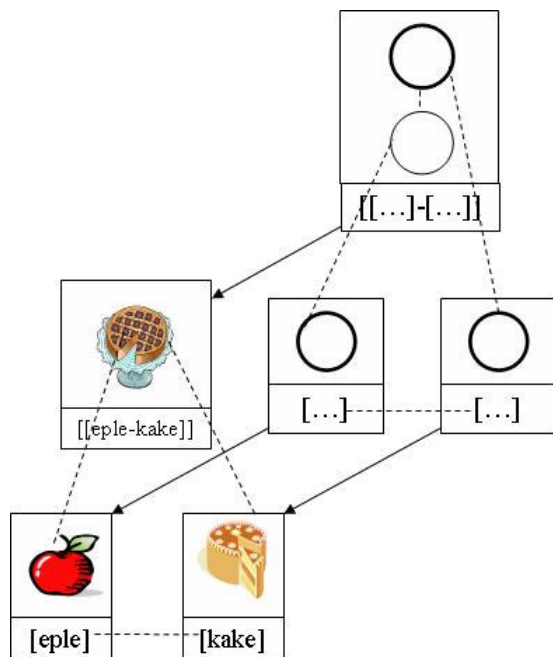
Et viktig begrep i denne sammenhengen er **konstruksjon**, som brukes på litt ulike måter av forskjellige teoretikere. Langacker (2008: 161) beskriver konstruksjoner på følgende måte:

Most of the expressions we employ are symbolically complex, to some degree analyzable into smaller symbolic elements. Grammar consists of the patterns for constructing such expressions. Accordingly, the expressions and the patterns are referred to as **constructions**.

Goldberg (2006: 5) definerer konstruksjoner som "LEARNED PAIRINGS OF FORM WITH SEMANTIC OR DISCOURSE FUNCTION, including morphemes or words, idioms, partially lexically filled and fully general phrasal patterns". Både konkrete ytringer og mønstrene de kan kategoriseres under, kalles dermed konstruksjoner. De konstruksjonene som ikke er fullt spesifiserte, kalles i tillegg ofte for mønstre, konstruksjonsskjemaer, eller bare skjemaer.

Konkrete sammensetninger som *eplekake* instansierer flere ulike skjemaer, noen av dem delvis spesifiserte, noen helt skjematisk. *Eplekake* er for eksempel en instansiering av både [[SPISELIG TING/...]-[kake]], [[eple]-[SPISELIG TING]] og [[TING]-[TING]], som er et

veldig generelt sammensetningsmønster. I figur 8 ser vi hvordan *eplekake* instansierer dette skjemaet.

Figur 8: *[[eple]-[kake]]*

Den kategoriserende relasjonen representeres ved hjelp av pilene fra den skjematisk strukturen til sammensetningen som instansierer det. Det viser at sammensetningen *eplekake* er en instansiering av et mer abstrakt skjema for sammensetninger, der verken semantikk eller fonologi er særlig spesifisert. Det som er spesifisert er visse fonologiske egenskaper (ikke vist her), og at det siste leddet er såkalt profildeterminant (se avsnitt 4.4) – dette gjelder de fleste norske sammensetninger; det siste leddet i en sammensetning er skjematisk for sammensetningen som helhet. En *eplekake* er en *kake*, ikke et *eple*.

De stiplede linjene er **korrespondanselinjer**¹², eller **integreringslinjer** (lines of integration) (Langacker 1987: 96), og representerer det som skjer når to symbolske enheter kombineres. I kognitiv grammatikk legges det vekt på at å integrere enheter med hverandre ikke innebærer å simpelthen addere betydningene deres. Langacker argumenterer for at full komposisjonalitet er unntaket heller enn regelen når symbolske enheter kombineres. Dette gjelder både for form og betydning. Den såkalte **byggeklossmetaforen** ("the building-block metaphor", Langacker

¹² Disse linjene går mellom både den semantiske og den fonologiske delen av hvert av leddene til helheten, siden både semantikken og fonologien integreres med hverandre. Av plasshensyn viser jeg her bare linjene mellom de semantiske strukturene

1987 452-457) ser på ord og morfemer som byggeklosser eller mursteiner, som legges inntil hverandre og der betydningen til helheten er lik summen av betydningene til de enkelte klossene. Dette synet går man bort fra i kognitiv grammatikk:

[S]yntagmatic combination involves more than the simple addition of components. A composite structure is an integrated system formed by coordinating its components in a specific, often elaborate manner. In fact it often has properties that go beyond what one might expect from its components alone (Langacker 1987: 75).

Byggeklossmetaforen klarer ikke å gjøre rede for blant tilfeller der et uttrykk som helhet har en semantisk komponent som det ikke er mulig å tilskrive noen av de enkelte delene av uttrykket. Goldberg (1995: 152ff) trekker fram den engelske "caused motion"-konstruksjonen som et eksempel på dette. Hun argumenterer for at man må regne med at konstruksjonen i seg selv bidrar med betydning, for å kunne redegjøre for tilfeller der "the semantic interpretation cannot plausibly be attributed to the main verb and other means of deriving the semantics compositionally also fail" (ibid: 152). Slike tilfeller kan blant annet være setningen *Frank sneezed the tissue off the table*, der verbet *sneeze* får et snev av kausalitet som det ikke har når det opptrer utenfor konstruksjonen. Alternativet til å anta at konstruksjonen bidrar med betydning, er å anta at mange verb har veldig mange ulike betydninger, for eksempel må verbet *nyse* ha en betydning som innebærer 'å flytte noe ved å nyse'.

Problemet med slike "ustyrlike" betydningselementer kan man løse slik Goldberg (1995) gjør det, ved å tillegge dem selve konstruksjonen – Goldberg selv skriver (1995: 16) at man ved denne framgangsmåten kan "save compositionality in a weakened form". Langacker argumenterer imidlertid for at dette heller ikke er nok:

Virtually all linguistic expressions, when first constructed, are interpreted with reference to a richly specified context, and much of this context is retained as they coalesce to form established units; this is why most composite expressions have a conventionalized meaning more specific than their compositional value (Langacker 1987: 455)

Vi så i kapittel 5.2 hvordan sammensetninger ofte har en relasjon mellom leddene som i stor grad er konvensjonell og uforutsigbar. Dette gjelder ikke bare sammensetninger, men alle slags språklige uttrykk. I noen tilfeller kan til og med betydningen til et uttrykk være negasjonen av betydningen til alle ordene lagt sammen, som i *gidd å grin*, som betyr 'ikke gidd å grin', eller *I could care less*, som kan brukes synonymt med *I couldn't care less*.

Selv om man i kognitiv grammatikk regner med at *full* komposisjonalitet ikke er vanlig, er det selvsagt ikke slik at komposisjonalitet ikke eksisterer. I et språk uten komposisjonalitet måtte man hatt et unikt ord for hver eneste tanke som skulle uttrykkes, noe som hadde vært veldig lite praktisk. Istedenfor å velge mellom full komposisjonalitet og ingen komposisjonalitet, snakker man i kognitiv grammatikk ofte om **motivering**:

[R]ather than seeing a composite structure as an edifice constructed out of smaller components, we can treat it as a coherent structure in its own right: component structures are not the building bricks out of which it is assembled, but function instead to motivate various aspects of it (Langacker 1987: 453).

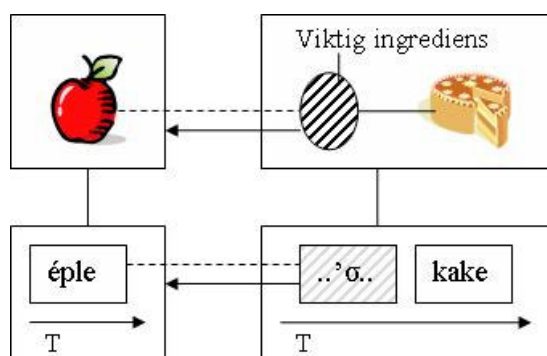
Delene i en kompleks struktur er ikke byggeklosser; de er snarere ”stepping stones” (Langacker 2008: 165), veier taleren kan ta for å komme fram til den sammensatte strukturen. Betydningen til et sammensatt uttrykk består dermed ikke kun av betydningen til delene det består av, men inkluderer dets **komposisjonelle rute** (”its compositional path”, Langacker 2008: 61) fra de enkelte delene til helheten. Alternativt kan man se på forholdet mellom den helheten og delene den er motivert av, og bruke termen **analyserbarhet**, ”the salience of the relation between a composite structure and its components” (Langacker 2002: 106).

5.6.2 U-steder (”e-sites”)

I sammensatte strukturer integreres både semantikk og fonologi med hverandre, og på samme måte som fonologien symboliserer semantikken i ikke-komplekse enheter, symboliserer den fonologiske integreringen en semantisk integrering. Dette gjelder ikke bare sammensetninger, men strukturer av alle størrelser, blant dem ord som *bananer* og *epler*. De instansierer et skjema [[TING/...]-[PL/-er]], der [TING/...] er en såkalt ”elaboration site” (”e-site”), på norsk **utdypningssted** – **u-sted**. Et u-sted defineres av Langacker (1987: 489) som ”[t]hose facets of one component structure in a valence relation that another component structure serves to elaborate”. Med andre ord kan vi si at det er en del av en struktur som er mer skjematisk enn resten, og derfor trenger å spesifiseres. En flertallsendelse som den engelske *-s* har for eksempel en spesifisert del både når det gjelder betydning (’mange’) og uttale [-s], [-z] og [-əz], men den har også en skjematisk del som må spesifiseres (semantisk og fonologisk) av et substantiv. Semantisk fylles u-stedet ut av en spesifisering av *hva* det er mange av, fonologisk fylles det ut av en struktur som settes før flertallsuffikset. Mer uformelt kan vi kalle et u-sted et ”hull” (”gaping hole”, Tuggy 2005: 245) i en struktur, som må fylles av en annen struktur. Forskjellen mellom stammer og affikser er at affikser har ”a salient e-site, strongly associated with them”, (Tuggy 2005: 245), både semantisk og fonologisk.

Stammer er derimot konseptuelt autonome (ibid: 245). De kan aktiveres alene, uten å være del av en større struktur. *Appelsin* forekommer ofte uten *-er*, men ikke omvendt. Situasjonen med autonome stammer og avhengige affikser er den prototypiske, men det finnes stammer som er mindre autonome, og affikser som er mindre avhengige: For eksempel kan man analysere *eple* (på bokmål) på en slik måte at *epl-* er stamme og *-e* en bøyingsendelse for ‘entall’ eller ‘entall ubestemt’. *Epl-* er dermed ikke like autonom som *appelsin*. I språk som latin og gresk er stammer enda mindre autonome. Det finnes også affikser som er ord-aktige på bestemte måter, blant dem *-messig* og *-maker*. Disse elementene er fonologisk sett svært ord-aktige, men kan likevel ikke forekomme alene. Det finnes altså prototypiske stammer og prototypiske affikser, men det finnes også en betydelig mengde enheter som ikke så lett lar seg klassifisere som det ene eller det andre. Forskjellen mellom stammer og affikser er med andre ord at ”seen by Cognitive Grammar as gradual rather than dichotomous” (Tuggy 1992: 237)

Sammensetninger er spesielle fordi de er kombinasjoner av (relativt) konseptuelt autonome strukturer, så ingen av leddene ”depends strongly on the other” (Tuggy 2005: 248). Det betyr at i sammensetninger integreres to ledd som ikke i utgangspunktet har saliente u-steder med hverandre. Når man likevel kombinerer dem, er det som om det åpnes opp et u-sted i det leddet som er profildeterminant, der det andre leddet kan settes inn. Ordet *kake* har ikke vanligvis noe salient u-sted. Når det inngår i sammensetningen *eplekake* er et potensiell u-sted åpnet opp og brukt til å inkorporere *eple* (figur tilpasset fra Langacker 2008: 163 og 199).

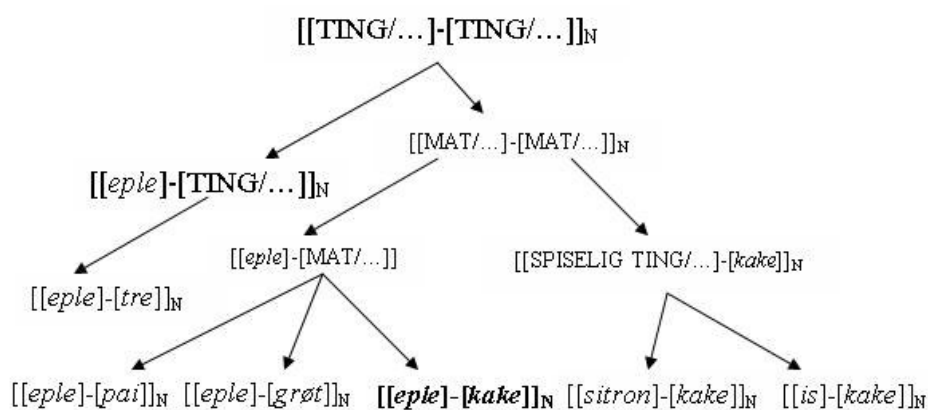
Figur 9: U-steder: semantisk og fonologisk integrasjon av *eple* og *kake*

Den fonologiske integrasjonen av de to elementene symboliserer den semantiske integrasjonen. Fonologisk kan vi si at sisteleddet har et u-sted som må fylles ut, blant annet fordi det ikke har aksent, noe alle ord på norsk har. Semantisk åpnes det et u-sted i *kake* som fylles av noe som spesifiserer en sentral eller definerende ingrediens. Dette mønsteret kjenner vi igjen i mange sammensetninger, blant dem *rabarbrapai*, *kjøttbolle*, *fiskegrateng*, *tomatjuice*

og *hvitløksbrød*. Sammensetninger med ulike semantiske relasjoner mellom leddene kan sees på som instansieringer av ulike konstruksjoner, der u-stedet spesifiserer relasjoner som 'ingrediens i', 'laget av', 'laget for', osv. Relasjoner mellom leddene i sammensetninger er altså del av selve konstruksjonene. Jo mer skjematisk sammensetningskonstruksjoner blir, jo mer skjematisk blir u-stedet; det mest skjematisk sammensetningsskjemaet har et u-sted som ikke sier noe mer spesifikt enn "har å gjøre med".

5.6.3 Skjematiske nettverk av sammensetninger

Som alle andre konstruksjoner inngår også sammensetninger i skjematisk nettverk. Figur 10 viser en liten del av et slikt skjematisk nettverk. Integreringslinjer er representert ved hjelp av bindestreker (-).

Figur 10: Skjematiske nettverk av sammensetninger

Sammensetningen *eplekake* er en instans av et skjema [[[MAT]/[...]-[kake]]. Samtidig er den eksempel på skjemaet [[eple]-[MAT/...]]. Et uttrykk kan være en instansiering av mange ulike skjemaer, og det kan finnes mange skjemaer med ulik grad av abstrahering mellom et ord og det mest abstrakte skjemaet det instansierer. Vi kan tenke oss et skjema enda høyere opp enn [[TING/...]-[TING/...]]N, for eksempel [[ENTITET/...]-[ENTITET/...]]N, der leddene ikke trenger å representere ting, men også for eksempel prosesser. Skjemaer som er så abstrakte og generelle at begge plassene må fylles ut, er "the analogues (...) of what other models might call morphological rules" (Tuggy 2005: 249). Abstrakte skjemaer kan brukes til å skape nye instanser, ved at "the (...) schematic structures that are extracted from well-entrenched (sub)cases may (...) be used as patterns for generating novel subcases" (Tuggy 2005: 251).

Den fonologiske strukturen til et slikt abstrakt sammensetningsskjema kan noteres som [...'σ...]-[...σ...]: en sammensetning består av to ord, med minst en stavelse i hvert ord. Forleddet må ha én aksentuert stavelse og det må være en trykksterk stavelse i etterleddet..

Termene **aksent** og **trykk** brukes her som i Endresen (1991), der aksent defineres som ”et tonalt fenomen – det har med tonebevegelsar å gjøre. Noen trykksterke stavingar blir framheva tonalt i forhold til omkringliggende stavingar” (Endresen 1991: 147). Trykk har med styrken på luftstrømmen fra lungene å gjøre: ”At ei staving er trykksterk, vil seie at vi under ellers like forhold pressar meir luft ut frå lungene når vi produserer denne stavinga enn når vi produserer ei trykksvak staving” (ibid. 1991: 141). En stavelse kan dermed være enten trykksterk og aksentuert, trykksterk og uaksentuert, eller trykksvak og uaksentuert.

Man kan ikke alltid vite sikkert hvilke skjemaer som fins. Hvor mange talere har skjemaet [[spiselig ting]-[kake]]? Hvor mange har [[eple]-[MAT]]? Det kommer an på hvor mange sammensetninger av disse typene de har erfaring med, og i hvilken grad de har abstrahert over disse. Deskriptivt prøver man som regel å beskrive så mange skjemaer man klarer, man beskriver språkssystemet til en tenkt taler som har gjort absolutt alle de generaliseringene det er mulig å gjøre. Hvorvidt disse eksisterer for én enkelt taler, varierer.

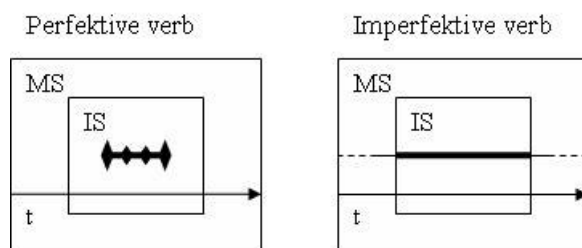
Når en taler hører en sammensetning, kan flere ting skje. Avhengig av hvor etablert og innprentet sammensetningen er, kjenner man igjen helheten, de enkelte ordene sammensetningen består av, og mønsteret den er bygd opp av, i form av skjemaer på flere ulike abstraksjonsnivåer. Hvis sammensetningen er veldig innprentet, vil man kjenne igjen helheten i større grad enn delene, i ytterste instans vil sammensetningen være så innprentet at en taler kanskje ikke gjenkjenner leddene i det hele tatt, og kanskje ikke noe skjema for sammensetningen heller. Hvis sammensetningen er ny eller lite etablert, vil man være mer avhengig av de enkelte leddene for å tolke den.

6. Verb-verb-sammensetninger - semantikk

6.1 Perfektive og imperfektive verb

Hva slags skjemaer er verb-verb-sammensetninger instansieringer av? Det mest generelle mønsteret man kan tenke seg er [[PROSESS/...]-[PROSESS/...]]_v. Det er imidlertid en ting som tyder på at et slikt generelt skjema enten ikke eksisterer eller er svært lite salient, og det er det faktum at det er ikke alle slags verb som inngår i verb-verb-sammensetninger på norsk. Blant de sammensetningene jeg har funnet, er det svært få (muligens kun ett) som inneholder **tilstandsverb**. Tilstandsverb er for eksempel *vite*, *kunne* og *være*; verb som har en del karakteristiske egenskaper. For eksempel kan de ikke forekomme sammen med *driver* og eller *tvinge* (**han driver og kan Perl og Java*, **han tvang henne til å kunne C++*, men *han kan Perl og Java*). På engelsk viser den samme distinksjonen seg gjennom at tilstandsverb ikke kan forekomme i presens partisipp i progressive eller present continuous-konstruksjoner: **He is knowing a lot about fashion* vs *he knows a lot about fashion*. Dette står i kontrast til verb som ikke er tilstandsverb, som forekommer i slike konstruksjoner: *Han driver og programmerer*, *hun tvang ham til å lære PHP*, *he is writing a book about fashion*.

Det jeg har beskrevet overfor, er rent distributive fakta om visse verb, men i kognitiv grammatikk antar man at distribusjonen skyldes semantiske egenskaper. Langacker (2008: 147) deler inn verb i to hovedtyper: **perfektive** og **imperfektive**, der de imperfektive tilsvarer det som tradisjonelt kalles tilstandsverb. Forskjellen mellom perfektive og imperfektive verb har å gjøre med konseptualiseringen av prosessene de profilerer. Perfektive prosesser er avgrenset i tid, mens imperfekte prosesser ikke er avgrenset. (Langacker 2008: 147). Denne distinksjonen er illustrert i figur 11 (fra Langacker 2008: 153).

Figur 11: Perfektive og imperfektive verb

For perfektive verb faller hele handlingsforløpet inn under den såkalte **umiddelbare temporale rammen** (immediate temporal scope), og både begynnelsen og slutten av prosessen er dermed i fokus. Imperfektive verb profilerer derimot prosesser som ikke har en

begynnelse og en slutt innenfor det umiddelbare fokuset. Selv om det å *kunne* noe kan sies å ha en begynnelse (når man lærer den ferdigheten eller den kunnskapen det er snakk om), og en slutt (når man eventuelt glemmer det igjen), er ikke dette relevant for konseptualiseringen, som ikke profilerer begynnelsen og slutten, men bare den vedvarende delen av prosessen. I tillegg til dette er det typisk slik at perfekte prosesser er internt heterogene, mens imperfekte prosesser er internt homogene, som Langacker (2008: 147) sier det: "[n]othing changes, and nothing happens". Skillet mellom perfekte og imperfekte verb er ikke absolutt, fordi det har bakgrunn i hvordan prosesser konseptualiseres. Mange verb, blant dem *stå*, kan derfor brukes på begge måter.

Flaska står i skapet / *flaska driver og står i skapet¹³

Jeg tviler på at Olav Tufte driver og står naken foran speilet i treningssentret¹⁴

Når *stå* tolkes imperfektivt, betegner det en tilstand, med en betydning i retning av 'befinne seg', eller 'eksistere på et bestemt sted'. Det kan også tolkes som en aktivitet som har en begynnelse og en ende, som det å stå naken foran et speil og betrakte seg selv. I slike tilfeller er begynnelsen og slutten på prosessen profilert i større grad. *Stå* forekommer i tre verb-verb-sammensetninger, blant annet *prøvestå*:

(2) du får dra til butikken og **prøveligge** badekarene og **prøvestå** dusjkabinettet.

I denne sammensetningen brukes *stå* perfektivt; å *prøvestå* noe er ikke en tilstand som strekker seg ut i tid, men en handling med klart definert begynnelse og slutt. Vi finner også sammensetningene *sittestå* og *ståsitte*, som begge betegner en måte å holde kroppen på, i en posisjon mellom å sitte og å stå. I (4) er det snakk om å bruke en type toalett som bare er et hull, ikke et sete slik som det er vanlig i vår del av verden. Å *ståsitte* i denne sammenhengen må derfor være noe i nærheten av 'å stå på huk'.

(3) Uansett mener jeg at hvis ismeite skal sidestilles med meitefiske om sommeren, så skal fiskeren **sittestå** inntil stangastengene og være klar til å gjøre tilslag når som helst.

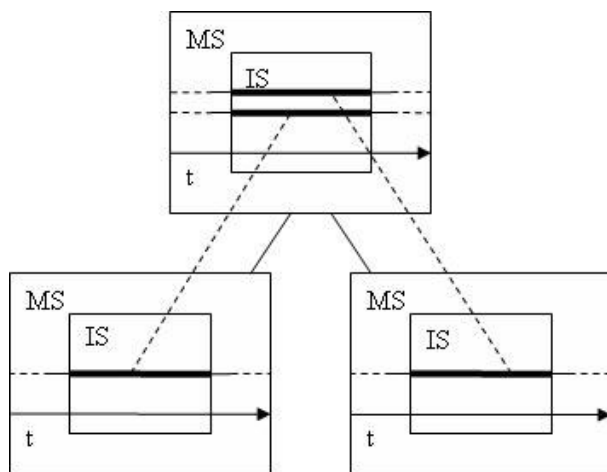
(4) Det var bare hull i gulvet, så en måtte **ståsitte** og sikte for å treffe oppi.

Disse verbene er imidlertid ikke tilstandsverb i typisk forstand, særlig i (4) er dette tydelig. Å *ståsitte* er ikke en tilstand man befinner seg i, men en handling som har en klar begynnelse og slutt. At *stå* og *sitte* kan være både imperfektive og perfekte finner vi en parallell til i

¹³ Egenlaget eksempel.

engelsk, der begge disse verbene forekommer i progressiv (present continuous), som i *she is sitting there all alone*.

Det ser ut til at imperfektive verb svært sjeldent inngår i verb-verb-sammensetninger. Hva kan grunnen til dette være? En mulighet er at det har å gjøre med betydningen til verbene. Imperfektive verb profilerer prosesser som er statiske og uforanderlige. Å kombinere dem er derfor problematisk. Siden imperfektive verb ikke profilerer endringer, men statiske tilstander, kan ikke disse tilstandene endre seg ved å kombinere dem. Å *ringe* er en prosess, og å *tulle* er en annen, og ved å integrere dem får vi en tredje prosess, distinkt fra, men motivert av, hvert av de to verbene. Hvis man vet noe og liker noe samtidig, endrer ikke det noe ved hver av disse prosessene. En integrering er derfor vanskelig å konseptualisere. Figur 12 viser en slik tenkt integrering.

Figur 12: Integrering av tilstandsverb

En annen grunn til at imperfektive verb ikke forekommer ofte i norske sammensatte verb, er at en av de vanligste konstruksjonene der to verb kombineres er den der det ene verbet spesifiserer måten det andre verbet utføres på (som i [[*tulle*]-[V]]). Mange imperfektive verb betegner mentale eller interne prosesser, som ikke er lette å modifisere på denne måten, som i **tullekunne* eller **tullevite*.

Det finnes (i mitt materiale) én sammensetning som ser ut til å bestå av to tilstandsverb, nemlig *elske-hate*, som vi ser eksempler på i (5) og (6).

(5) Bill Gates er en gud alle programmererne har et **elske - hate** forhold til

¹⁴ Fra www.peterandrej.com/2006/09/28/da-var-katta-ut-av-sekkenbolere-er-dumme/ (lesedato: 29. april)

(6) **Elsker/hater** du CARENA EASY??

Er det noe særlig ved de to verbene *elske* og *hate* som gjør at akkurat de inngår i en sammensetning, mens andre tilstandsverb ikke gjør det? Det er påfallende at de to verbene står i en semantisk kontrast til hverandre: *elske* og *hate* er antonymer, noe som gir sammensetningen en særegen betydning: å *elske* noen og å *hate* noen er to veldig motstridende tilstander, og det er kontrasten mellom disse tilstandene som karakteriserer semantikken til sammensetningen. Kanskje er det også en forbindelse mellom denne sammensetningen og to uttrykk som finnes på norsk: *elsker å hate* og *hater å elske*, som har henholdsvis 96 100 og 199 000 treff på Google. Det ser ut til at forekomsten av *elske* og *hate* i en sammensetning i det minste er motivert av en relativt frekvent sammenstilling av dem for å oppnå en kontrast. Siden kontrasten mellom å *elske* og å *hate* er såpass salient, er det ikke overraskende at nettopp disse tilstandsverbene inngår i en sammensetning.

Det finnes mange språk som har verb-verb-sammensetninger eller serielle verb. Forekommer tilstandsverb i sammensetninger/serielle verbkonstruksjoner i disse? I nizaa (Kjelsvik 2002) finner man blant annet sekvensen *se ke*, som glosses med *see know* (Kjelsvik 2002: 23). Man finner også verb med betydninger som 'be clear' og 'be beautiful', 'be mature' og 'be hard' som inngår i serielle verb-konstruksjoner i nizaa. I nizaa har man imidlertid muligheten for å bruke serielle verb til å uttrykke betydninger som norske sammensatte verb ikke kan uttrykke. *Se ke* betyr 'kunne sanse' (Rolf Theil, personlig kommunikasjon mai 2008), en betydning som ikke ligner på noe vi finner blant de norske verb-verb-sammensetningene.

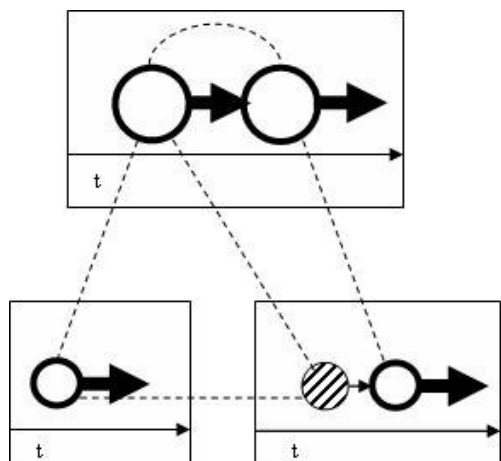
6.2 Skjemaer

Som en følge av at det overveldende flertall av norske verb-verb-sammensetninger er perfektive verb, vil et eventuelt skjema som består av to prosesser, ikke være det mest saliente. Det mest abstraherte skjemaet som er relevant er altså ikke [[PROSESS/...]-[PROSESS/...]]_v, men [[HANDLING/...]-[HANDLING/...]]_v, der HANDLING skal representere semantikken til perfektive verb. Dette skjemaet er imidlertid også svært abstrakt. Vi så i avsnitt 4.6.2 at sammensetninger inngår i semantiske nettverk, der helt spesifiserte sammensetninger er instansieringer av ett eller flere mer skjematiske konstruksjoner, som igjen er instansieringer av mer abstrakte skjemaer. Dette er også tilfelle for verb-verb-sammensetninger. Sammensetningene vi finner i datamaterialet er helt spesifikke instansieringer av flere ulike skjemaer eller konstruksjoner, med ulik grad av abstraksjon. De følgende avsnittene beskriver disse konstruksjonene.

6.2.1 Sekvens-konstruksjonen

Det finnes minst to sammensetninger som integreres med hverandre på en måte som er ganske sjelden i datamaterialet: de to prosessene som integreres utføres i sekvens. Disse sammensetningene er *klippelime* og *frysetørke*, eksemplifisert i (7) og (8).

- (7) Man kan også finne en ø på ei webside og **klippelime**
 (8) Når man **frysetørker** tørrgjær så lager man også en infeksjonsfare.

Figur 13: Sekvens-konstruksjonen - semantikk

Semantikken til konstruksjonen er illustrert i figur 13. Sirklene representerer agens, og pilene representerer selve verbhandlingene. Det siste verbet får et u-sted (markert ved den stripete sirkelen med tilhørende pil), som det første verbet fyller ut. De to handlingene følger etter hverandre temporalt, og den første handlingen må gjennomføres i sin helhet før den andre kan utføres. Agens er den samme for begge handlingene, noe som er representert ved hjelp av en korrespondanselinje mellom sirkelene i den øverste, sammensatte strukturen. Begge prosessene er markert som profildeterminanter ved hjelp av fete linjer.

Det er en tredje mulig sammensetning som kan passe inn i dette mønsteret, men den er ikke regnet med i datamaterialet fordi den stort sett brukes som et substantiv. Denne sammensetningen er *ring-stikk*, en betegnelse for en lek der man ringer på en eller flere dørklokker, for så å stikke av før noen rekker å åpne.

- (9) Noen opplever fremdeles problemer med ”**ringstikk**”, og synes at dette er et stort problem.
 (10) hehe jeg blei ikke tatt! men har blitt anmeldt for å ta **ringstikk** wtf liksom!

6.2.2 Trene-konstruksjonen

Sammensetningene i trene-konstruksjonen har *trene* som etterledd. Det finnes 12 slike sammensetninger i datamaterialet:

<i>gåtrene</i>	<i>kosetrene</i>	<i>prøvetrene</i>	<i>svømmetrene</i>
<i>hoppetrene</i>	<i>lesetrene</i>	<i>skrivetrene</i>	<i>sykketrene</i>
<i>kjøretrene</i>	<i>løpetrene</i>	<i>spilletrene</i>	<i>trøstetrene</i>

Kosetrene, *prøvetrene* og *trøstetrene* har mer til felles med de sammensetningene som har *trøste* som forledd, og blir derfor behandlet sammen med dem i 6.2.7. Resten av *trene*-sammensetningene kan deles inn i to ulike konstruksjoner. Begge variantene av konstruksjonen kan uttrykkes skjematisk som [[AKTIVITET/...]-[trene]]. Det første leddet er mer spesifikt enn [HANDLING/...], og jeg har valgt å kalle det **aktivitet**. Taylor (2002: 401) presenterer en taksonomi over prosessstyper, der perfekte og imperfekte (bounded og unbounded, respektivt) deles inn i to undergrupper hver. De perfekte verbene deles inn i **punktuelle** (punctual) og **durative** (extended). De punktuelle prosessene ”are conceived of as occurring at a point in time and therefore lack temporal extension” (Taylor 2002: 401). Verb som uttrykker slike prosesser er *dø*, *hoste*, *ankomme* og *blunke*. Utstrakte prosesser finner vi ved verb som *lese*, *reise*, *skrive* og *bygge*¹⁵. I *trene*-konstruksjonen er det denne typen verb som er forledd. At de her kalles aktiviteter er ikke en teknisk term, men utelukkende en kortere form som passer bedre inn i konstruksjonsskjemaet enn [UTSTRAKT HANDLING/...].

Alle *trene*-sammensetningene består altså av aktivitetsverb som forledd. Det er imidlertid systematiske ulikheter i betydning som gjør at det må antas at det finnes to litt ulike subkonstruksjoner. Disse ulikhetene bunner i to litt ulike måter verbet *trene* kan forstås på. Den ene er ’å øve opp, utvikle (ferdigheter, evner) planmessig’. Den andre betydningsnyansen til *trene* kan formuleres som ’å utføre fysisk aktivitet (for å holde seg i form)’.

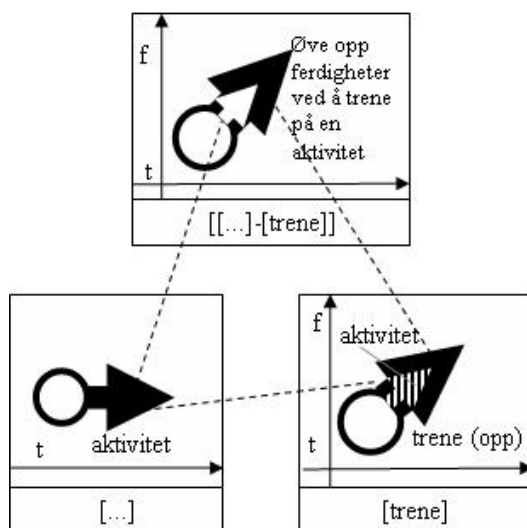
Den ene subkonstruksjonen kan vi kalle ”*trene*-opp-konstruksjonen”, og i den er *trene* brukt med den første betydningen. Eksempler på denne typen *trene*-sammensetninger er *kjøretrene*, *lesetrene*, *spilletrene* og *skrivetrene*, som hovedsaklig refererer til å trene opp en ferdighet man ikke allerede besitter, eller besitter i liten grad, som i (11), (12) og (13).

- (11) (...) det er en liten nordmann som er ute etter å **skrivetrene** i det språket
- (12) Skal du **kjøretrene** en dag og «banen er lite innbydende», da. er åttetallstrening «den beste erstatning»
- (13) Han [må] reise hjem og **lesetrene** med eleven sin et par ganger i uka

I (11) er det snakk om noen som skriver en blogg på et asiatiske språk, og hypotesen til personen som produserte setningen er at det er en nordmann som skriver på dette ukjente språket for å trene opp ferdighetene sine. Konstruksjonen brukes som oftest intransitivt, men forekommer også transitivt. *Hoppetrene* og *svømmetrene* brukes ofte med kaniner og hester som objekter, som i (14):

- (14) Og **svømmetrene** en kanin er jo ikke dummt

Den transitive bruken av konstruksjonen beskriver jeg mer detaljert i 7.2.3, så foreløpig kan vi konsentrere oss om den intransitive bruken, som er den mest vanlige. Semantikken og fonologien til konstruksjonen er framstilt i figur 14:

Figur 14: Trene-konstruksjonen - 'trene opp en ferdighet'

I etterleddet (*trene*) er det et u-sted som spesifiserer hvilken aktivitet treningen referer til. Når dette u-stedet fylles av et aktivitetsverb, får vi den øverste strukturen. Begge handlingene har samme agens, noe som i figur 13 ble representert ved en korrespondanselinje mellom dem; her er det representert ved at de ligger oppå hverandre. Den vertikale aksene representerer 'ferdighet'. Betydningen til konstruksjonen er å 'trene opp ferdigheter i en aktivitet'. De

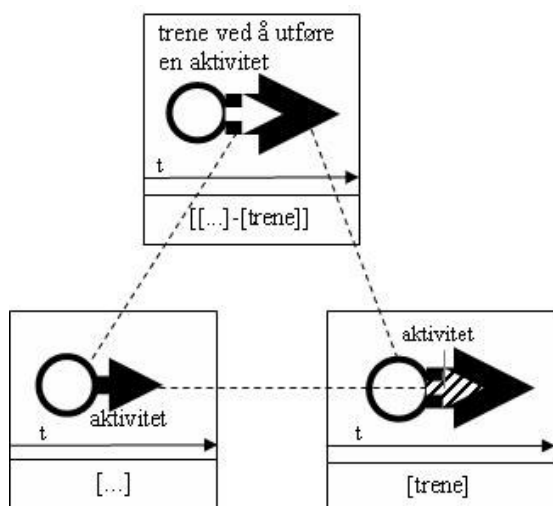
¹⁵ Som skillet mellom perfekte og imperfekte verb, er heller ikke skillet mellom punktuelle og utstrakte handlinger nødvendigvis noe inherent ved verb, men avhenger av konseptualisering

nederste rutene representerer fonologisk struktur, som i etterleddet er [trene], men i forleddet er uspesifisert, og framstilles ved tre prikker.

Den andre varianten av trene-konstruksjonen bruker *trene* i den andre betydningen ('utføre fysisk aktivitet for å holde seg i form'). *Gåtrene, løpetrene, svømmetrene* og *sykletrene* er eksempler på denne underkonstruksjonen.

- (15) Selvom det var ferie har jeg ikke lagt på latsiden der nede, og har stått opp kl 8 for å **svømmetrene** litt for meg selv

Gåingen, løpingen, svømmingen og syklingen er i denne subkonstruksjonen ferdigheter man i utgangspunktet behersker, men utfører likevel, delvis for å finpusse disse ferdighetene, og delvis for mosjonens skyld. Betydningen til konstruksjonen som helhet er altså 'å trene ved å utføre en aktivitet'.

Figur 15: Trene-konstruksjonen - 'trene ved å utføre [AKTIVITET]'

Noen sammensetninger kan være instansieringer av begge subkonstruksjonene, som *svømmetrene*. I de fleste tilfellene refererer sammensetningen til å svømme for mosjon, men i (16) brukes den i betydningen 'lære (seg) å svømme':

- (16) Har **svømmetrent** litt med Pia i sommer

I begge konstruksjonene har verbet *trene* en relativt lite konkret betydning – det betegner ikke så mye en fysisk prosess eller handling så mye som det betegner hensikten eller målet med aktiviteten som betegnes av det første verbet. Å *skrivetrene* utføres ved å skrive, å *løpetrene* utføres ved å løpe. I den første varianten av konstruksjonen er det ikke mulig å skille den sammensatte handlingen fra den første handlingen: hvis man ser noen *løpetrene* så ser man dem løpe; det er ingen umiddelbar måte å skille de to handlingene fra hverandre på. Ser man

noen *kjøretrene* er det lettere å skille dette fra vanlig kjøring, om ikke ved en merkbar forskjell i ferdigheter, så i alle fall ved at det er festet en rød L på bilen. Man kan likevel kalle kjøretrening både en slags kjøring og en slags trening. Trene-konstruksjonen har med andre ord ikke noen tydelig profildeterminant (eventuelt kan man si at den har to profildeterminanter), noe som er markert i figurene ved at pilene som representerer handlinger er tykke.

6.2.3 Kropps-konstruksjonen

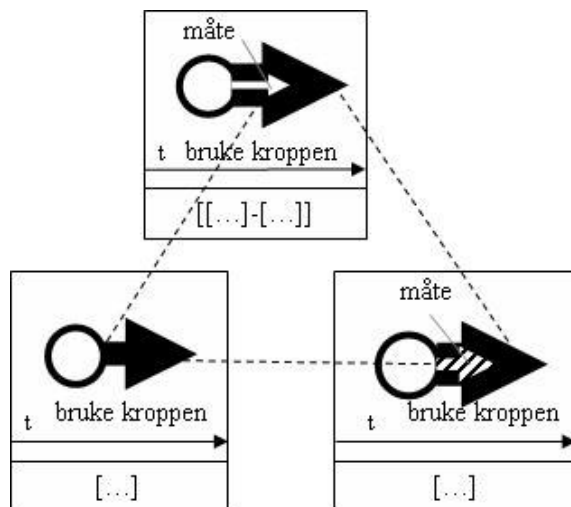
Kropps-konstruksjonen instansieres ved følgende 26 sammensetninger i datamaterialet:

<i>dansgå</i>	<i>hoppeløpe</i>	<i>løpehoppe</i>	<i>sovekose</i>
<i>danshoppe</i>	<i>hoppesprette</i>	<i>sittedanse</i>	<i>stangekose</i>
<i>dradytte</i>	<i>klappeslå</i>	<i>sittestå</i>	<i>ståsitte</i>
<i>flørtedanse</i>	<i>klemmekose</i>	<i>sklitakle</i>	<i>svømmedanse</i>
<i>flørteslå</i>	<i>knuseklemme</i>	<i>snappebite</i>	<i>trampeklappe</i>
<i>hoppedanse</i>	<i>knusekose</i>	<i>snikekose</i>	<i>vrikkedanse</i>
<i>hoppekose</i>	<i>kyssekose</i>		

Der trene-konstruksjonen har et fast etterledd (*trene*), varierer både for- og etterleddet i kropps-konstruksjonen, men denne variasjonen er ikke ubegrenset. Verbene som inngår i denne konstruksjonen er verb som betegner fysiske (som oftest kroppslige) handlinger eller aktiviteter. I motsetning til sekvens- og trene-konstruksjonene, der begge leddene er profildeterminanter, er det i denne konstruksjonen etterleddet som er profildeterminant. Et eksempel på dette er sammensetningen *hoppeløpe*. Det første leddet modifierer det andre: å hoppeløpe er å løpe ('å bevege seg fort ved å bevege beina, fortere enn å gå og på en slik måte at begge eller alle beina med jevne mellomrom ikke er i kontakt med underlaget', min definisjon). *Løpe* integreres med *hoppe*, 'å ta sats og sprette opp i el. gjennom lufta', 'sprette, forlate underlaget ved hjelp av muskelkraft i beina'. Å hoppeløpe er å løpe på en bestemt måte: den delen av løpingen som involverer å ikke være i kontakt med underlaget er framhevet og utført overdrevent mye i forhold til i vanlig løping. Vi ser det samme ved sammensetningen *sittedanse*, som betegner en type dansing, karakterisert ved at den blir utført i sittende stilling. Grunnene til at en person velger å ikke reise seg for å danse kan være flere, inkludert at man er dårlig til beins, sitter i rullestol, eller at man, som i eksempelet under, besitter det som kalles "den norske dansefoten", formodentlig en betegnelse på en noe mangelfull sans for rytme:

- (17) Jeg foreslår et program tilpasset den gjennomsnittlige, norske dansefot: «Skal vi **sittedanse?**»

Konstruksjonen er altså [[KROPPSLIG AKTIVITET/...]-[KROPPSLIG AKTIVITET/...]], og et skjema vil se ut som i figur 16.

Figur 16: [[KROPPSLIG AKTIVITET]-[KROPPSLIG AKTIVITET]]

Begge verbene betegner handlinger man kan utføre med kroppen, men når det første verbet fyller et u-sted i det andre verbet, betegner det måten denne handlingen utføres på. Det siste leddet er profildeterminant, noe som er framstilt gjennom at pilen som viser måten handlingen i sisteleddet utføres på, er tynn.

6.2.4 Stemme-konstruksjonen

Stemme-konstruksjonen ligner på kropps-konstruksjonen, men der sistnevnte bruker verb som betegner kroppslige handlinger, betegner verbene i stemme-konstruksjonen måter å bruke stemmen på, eller måter å lage lyd med taleapparatet på (i ganske vid forstand). I datamaterialet finnes følgende eksempler på konstruksjonen, eksemplifisert i (18) og (19):

<i>brølele</i>	<i>hviskesynge</i>	<i>ropesyng</i>	<i>sutreskrike</i>
<i>hviskerope</i>	<i>hylerope</i>	<i>sutregrine</i>	<i>syngerope</i>
<i>hviskesnakke</i>	<i>ropehviske</i>	<i>sutregråde</i>	

(18) I dag kom mamma og johanne løpende inn på rommet mitt og **hviskeropte** "det er et rådyr i hagen!"

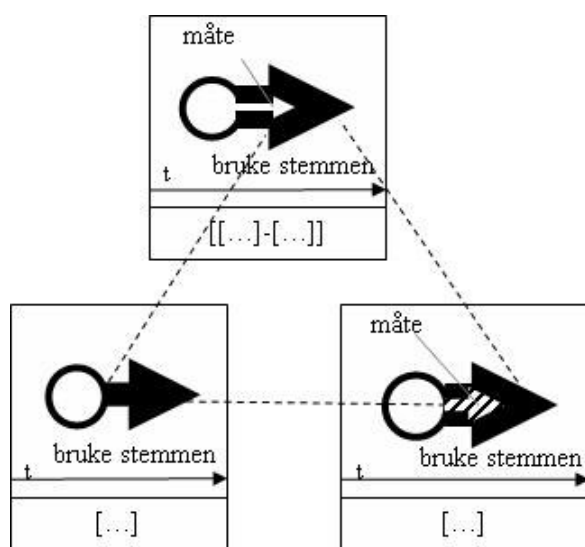
(19) Mageknip-hylene kjenner jeg lett igjen, men innimellom så **sutreskriker** han - "gnåler" liksom

På samme måte som i kropps-konstruksjonen, er det sisteleddet som er profildeterminant i sammensetningene. Å brølele er å le ('frambringe ensartede, støtvide lyder gjennom munnen som uttrykk for munterhet el. glede, el. hån, forakt eller lignende'), men på en bestemt måte.

Å brøle er å 'rope, skrike (uartikulert)', så å brølele er å le på en spesiell måte; overdrevet og voldsom, som i (20).

(20) ***brølele** litt* Så ekstremt teit! Haha, noe av det dummeste jeg har sett! xD

Å *brølele* er tydelig ikke noe man gjør dersom noe er litt morsomt eller underholdende; det er forbeholdt situasjoner der noe er virkelig latterfremkallende.

Figur 17: Stemme-konstruksjonen

Figur 17 viser stemme-konstruksjonen. Som vi ser, ligner den svært mye på kropps-konstruksjonen. Den eneste forskjellen er at semantikken til leddene er 'bruke stemmen', ikke 'bruke kroppen'.

6.2.5 Tulle-konstruksjonene – en familie av konstruksjoner

Hittil har vi sett eksempler på verb-verb-sammensetninger der begge leddene varierer og der etterleddet alltid er det samme. Det fins imidlertid også verb-verb-konstruksjoner der det er det første leddet som er fast, mens det siste leddet varierer. Noen av disse forleddene har betydninger som ligner hverandre, og disse har jeg klassifisert sammen i dette avsnittet. De aktuelle forleddene er *tulle*, *tøyse*, *bølle*¹⁶, *leke*, *jukse*, *lure* og *late*. Det er karakteristisk for konstruksjonene i tulle-familien at det er etterleddet som er profildeterminant, mens forleddet spesifiserer på hvilken måte eller med hvilken hensikt handlingene utføres.

¹⁶ *Bølle* forekommer kun én gang som forledd, i sammensetningen *bølleringe*. Jeg skal derfor ikke behandle dette forleddet mer inngående.

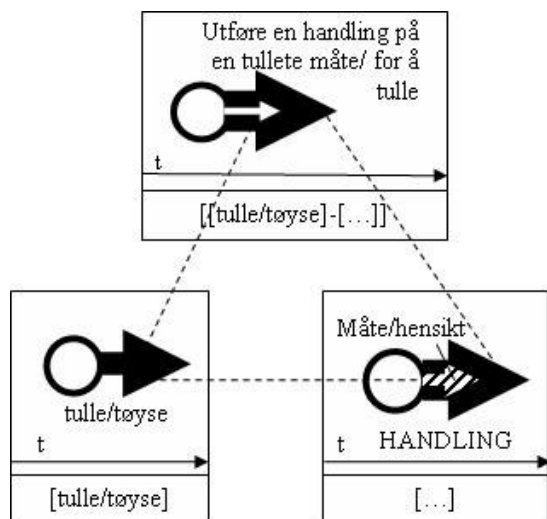
Noen av forleddene ligner hverandre mer enn andre: *tulle* og *tøyse* er eksempler på dette. *Tulle* defineres av Bokmålsordboka som 'ikke mene alvor, tøyse', og *tøyse* defineres som 'tulle, tøve; spøke, holde leven'. Disse to forleddene forekommer sammen med mange ulike etterledd, noen av dem ser vi i (21) til (24):

- (21) Æææ...har **tulletrykka** i fylla og låst pin-kode.
- (22) Mannen **tulleringte** og hevdet at han var i havsnød. Det kan koste han nesten en halv million kroner
- (23) Jeg liker å **tulleskrive** på bokmål, det ser så dumt ut
- (24) Hun skreik bittelitt etterpå (...), men sluttet med en gang vi **tøysepratet** litt med henne.

Sammensetningene med *tulle* og *tøyse* som forledd kan beskrives ved hjelp av et konstruksjonsskjema der etterleddet er mer eller mindre helt skjematisk (det ser ikke ut til å være noen andre restriksjoner enn at det må være et perfektivt verb), og der forleddet er skjematisk for *tulle/tøyse*; med en betydning som kan beskrives som 'for moro skyld', 'på tøys'.

Sammensetningene med *tulle* og *tøyse* som forledd har den egenskapen at handlingene etterleddene betegner, faktisk utføres, men på en uvanlig eller lite prototypisk måte. For å kunne si at man har *tulleringt*, må man faktisk ha gjennomført alt som typisk kjennetegner denne handlingen: løfte røret, slå et nummer og oppnå forbindelse. Om man faktisk sier noe eller ikke spiller ingen rolle; det går an å tulleringe og ikke si noe til personen i den andre enden, men typisk tulleringing innebærer snakking, enten med en tullete stemme, med vanlig stemme men et tullete innhold, eller begge deler. Hensikten med å tulleringe er ikke å gjennomføre en protoypisk telefonsamtale, men å 'tulle, tøve; spøke, holde leven' med en eller flere personer.

Dette er også tilfellet i (21): personen som har bedrevet tulletrykking, har faktisk trykket på tastene på telefonen sin – hvis ikke ville den ikke blitt PIN-sperret. Forskjellen mellom å *trykke* og å *tulletrykke* er dermed at måten og hensikten ved trykkingen er annerledes i *tulletrykke* enn i *trykke*. Sammensetningene med *tulle* og *tøyse* som forledd er illustrert i figur 18.

Figur 18: [[tulle/tøyse]-[V]]

Et annet forledd som er medlem av tulle-familien, er *leke* ('holde på med lek(er), spille, more seg'), som vi ser eksempel på i (25).

- (25) Var det et sjakktrekk å være det første mennesket i verden som kjøpte telefon? a) Nei
b) Ja, han/hun kunne **lekeringe**

Setningen i (25) illustrerer noen forskjeller mellom sammensetninger med *tulle*- og sammensetninger med *leke*-. En av disse forskjellene er hensikten med handlingen. Sammensetningene med *leke*- betegner handlinger man gjør for å leke, som har en mye sterkere nyanse av å være noe man gjør for sin egen del, uten at noen andre påvirkes. I *tulle*-sammensetningene er det oftere slik at en eller flere andre personer påvirkes av handlingen.

Forskjellen mellom *tulle*- og *leke*-sammensetninger viser seg også på andre måter. Vi så over at både å *tulleringe* og å *tulletrykke* innebar å faktisk utføre den handlingen som sisteleddet i sammensetningene refererer til, om enn på en ikke-prototypisk måte. Å *lekeringe* derimot, innebærer ikke å ringe i samme forstand som å *tulleringe* gjør (man trenger ikke engang å bruke en ekte telefon for å *lekeringe*). Typisk for sammensetningene med *leke* er at de innebærer en eller annen form for etterligning av handlingene som er sisteledd.

- (26) Fordi det å dele et måltid er så viktig, bør du "**lekespise**" hvis du er alene med barnet og selv ikke skal spise.

Å *tullespise* er å spise på en tullete måte, men det innebærer å faktisk svelge noe; det gjør ikke nødvendigvis å *lekespise*: man kan *lekespise* noe som ikke eksisterer.

Vi har også sammensetninger der forleddet er *late* ('gi skinn av, gi seg ut for å være, simulere'). Sammensetninger med *late* som forledd deler med leke-sammensetningene at de refererer til å etterligne bestemte handlinger.

(27) Da samboeren gikk, ”**lategråt**” han igjen. Det lød veldig falskt.

(28) Da han skulle spørre om å få mat, tok han hånden opp til munnen og begynte å **?latespise?**,

Å *lategråte* er å etterligne eller simulere ekte gråt, og å *latespise* er å etterligne spising. Hensikten med slik etterligning er mindre spesifikk enn ved sammensetningene med *leke*, der hensikten stort sett er 'å leke, more seg'. I *lategråte* er det sannsynlig hensikten å tilkalle oppmerksomhet, i *latespise* er det å kommunisere et ønske om å få mat som kan spises på ordentlig.

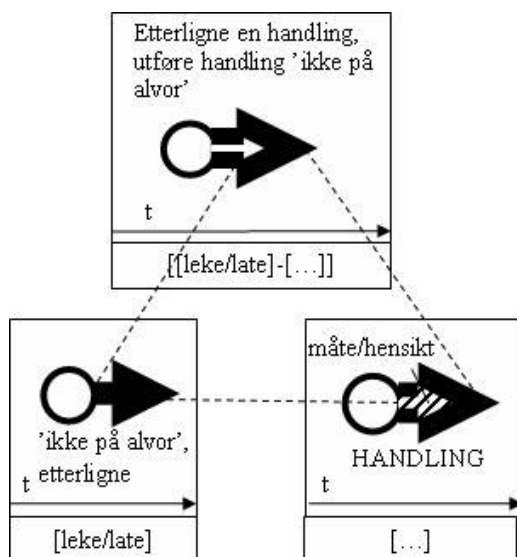
Late-sammensetningene har en viss likhet med en verbal kategori som finnes blant annet i Fula (Fulfulde), nemlig såkalt *simulativ*. Verb i simulativ ”indicates pretence” (Arnott 1970: 357), altså at man later som om man utfører en handling (eksempler fra Arnott 1970).

waawa / waawkino – være i stand til / late som man er i stand til

maaya / maaykino – dø / late som man dør

wuma / wumkino – være blind / late som man er blind

Figur 19 fremstiller sammensetninger med forleddene *leke* og *late*.

Figur 19: [[leke/late]-[V]]

Semantikken til forleddet er skjematisk for de verbene som inngår i denne konstruksjonen: leke og late. Hva er felles for verbene? *Leke* betyr 'holde på med lek(er), spille, more seg' og

late 'gi skinn av, gi seg ut for å være, simulere', så en skjematisk betydning må være kompatibel med begge disse betydningene. Et viktig betydningsaspekt ved disse sammensetningene er, som vist i (21), (22) og (23) at de betegner det å etterligne den handlingen som etterleddet viser til. 'Etterligne' er derfor valgt som den skjematiske betydningen til de to verbene.

En annen sammensetningstype i tulle-familien, er de som har jukse ('narre, bedra, fuske') som forledd. I datamaterialet finner vi fem slike sammensetninger: *juksebake*, *jukselese*, *juksespille*, *jukseskrive* og *juksetatovere*. Jukse-konstruksjonen ligner på tulle-konstruksjonen på den måten at den kan spesifisere måten en handling utføres på, som vi ser i (29) og (30):

- (29) Etter at jeg kom hjem har jeg grillet på verandaen og **juksebakt** potet (mikrobølgeovn er fin ting for å **juksebake** poteter på no time.
- (30) Min venninne Maud Anna (som du kanskje kjenner?) utnevnte seg til nestformann i støttebevegelsen og **juksetatoverte** "Knut Arild Hareide" på låret.

Å bake poteter gjøres vanligvis på en bestemt måte (i stekeovn, pakket inn i aluminiumsfolie), og å bake dem i mikrobølgeovn avviker fra denne sedvanlige måten å gjøre ting på (ikke bare avviker stedet (eller instrumentet, avhengig av hva man velger å kalle stekeovnen/mikrobølgeovnen), men innpakningen rundt potetene er også forskjellig: aluminiumsfolie i mikrobølgeovn er farlig og kan starte brann, og er derfor svært lite tilrådelig. Denne forskjellen i måte viser seg også i *juksetatovere*, som mangler et viktig aspekt ved vanlig tatovering; å faktisk penetrere huden med et redskap som legger igjen permanent blekk (tatovere: 'prikke el. risse varige bilder, bokstaver el. mønstre inn i huden ved hjelp av et skarpt redskap og tusj, sot e.l.'). Å *juksetatovere* mangler denne sentrale delen, og man får dermed kun blekk på overflaten av huden.

I tillegg til at sammensetninger med *jukse* spesifiserer at måten handlingen utføres på ikke er prototypisk, har de et annet kjennetegn, som vi ikke finner ved tulle- leke- og late-sammensetningene: De betegner handlinger som utføres med en bestemt hensikt, som kan beskrives som 'å oppnå fordeler, ta "snarveier" i utførelsen av en handling eller å gjøre ting lettere for seg'. I (29) er dette også et aspekt av betydningen til sammensetningen: å bake en potet i mikrobølgeovn går fortere enn å bake den i stekeovnen, noe som sparer tid og på den måten kan være fordelaktig, og i (30) får mottageren av juksetatoveringen gleden av en dekorasjon på huden uten å trenge å betale eller å gå gjennom smerte. I (31) ser vi enda et eksempel på en jukse-sammensetning

(31) Jeg får se og **juksespille** litt innimellom for å ta innpå henne litt. :)

Juksespille refererer her til å spille online-spillet World of Warcraft, og spillingen skal i dette tilfellet ikke gjøres på noen uvanlig måte. Det er *hensikten* med spillingen som avviker: hensikten er ”å komme til level 9”, som vi ser i (32), der mer av konteksten er tatt med.

(32) (...) hun hadde et 8.lvls-troll og jeg hadde et 7.lvls-troll, derfor fortsatte vi å spille med dem. Men hun ble fort 9.lvl, og jeg er ikke 8.lvl enda. Jeg får se og **juksespille** litt innimellom for å ta innpå henne litt. :) Begge spilte shaman.

Å *juksespille* vil i denne konteksten si å spille mer enn det som er vanlig, for å oppnå den fordelene det er å komme fort til level 9. *Juksespille* kan imidlertid også benyttes på en annen måte:

(33) Det er viktig at dine 4 fingrer som tar grepene er på sine respektive bånd under soloen, ellers kan du risikere at du lærer deg til å **juksespille**

I (33) refererer *juksespille* til bestemte måter å spille et instrument på, og både måten og hensikten skiller seg fra den vi finner ved å spille. Man bruker ikke fingrene på de båndene de skal brukes på, man spiller altså ikke på en typisk måte. Hensikten er å gjøre det lettere for seg selv å spille.

Til slutt i tulle-familien har vi sammensetninger der forleddet er *lure*, som i sammensetningene *lurefise*, *lurefiske*, *lurespille* og *lurespise*. Forleddet i disse sammensetningene spesifiserer både måten handlingene utføres på, og hensikten med dem. Verbet *lure* har flere ulike betydningsnyanser, og tre av disse (1, 3 og 4) forekommer i sammensetningene i datamaterialet:

1. holde seg skjult og vokte på noe; vente på en anledning
2. spekulere, gruble på
3. bruke list; smette, snike
4. narre, bedra

I *lurefise* er det betydning 3 som er mest fremtredende. Å *lurefise* er å fise på en slik måte at ingen andre (umiddelbart) skal merke noe:

(34) "Je bare står her å **lurefise** je. Hvem trur døkk merke det først?"

Et lignende uttrykk finner vi i språket paama, et austronesisk språk talt på Vanuatu, som benytter seg av serielle verb-konstruksjoner (Crowley 2002: 21). Det er altså ikke bare norsktalende som har hatt behov for et slikt uttrykk

sii visau
 fart do.inaudibly
 'fart inaudibly'

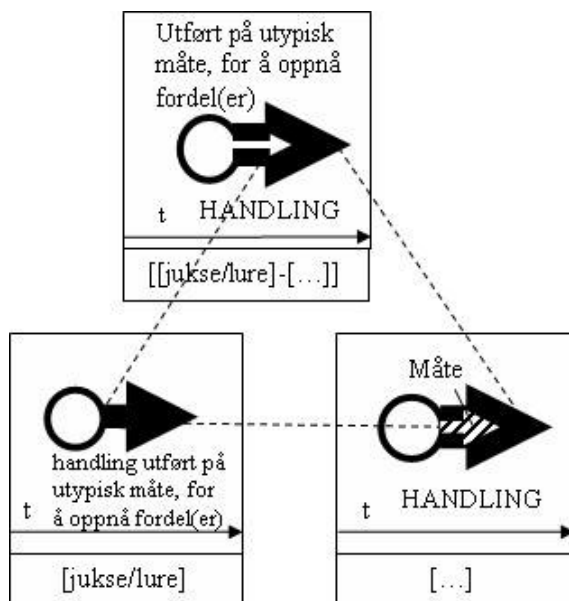
I *lurefiske* er det betydning 1 som er viktigst. Lurefiskerne i (35) og (36) prøver å holde seg skjult så godt som mulig i håp om at fisken han eller hun vil ha på kroken ikke skal legge merke til dem

- (35) Går og **lurefisker** litt med fluestanga.
- (36) Fin stang på skauen fordi den er lett å holde høy snøreføring med, og den ekstra lengden gjør at den er lettere å **lurefiske** med der trærne strekker grenene utover vannspeilet.

I *lurespille* og *lurespise* er betydning 3 og 4 viktigst. I (37) er konteksten pokerspilling, der en viktig strategisk komponent er bløffing. Gjennom å spille på en bestemt måte forsøker man å overbevise motstandere om at kortene på hånden er bedre enn de i virkeligheten er. Både 'bruke list', og 'narre, bedra' passer godt som beskrivelser på denne atferden. Personen som lurespiser i (38) spiser godteri utenom måltidene, noe som vanligvis ikke er lov, og man må derfor gjøre det i smug.

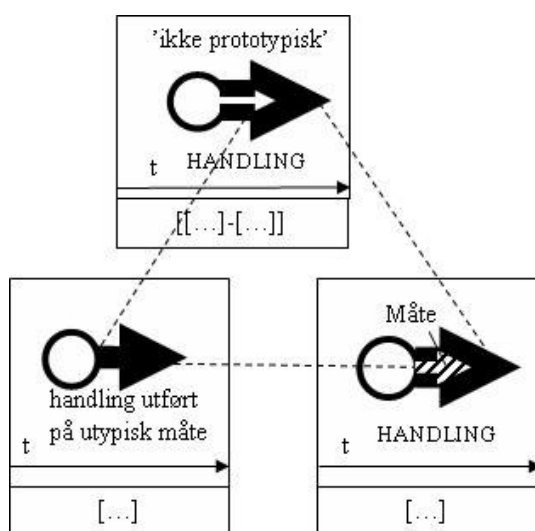
- (37) Regner med han kanskje hadde QQ-AA/set siden du legger det inn, men det er vel ikke hender jeg bekymrer meg veldig i en \$10 freeze...få som **lurespiller** high pockets heads up i en slik turnering, er som regel limp reraise
- (38) I løpet av en dag spiser hun 2 bødskiver, middag og **lurespiser** godteri.

Lure-sammensetningene beskriver ofte handlinger utført på en måte som er "snikete" enten det dreier seg om å fise eller å fiske på en stille måte, spise i smug eller bløffe når man spiller poker. Likheten med for eksempel tulle- og leke-sammensetningene er at handlingene etterleddet betegner, i sammensetningene utføres på en måte som skiller seg fra måten den typisk utføres på. Hensikten som spesifiseres av forleddet i lure-sammensetningene ligner mer på den vi finner hos jukse-sammensetningene enn på den vi finner ved tulle-sammensetningene: hensikten som spesifiseres ved begge disse sammensetningstypene har ofte å gjøre med 'å oppnå en fordel', mens hensikten i tulle-sammensetningene er 'å more seg, å lage leven'. Jukse- og lure-sammensetningene er illustrert i figur 20.

Figur 20: Jukse/lure-konstruksjonen

Vi har nå gått gjennom alle medlemmene av tulle-konstruksjons-familien, som er sammensetninger med *tulle*, *tøyse*, *bølle*, *leke*, *late*, *jukse* og *lure* som forledd. Hva er felles for konstruksjonene? De har alle perfekte verb som etterledd, etterleddene er profildeterminanter, og forleddene har beslektede betydninger. Én skjematisk egenskap vi kan trekke ut av forleddene i disse sammensetningene, er at de fyller et u-sted i etterleddet som spesifiserer måte, og at de fyller inn en 'ikke prototypisk' måte i dette u-stedet. Figur 21 framstiller det som er felles for disse konstruksjonene.

Figur 21: Alle medlemmene av tulle-familien

6.2.6 Prøve- og øve-konstruksjonen

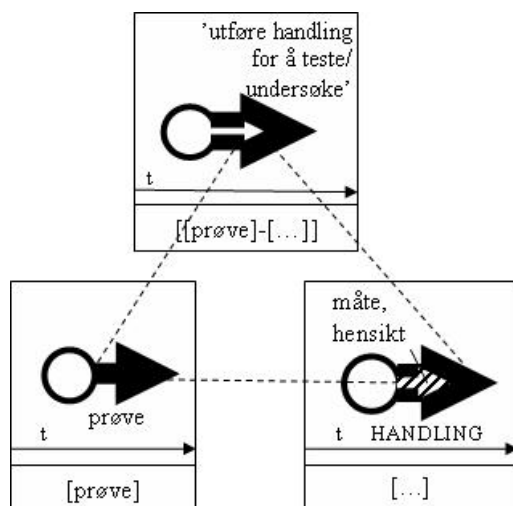
Sammensetningene som inngår i denne konstruksjonen, er de som har *prøve*, *øve* og *lære* som forledd. Til sammen gjelder dette 57 sammensetninger, 48 av dem har *prøve* som forledd, noe vi ser eksempler på i (39) og (40).

- (39) Lett å høre at de har **prøvelyttet** på komponentene her.
- (40) Godt jeg fikk kjøpt meg bill til Lynkampen idag da..ikke utsatte det til onsdag. gleder meg til å **prøvestå** det nye plankehaugen-feltet!

Hva er det *prøve* har å bidra med betydningsmessig? Verbet står oppført i Bokmålsordboka med følgende fire betydninger:

1. granske, undersøke, kontrollere, teste
2. innøve, framføre forsøksvis
3. forsøke, søke, friste
4. utsette for motgang

Det er hovedsaklig den første av disse som forekommer i datamaterialet. I *prøvelytte* lytter man til noe for å undersøke kvaliteten på lyden, og i *prøvestå* står man et bestemt sted på en fotballtribune for å finne ut hvordan det er å stå der og se på kampen. Denne varianten av prøve-konstruksjonen er illustrert i figur 22.

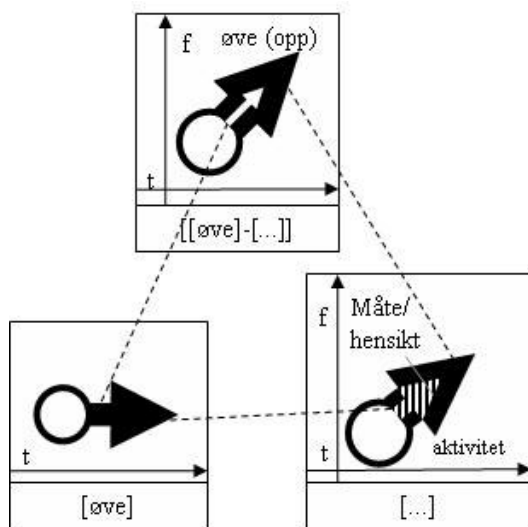

Figur 22: Prøve-konstruksjonen (med betydningen 'teste, undersøke')

Noen ganger er det imidlertid betydning 2 ('innøve, framføre forsøksvis') som er viktigst, som i *prøvekjøre* og *prøvesynge*. Disse sammensetningene har dermed mer til felles med sammensetningene som har *øve* som forledd. Disse har åtte forekomster i datamaterialet: *øvekaste*, *øvekjøre*, *øvelese*, *øveskrive*, *øveskyte*, *øveslå*, *øvespille* og *øvesynge*.

Sammensetningene refererer vanligvis til det å øve på eller trene opp ferdigheter i den aktiviteten som etterleddet betegner, noe (41) - (43) og figur 23 viser.

- (41) Fluestanga som jeg hadde med meg var ihvertfall fullstendig bortkastet, eller det vil si, etterhvert fant jeg meg en grasbakke som jeg **øvekasta** litt på,
- (42) Noen kommer såpass langt at de vil **øveskrive** navnet sitt.
- (43) Veldig nyttig når man skal **øvespille** på tuba, uten å forstyrre andre.

Figur 23: Øve-konstruksjonen

Lære som forledd forekommer kun én gang, i sammensetningen *lærekjøre*, som ser ut til å ha omtrent samme betydning som *øvekjøre*. Gitt hvor mange som tar sertifikatet, er det ikke overraskende at det finnes flere sammensetninger som betegner denne aktiviteten.

- (44) Var ute og **lærekjørte** i stad, og ble tuta på for hver eneste lille åpning jeg glapp.

Prøve- og øve-konstruksjonene har en del trekk til felles med tulle-konstruksjonen. En viktig likhet med tulle-konstruksjonen er at forleddet spesifiserer at måten handlingen utføres på ligger nært opptil måten handlingen typisk utføres på. Å *prøvekjøre* er å kjøre, det er ingenting man gjør når man kjører som man ikke gjør når man prøvekjører (ideelt sett). I noen tilfeller utfører man handlingen i mindre omfang enn man typisk gjør. Å *prøvelytte* til høyttalere er vanligvis en aktivitet som er relativt begrenset i tidsmessig omfang, i kontrast til vanlig lytting (til musikk), som kan strekke seg langt ut i tid. *Øve-* og *lære-*sammensetningene har også noe til felles med trene-konstruksjonene fra avsnitt 5.2.2. I begge disse typene sammensetninger utfører man en handling med den hensikten å tilegne seg, eller forbedre sine ferdigheter i denne handlingen.

6.2.7 Trøste- og kosekonstruksjonene

I datamaterialet er det 20 sammensetninger med *trøste* som forledd og 28 med *kose* som forledd. *Trøste* er i Bokmålsordboka definert som å 'gi trøst', og *trøst* er definert som '(sjelelig) støtte i motgang, lindring i sorg', noe man kan gi både til seg selv og andre ved hjelp av ulike handlinger eller midler.

(45) Vi **trøstespiste** på gata utenfor kasinoet, så nå har vi ikke noe mat igjen

(46) idag har jeg **trøsteshoppa** og spist croissanter, så jeg er glad igjen.

I (45) og (46) er trøstingen er refleksiv handling - man trøster seg selv ved å spise og ved å shoppe, mens i (47) og (48) er det noen andre enn den som utfører handlingen som trøstes:

(47) Kan **trøsteklappe** deg litt på hodet jeg. Stakkars lille venn.

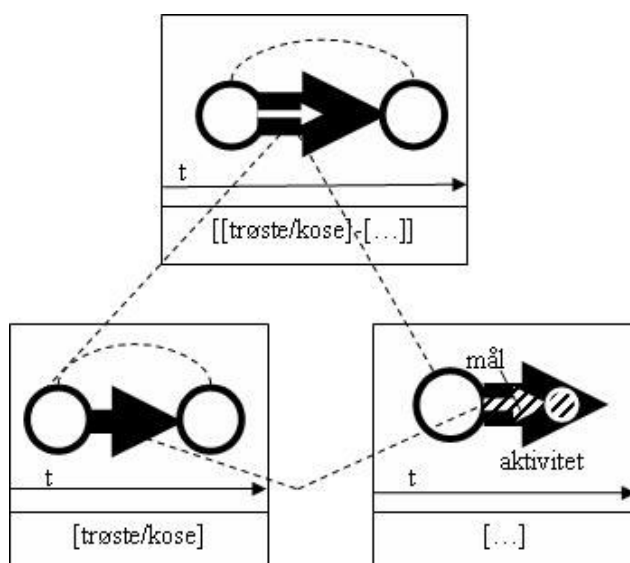
(48) Er det ingen som har huska å **trøsteklemme** deg heller?

Kose-sammensetningene kan også være både transitive og intransitive, som vi ser i (49), (50) og (51). Disse sammensetningene ligner trøste-sammensetningene ganske mye semantisk; de kan defineres som 'utføre en handling for å oppnå en god følelse', eller 'utføre en handling for å gi noen andre en god følelse' (*kose* defineres som 'ha det hyggelig, nyte velværet', 'kjæle, kjærtegne' og 'gjøre det hyggelig').

(49) På biblioteket har vi i tillegg til alle bøkene en stor sirkelsofa hvor det er godt å sitte å **koselese**, ha samlingsstunder og lignende

(50) Er alene hjemme, og har sett Anne fra Bjørkely, mens jeg **kosespiste**

(51) Taran **kosetrøster** Tania.

Figur 24: Trøste/kose-konstruksjonen

I figur 24 er det korrespondanselinjer mellom agens for handlingen og den som er mottager av handlingen; uten disse linjene får man den alternative varianten av konstruksjonen, der trøstingen eller kosingen kommer en annen enn en selv til gode.

6.2.8 Kjede-konstruksjonen

I datamaterialet er det ni sammensetninger som har *kjede* ('være el. gjøre trett og lei') som forledd: *kjededrikke*, *kjedelese*, *kjederunke*, *kjederøyke*, *kjedese*, *kjedeshoppe*, *kjedeskrive*, *kjedespille* og *kjedespise*. Det er betydningen 'være trøtt og lei' som er relevant i disse sammensetningene, ingen av dem har betydningen 'gjøre trøtt og lei'. Å *kjedelese* er med andre ord å lese fordi eller mens man *kjeder seg*, ikke å lese slik at noen andre begynner å *kjede seg* (selv om dette ikke er en helt uplausibel betydning).

- (52) Dere vet jo hva hesten trenger og det er sant at hester kan både **kjededrikke** og diverse andre dumme ting for at de *kjeder seg*
- (53) Jeg vet ikke hva jeg skal finne på annet enn å **kjedelese** i ordboka. Og gjespe.
- (54) Nå har jeg mistet ca 16 kilo siden jeg jobbet i resepsjon og gumlet godterier og **kjedespiste** brødsiver i 10-talls hver dag.
- (55) (...) jeg satt foran tven og **kjedesa** på noen halvbra filmer på canal+

Selve *kjedingen* er altså ikke måten man utfører handlingen i etterleddet på, men grunnen. Man utfører en eller annen handling fordi man *kjeder seg*. Måten man utfører handlingen på er stort sett den samme, om enn noe mer uengasjert enn det som er typisk, og i mange tilfeller i større grad enn ellers – en som *kjedespiser* spiser ofte mer enn det han eller hun gjør til vanlig.

Kjede-konstruksjonen er spesiell fordi den ser ut til å ha oppstått etter analogi med én enkelt sammensetning, nemlig *kjederøyke* ('røyke (sigaretter) i ett sett'). Dette er ikke i utgangspunktet en verb-verb-sammensetning, fordi forleddet er substantivet *kjede* ('sammenhengende rekke av, rekke av personer, ting el. fenomener'). Sammensetningen tilsvarer engelsk *chain smoke*, 'to smoke continually, as by lighting one cigarette, cigar, etc., from the preceding one'¹⁷. Imidlertid er det noen talere som har reanalysert forleddet i denne sammensetningen til verbet *kjede*, som man kan se fra denne diskusjonen, hentet fra foreldreportalen.no¹⁸ (de irrelevante delene er tatt ut):

¹⁷ Definisjon fra dictionary.com

¹⁸ Direkte link www.foreldreportalen.no/forum/showthread.php?t=1172&page=2. Siste lesedato: 27. mai 2008

Martis: Jeg har en venninne (jada, det har de alle) som trodde kjederøyking kom av at man kjedet seg og røyket

Muskat: Eh, er det ikke det da? Man røyker fordi man kjeder seg og ikke fordi man har lyst på røyk, sånn bare for å ha noe å gjøre. Det har alltid jeg trodd.

Kirsebær: Kjederøyking er en kjede av røyk. Slik jeg røyker når jeg drikker for eksempel

Muskat: Jeg er sikker på at det er mange fler enn meg som har mistforstått det der altså. :(

Iset: Jeg tror fremdeles kjederøyking er røyking når man kjeder seg. :(Samme med kjedespising. Eller kalles det kjedespising når jeg kaster meg over den ene hamburgeren etter den andre?

Muskat: Ja jeg er i grunn enig med deg Iset. Og søsteren min tror også at det er når man kjeder seg. :(Det er vel ingen som kjederøyker ute på byen, da har man det gøy, det er noe man gjør når man sitter alene hjemme og ikke har annet å ta seg til.

Meningsutveksningen mellom Martis, Muskat, Kirsebær og Iset viser at en del talere har gjort den samme reanalysen, og oppfatter forleddet i sammensetningen *kjederøyke* som verbet *kjede*. I og med at denne sammensetningen er mer etablert enn de andre sammensetningene med *kjede* som forledd, virker det rimelig å si at det er denne sammensetningen som har kommet først, og at *kjedespise* og de andre kjede-sammensetningene har blitt dannet etter analogi med denne. Den grammatiske klassen til forleddene er ikke uforanderlig, og dersom nok talere analyserer et bestemt forledd som en annen klasse, vil en slik tolkning etter hvert kunne bli etablert. Man vil da enten få to homofone forledd med ulik ordklasse, eller så vil forleddet bytte ordklasse. En parallell til det som har skjedd i tilfellet med *kjederøyke* finner vi beskrevet blant annet hos Rainer (2005): i tysk har noen sammensetninger som historisk har bestått av to substantiver, blitt reanalysert, eller omtolket, av talere på den måten at de har begynt å bli forstått som verb-substantiv-sammensetninger. For eksempel har gammeltysk *slāfkamara* ('sovekammer', 'soverom') blitt til *Schlafkammer*. "Once the reinterpretation had been completed, the new verb-noun pattern (...) could be extended (...), giving rise eventually to a highly productive pattern of verb-noun compounds" (Rainer 2005: 427). Det kan være mange grunner til at en slik omtolkning kan skje. I tilfellet med *kjederøyke* kan det hende at mange talere ikke har kjent til det engelske uttrykket (*chain smoke*), eller det tyske *Kettenraucher*, og i tillegg kan det være vanskelig å skjønne relevansen av substantivet *kjede* i en slik sammensetning – formodentlig heter det *chain smoke* fordi man ser for seg at alle sigarettene man røyker danner en lang kjede, slik som bilene i en *kjedekollisjon* (*chain collision*), eller brevene i et *kjedebrev* (*chain letter*). Men dette er ikke tydelig nok for mange

talere, og siden norsk har et verb *kjede*, og betydningen til dette verbet er kompatibel med *kjederøyke*, kan en slik omtolkning skje.

6.2.9 Andre konstruksjoner og sammensetninger

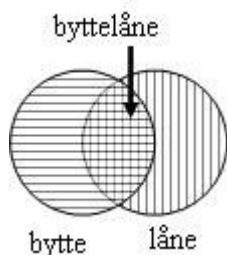
Etter at de vanligste konstruksjonene nå har blitt behandlet, gjenstår det en rest av sammensetninger, som enten utgjør veldig marginale konstruksjoner i den forstand at de er lite typefrekvente, eller at de ikke ser ut til å passe inn i noe mønster.

Mentale aktiviteter

Noen slike sammensetninger kan minne om kropps-konstruksjonen og stemme-konstruksjonen, men verbene som inngår i dem betegner mentale aktiviteter heller enn fysiske eller akustiske. Dette gjelder sammensetningene *drømmetenke*, *elske-hate*, *gruglede*, *ønskedrømme* og *ønsketenke*. Disse sammensetningene ser ut til å ha en mer koordinerende relasjon mellom leddene enn de fleste andre sammensetningene som er beskrevet. Å *elske-hate* er ikke først å fremst å *hate*; begge leddene har like stor innflytelse på betydningen. Det er imidlertid få sammensetninger av denne typen, og det er vanskelig å si om mønsteret er produktivt. Muligens er minst to av sammensetningene opprinnelig substantiver; *ønskedrøm* og *ønsketenkning*.

Byttelåne-mønsteret

Sammensetninger der forleddet er *bytte*, har fem forekomster i datamaterialet. Disse er *bytteleke*, *byttegi*, *byttelåne*, *bytteprøve* og *byttespille*. *Byttelåne* er det eldste, og det klart mest etablerte; det er oppført i ordboka og har over 6000 treff på Google. De andre sammensetningene med *bytte* som forledd har sannsynligvis blitt laget etter analogi med *byttelåne*. Noen av disse er hyponymer av *byttelåne*: når man *bytteleker* med noe, er det implisert at man også *byttelåner* det; det samme gjelder for *bytteprøve* og *byttespille*. Relasjonen mellom for- og etterledd er uvanlig for bytte-sammensetningene. Samtidighet er én måte å beskrive det på. Man kan også beskrive det som en gjensidighetsrelasjon, der minst to personer må delta. Å *bytte* i denne sammenhengen er å 'gjensidig overlate til hverandre', å låne er å 'få noe til bruk en viss tid' eller å 'la noen få bruke noe en viss tid', med en gjensidig forståelse om at tingen som lånes skal tilbakeføres til sin opprinnelige eier etter et visst (avtalt) tidsforløp. Betydningen til *byttelåne* er en blanding, eller en addering, av disse to betydningene (illustrert i figur 25), man overlater gjensidig noe til hverandre, med en overenskomst om at disse tingene skal tilbake til sine opprinnelige eiere etter en viss tid.

Figur 25: Byttelåne

Byttegi skiller seg ut ved å ikke inneholde det betydningsaspektet *låne* gir til de andre sammensetningene i mønsteret.

(56) Noen ganger svarer jeg at vi kan **byttegi** hverandre gaver

Å *byttegi* innebærer å utveksle gaver, slik at alle deltagerne i prosessen har gaver til å begynne med, og ender opp med gaver etter at byttegivingen er fullført. Denne betydningen ligner på betydningen til det usammensatte verbet *bytte* ('gjensidig overlate til hverandre'). Mens *bytte* kan ha forretningsmessige eller handelsmessige konnotasjoner, legger *byttegi* mer vekt på gave-aspektet: å *byttegi* er å *gi*; en bestemt type *giving*, nemlig en *giving* der det er viktig at man gir *hverandre* noe. Den typen gave-giving som er vanlig i jula er en type byttegiving, i motsetning til den type giving som er vanlig for eksempel i bursdager, der det ikke er forventet at den som har bursdag skal gi noe tilbake. Kanskje er sammensetningen *byttegi* et uttrykk for det kulturelle fenomenet gavegiving i jula er: Mange legger stor vekt på å gi noe til alle de selv får gaver av, og å få en gave av noen man ikke har kjøpt gave til regnes for å være svært pinlig.

I tillegg til de sammensetningene som har *bytte* som forledd, finnes det en som har *trille* som forledd: *trillelåne*. Sammensetningen har kun én forekomst, og den refererer til å låne noen andres baby, for så å trille rundt med denne i en vogn. Bytte-aspektet er ikke til stede i semantikken til denne sammensetningen, men låne-aspektet er det.

Straff(e)-sammensetninger

Sammensetningene med *straffe* som forledd utgjør muligens sin egen konstruksjon, hvis forleddene er verb og ikke substantiver. Bäcklund (2007) har tre slike sammensetninger i sitt datamateriale; *straffesanksjonere*, *straffedømme* og *straffeforfølge*. I mine data er det *straffeknulle* og *straffepule* som har dette forleddet. Å avgjøre om det er substantivet *straff* som er forledd i alle, eller om det noen ganger kan være verbet *straffe*, er ikke enkelt, og jeg skal ikke prøve å avgjøre det her.

Leksikaliserte sammensetninger som ikke er med i mønstre

Noen verb-verb-sammensetninger som har blitt leksikalisert i svært stor grad, er de man kan kalle ”meteorologiske” sammensetninger; *øsregne*, *sprutregne* og *høljregne*. Forleddene viser til måten det regner på, som er voldsom og kraftig. Forleddene har en morfologi som avviker fra andre forledd i datamaterialet: de mangler *e*-suffiks. Ofte brukes bare forleddene *øse* og *hølje* alene med samme betydning som sammensetningene (’regne kraftig’), og for mange talere opptrer *hølje* kun i denne sammenhengen.

Andre leksikaliserte sammensetninger er *sultefore* (’fôre (buskap) snaut og utilstrekkelig’), *sultestreike* (’ikke ta mat til seg som protesthandling’), *brenn(e)merke* (’sette brennemerke på, stigmatisere’). Disse sammensetningene står for seg selv og er ikke del av produktive mønstre (selv om *brennemerke* kan sies å passe inn i kropps-konstruksjonen).

Andre sammensetninger

Det finnes noen sammensetninger i datamaterialet som ikke umiddelbart ser ut til å passe inn i noe mønster. Noen av dem kan ved nærmere overveielser plasseres som ekstensjoner av de beskrevne konstruksjonene, mens andre blir stående utenfor. *Skryteprate* kan for eksempel kategoriseres under stemme-konstruksjonen, og *skrytevise* kan kanskje også kategoriseres slik, analogt med *skryteprate*. *Flørtedanse* og *flørteslå* passer best inn under kropps-konstruksjonen. Å flørte er ikke en typisk handling man utfører med kroppen på linje med hoppe og løpe, men det er en fellesbetegnelse på en viss måte å oppføre seg på (’kokettere, kurtisere’), som gjør at den kan kategoriseres her. Det samme kan man kanskje også si for sammensetningene *bråkeleke*, *furtejobbe*, *skrivelese* og *ventelese*, og muligens også for *rølpedrikke*. *Fislekjøre* og *ventelese* i (57) og (58) har ikke blitt klassifisert under noe mønster.

(57) Det var så steikende sol at jeg brant rumpa mi på asfalten da jeg satte meg ned på Eidsvoll for å **ventelese** til bussen kom.

(58) (...) gamle folk i feite, raske biler som allikevel velger å **fislekjøre** foran meg.

Det som er litt spesielt med *ventelese*, er at relasjonen mellom leddene ser ut til å være samtidighet, noe som ikke er så vanlig blant de verb-verb-sammensetningene jeg har beskrevet. En annen sammensetning som er slik, er *trampeklappe*. Til en viss grad har også de kroppslige sammensetningene denne relasjonen, men ikke i like stor grad. Noen som hoppeløper har integrert de to handlingene med hverandre, som beskrevet i avsnitt 6.2.3, slik at karakteristiske trekk fra begge handlingene bevares, men det er en tendens til at det siste leddet likevel er viktigst for betydningen til helheten. Når *trampeklappe* og *ventelese* tolkes

med en samtidighetsrelasjon, kan det skyldes betydningen til verbene som inngår i dem. Både å *vente* og å *lese* er handlinger som er relativt ”usynlige”: de krever lite fysisk utfoldelse og lar seg derfor lett integrere med hverandre uten at en av dem endrer karakter. *Trampeklappe* oppfører seg på én måte også slik, siden den ene biten av handlingen utføres med beina og den andre med hendene. Den sosiale signifikansen til klapping og applaus gjør likevel at denne sammensetningen må tolkes først og fremst som en type klapping. Hvis det hadde vært vanlig å trampe for å vise anerkjennelse, ville sammensetningen enten hett *klappetrampe*, eller den måtte ha blitt tolket annerledes.

Et par sammensetninger kan ha blitt enten tilbakedannet (*spisevegre*, fra *spisevegring/spisevegrer*), eller dannet fra en verb-substantiv-sammensetning (*trylletrikse*, fra *trylletriks*). Noen sammensetninger utgjør en undergruppe av en annen konstruksjon. Dette gjelder de sammensetningene som har *kose* som etterledd; *hoppekose*, *klemmekose*, *knusekose*, (*kosekose*), *kyssekose*, *snikekose*, *sovekose* og *stangekose*. De betegner alle måter å kose på. Dette viser at data kan ordnes på mange måter, og at en sammensetning kan kategoriseres under mer enn ett skjema.

6.2.10 Oppsummering

Som vi har sett, er verb-verb-sammensetting langt fra noen homogen orddanningsprosess i norsk. Det finnes mange distinkte underkonstruksjoner, og noen sammensetninger som ikke entydig passer inn i noe mønster. Sammensetningene danner et semantisk nettverk, der det eksisterer skjemaer i ulik grad av abstraksjon.

Langacker (2000: 118) skriver at

A higher-level schema implicitly define a large 'space' of potential instantiations. Often, however its actual instantiations cluster in certain regions of that space, leaving other regions sparsely inhabited altogether.

Skjemaet som ligger på det høyeste nivået er i dette tilfellet [[HANDLING/...]-[HANDLING/...]], og under dette skjemaet finner vi alle skjemaene beskrevet ovenfor (og kanskje flere skjemaer som datamaterialet er for lite omfattende til å avsløre). De ser ut til å følge et mønster som ikke er ulikt det Langacker beskriver – de fleste sammensetningene i datamaterialet lar seg kategorisere under ett eller flere underskjemaer.

7. Argumentstruktur

7.1 Generelt

Argumentstruktur er et begrep som refererer til det faktum at verb er en type ord som legger visse føringer på hva slags andre ledd som typisk forekommer sammen med dem. Vi kan si at verb "stiller bestemte krav til hvor mange andre ledd setningen skal inneholde, og hva slags ledd dette skal være" (Sveen 1999). Disse leddene kaller vi verbets **argumenter**, og de kan defineres som "[n]omenfraser som har roller i den handling, hendelse eller tilstand verbet beskriver" (Sveen 2002: 5). I syntaktisk beskrivelse kalles verbets argumenter blant annet SUBJEKT, OBJEKT, STEDSADVERBIAL m.fl. Disse syntaktiske funksjonene kan imidlertid være uttrykk for flere ulike **semantiske roller**¹⁹, som betegner "hvilken plass deltagerne har i verbhandlinger" (Sveen 1999). I den lingvistiske litteraturen "fins det en mengde ulike forslag til (...) rolleinventarer" (Faarlund et al. 2006: 47), men det finnes ikke et allment akseptert system. En god inndeling finnes imidlertid i Frawley (1992), som beskriver tolv ulike semantiske roller: agens (agent), autor, instrument, patiens, erfarer (experiencer), benefaktiv, tema, kilde (source), mål (goal), lokativ og hensikt (purpose).

De semantiske rollene realiseres av ulike syntaktiske funksjoner. Verb har ulik **valens**, som er et uttrykk for hvor mange og hva slags ledd de krever i en setning. Vi kan kalle verb **enverdige**, **toverdige** eller **treverdige** etter hvor mange obligatoriske roller de har. I tillegg er det vanlig å kalle verb som kun krever subjekt for **intransitive**, verb som krever subjekt og objekt for **transitive**, og verb som krever subjekt, objekt og indirekte objekt for **ditransitive**.

Treverdige verb må fylle ut tre roller, slik som verbene *gi* og *putte*.

Han	ga	henne	en bil
Agens	PREDIKAT	BENEFAKTIV	TEMA
SUBJEKT	VERBAL	INDIREKTE OBJEKT	DIREKTE OBJEKT

Hun	puttet	øyenskyggen	i sminkepungen
AGENS	PREDIKAT	PATIENS	MÅL
SUBJEKT	VERBAL	OBJEKT	STEDSADVERBIAL

Toverdige verb må fylle ut to roller, slik som *sparke* og *kjøpe*, mens enverdige verb bare har én rolle å fylle:

¹⁹ Semantiske roller (semantic roles) kalles også thematic roles, semantic cases, thematic relations og theta-roller (θ-roller).

Han	stekte	kjøttet	De	bor	i et grisehus
AGENS	PREDIKAT	PATIENS	AGENS	PREDIKAT	LOKATIV
SUBJEKT	VERBAL	OBJEKT	SUBJEKT	VERBAL	STEDSADVERBIAL

Bestemor	hviler
ERFARER	PREDIKAT
SUBJEKT	VERBAL

Det finnes også nullverdige verb, som ikke har noen semantisk rolle som trenger å fylles ut. Dette er for eksempel såkalte meteorologiske verb, som *regne* og *snø*. Mange språk (blant dem islandsk) bruker disse verbene uten noen eksplisitte syntaktiske funksjoner, og sier det som tilsvarer norsk **regner*. På norsk må vi imidlertid ha et eksplisitt subjekt i alle setninger, og *det* settes inn som subjekt: *det regner*²⁰.

Selv om det er tendenser til at agens ofte er subjekt, og at patiens er objekt, finnes det mange unntak: relasjonen mellom semantiske roller og syntaktiske funksjoner er *indirekte*. Langacker (2008: 358) skriver at "a prototypical verb is one that profiles an agent-patient interaction. Accordingly, the prototype for clausal subjects is an agent, and for objects it is a patient." Dette er ifølge Langacker (ibid: 358) "grounded in basic human experience", der mennesker ofte utfører bevisste, målrettede handlinger på inanimate objekter eller på hverandre". Prototypiske situasjoner er for eksempel slike som vi uttrykker med *jeg knuste et vindu*, eller *mannen brant opp alle de gamle gummistøvlene*. Mindre prototypiske situasjoner kan for eksempel være *ballen traff gutten midt i fleisen*, der en inanimat gjenstand er subjekt. Hvis alle setninger var prototypiske, skriver Langacker, ville ingen tvilt på at det er en semantisk basis for grammatiske begreper som subjekt og objekt. Det er de markerte situasjonene som kompliserer bildet. Den indirekte sammenhengen mellom semantiske roller og syntaktiske funksjoner har ført til at mange teoretikere har valgt å se på syntaktiske funksjoner som rent formelle kategorier, tomme for semantisk innhold.

Goldberg (2000: 503) tar opp ytterligere problemer med koblingene mellom semantiske roller og syntaktiske funksjoner:

²⁰ Islandsk har imidlertid person- og tallbøying av verb, så parallellen med norsk **regner* er ikke helt fullstendig.

How does the inherent meaning of a verb relate to its distribution? (...) In most early accounts, and many current accounts, the meaning of a verb has been assumed to uniquely predict its argument structure patterns, allowing for perhaps one or two regular "alternations" via lexical rule or transformation. Recently, there has been a growing recognition that verbs are typically able to appear in a much wider variety of argument structure frames (...), while retaining their same basic or "core" meaning (...) than was previously recognized

Med andre ord, *hvor* befinner argumentstrukturen seg – er det en leksikalsk egenskap ved hvert enkelt verb, eller kan aspekter ved argumentstrukturen også befinne seg i syntaksen? Det er klart at det nødvendigvis må være informasjon om argumenter i et verbs betydning. Å kjenne verbet *spise* uten å kjenne til at det viser til en prosess der noen *spiser* og noe(n) blir spist, kan knapt kalles å kjenne betydningen til verbet. Matsumoto (1991, referert i Goldberg 1995: 65) skriver at når to verb kombineres i japansk, må de dele minst én rolle, noe Goldberg bruker som indikasjon på at "not all of the argument roles can be contributed by the construction" (ibid: 65).

Sveen (2002: 9) påpeker at "det som synes å være ett og samme verb, kan påtreffes i forskjellige syntaktiske konfigurasjoner"; jfr. følgende eksempler (fra Sveen 2002): *Det sang i det fjerne, det sang en mann i det fjerne, mannen sang, mannen sang folkeviser*, osv. Enda mer tydelig blir situasjonen hvis man tar i betraktning konstruksjoner av typen *å verbe seg til MÅL*, der vi finner uttrykk som *hun godnattet seg ut døra* (Sveen 2002: 22). En lignende konstruksjon på engelsk er *way*-konstruksjonen, med formen [SUBJ_i [V [POSS_i way] OBL]] (Goldberg 1995: 199), med eksempler som *whippersnaps his way out the office to get some lunch*²¹. Verken *godnatte* eller *whippersnap* er i utgangspunktet verb, så at de skal kunne ha noen argumenter i det hele tatt er tilsynelatende merkverdig.

Konstruksjonsgrammatikkens løsning er å tillate *syntaktiske konstruksjoner* å tildele roller til verbene som opptrer i dem.

On a constructional approach to argument structure, systematic differences in meaning between the same verb in different constructions are attributed directly to the particular constructions (Goldberg 1995: 4).

²¹ URL: nahright.com/news/2007/01/30/video-wouldnt-get-far-preview/ (lesedato: 16. mai 2008). En *whippersnapper* er en 'guttehvalp, viktigper, spradebasse' (Kunnskapsforlagets blå ordbok)

Ved en slik tilnærming unngår man å måtte postulere mange ulike verb *synge* med ulike argumentstrukturer for å gjøre rede for variasjonen vi så overfor, og man får også en løsning på hvordan ord som ikke egentlig er verb kan tildele roller: det er selve konstruksjonen som tar seg av dette. Konstruksjonen som helhet bidrar med betydning som ikke er til stede i de enkelte delene som inngår i den.

7.2 Hva skjer når verb kombineres?

Verb stiller krav til hva slags ledd som må være i en setning sammen med det, noe som gjør at det å kombinere verb er mye mer komplisert enn å kombinere for eksempel to substantiver. I tillegg kompliserer det beskrivelsen at verb kan forekomme i syntaktiske konstruksjoner, som også kan dele ut roller.

7.2.1 Serielle verbkonstruksjoner

Serielle verb-konstruksjoner kan defineres som ”a sequence of verbs which act together as a single predicate, without any overt marker of coordination, subordination, or syntactic dependency of any sort” (Aikhenvald 2006: 1). Selv om det finnes serielle verb-konstruksjoner som ikke deler argumenter (ibid. 12), er den prototypiske situasjonen at de deler minst ett argument. Argumenstrukturen til en typisk seriell verb-konstruksjon er ikke mer kompleks enn ”one of its components” (ibid. 13), den er heller ikke ”a simple sum of arguments of its components”. I tillegg tillater generelt ikke serielle verb-konstruksjoner såkalte duplikatroller (duplicate roles): ”they tend not to have two different agents, two different objects, or two instruments” (ibid. 13).

Serielle verb-konstruksjoner kan benyttes som ”VALENCY-INCREASING MECHANISMS, to mark causatives, benefactives, instrumentals, and comitatives or sociatives” (Aikhenvald 2006: 25), som i eksempelet under (fra språket Tetun Dili, Aikhenvald 2006: 26), som klassifiseres som en *instrumentell* seriell verb-konstruksjon.

abó lori tudik ko'a paun
grandparent take knife cut bread
'grandfather used knife to cut the bread'

En annen mulighet for serielle verb er at de kan være valens-reduserende, som i eksempelet under, fra språket Kristang (Aikhenvald 2006: 26):

aké pesi ja toka kumí di gatu
that fish PERFECT touch eat SOURCE cat
'the fish got eaten by the cat'

7.2.2 Japanske verb-verb-sammensetninger

Verb-verb-sammensetninger er en ”prominent feature of Japanese (Naumann og Gamerschlag 2003: 275), som har formen $[V_1V_2]_V$. Ifølge Naumann og Gamerschlag er det sisteleddet som er hode i sammensetningene. De japanske verb-verb-sammensetningene kan deles inn i to hovedtyper. Den første typen kjennetegnes av at det første verbet er et komplement av det andre, og argumentstrukturen til hele sammensetningen er lik argumentstrukturen til det første verbet. Gamerschlag (2000: 1) kaller disse sammensetningene *resultative*. Et eksempel på en sammensetning av denne typen finner vi hos Naumann og Gamerschlag (2003: 276), der det ditransitive verbet *kaesu* (’gi tilbake’) kombineres med det transitive *wasureru* (’glemme’), og danner sammensetningen *kaesi-wasureru* (’glemme å gi tilbake’), som er ditransitiv. Flere eksempler på denne typen sammensetninger er *warai-hazimeru* (le-begynne, ’begynne å le’) og *tukai-tuzukeru* (bruke-fortsette, ’fortsette å bruke’) (fra Gamerschlag 2003:1).

Den andre klassen med verb-verb-sammensetninger, kalt ikke-resultative (Gamerschlag 2000: 1), har en mindre gjennomiktig semantisk relasjon mellom leddene, og det første verbet er ikke et komplement av det andre. Eksempler (fra Gamerschlag 2000: 1) er blant andre *ke-otosu* (sparke-miste, ’sparke ned’) og *yake-sinu* (brenne-dø, ’brenne til døde’). Argumentstrukturen til verbene i denne klassen er heller ikke forutsigbar. Gamerschlag (2000: 2) skriver at argumenstrukturen til verbene av denne typen

[i]s not a simple copy of the argument structure of V_1 . In the majority of cases, the head verb V_2 realizes all of its arguments, and only V_1 arguments which are identified with V_2 arguments can be transferred to the compound. As a consequence, the valency of the compounds is usually identical with the valency of the head verb, and arguments of V_1 that are not identified with V_2 arguments are blocked (Gamerschlag 2000: 2).

Noen verb-verb-sammensetninger av denne typen består av to intransitive verb, og sammensetningen som helhet blir intransitiv. Det finnes også eksempler på sammensetninger der begge leddene er transitive, og helheten også blir transitiv. Når valensen til de to leddene ikke er lik, er det ikke mulig å forutsi fullt ut hva som skjer. Hvis for eksempel et transitivt verb er forledd og et intransitivt verb er etterledd, vil ett av argumentene til forleddet ikke bli realisert. Et eksempel på dette er når det transitive verbet *utu* ‘slå’ kombineres med det intransitive *agaru* ‘gå opp, stige opp’. Resultatet, skriver Gamerschlag (2000: 2), blir at ”the agent argument of *utu* ‘hit’ cannot even be realized obliquely, whereas its patient argument is identified with the single argument of *agaru* ‘go up’:

Sono booru wa sora takatu (*John ni yotte) uti-agat-ta
 The ball TOP sky high by hit-go.up-PAST
 ‘The ball was hit up high in the sky (*by John).’

Objektet til det første verbet blir assosiert med subjektet til det andre, intransitive verbet, mens subjektet til det første verbet ikke blir realisert i sammensetningen (ikke engang som en preposisjonsfrase). Valensen har altså sunket med én i dette tilfellet.

7.2.3 Norske verb-verb-sammensetninger

Vi har sett at når to verb kombineres, kan argumentene deres realiseres på mange ulike måter. Hva skjer på norsk når vi kombinerer to verb? Før vi kommer inn på dette, må det bemerkes at svært mange av verb-verb-sammensetningene i datamaterialet forekommer som infinitiver, og dermed ikke er fulle verbaler alene. Ofte er de del av verbfraser der et annet verb utgjør det finitte verbet i setningen, som i (59), der *skal* er finitte verbal, *bytteprøve* er infinitiv verbal, og *skal bytteprøve* til sammen er verbal.

(59) Broren min har en intern trådløs løsning skal **bytteprøve** med han.

Verb-verb-sammensetninger i infinitiv kan også være direkte objekter for andre verb, som i (60) og (61):

(60) Må unngå å **trøstespise**. Heller prøve å **trøstetrene** :-)

(61) Er det ingen som har huska å **trøsteklemme** deg heller?

Trøstespise, *trøstetrene* og *trøsteklemme* er nominale infinitivobjekter til verbene *unngå*, *prøve* og *huske*. I slike konstruksjoner er subjektet til infinitivene ikke uttrykt. Referansegrammatikken sier om infinitivkonstruksjoner at de kan ”sjåast på som eit (sic) slags leddsetningar. Ein viktig skilnad er likevel at subjektet ikkje er uttrykt, medan andre ledd kan stå som i vanlege setningar” (Faarlund et al. 2006: 684). Subjektet til infinitivkonstruksjonen er underforstått, og kan være uttrykt i oversetningen, som i (62), der subjektet *jeg* i oversetningen er det underforståtte subjektet til infinitiven.

(62) jeg har begynt å **trøstespise**. spiser noe usunt hver dag.

I mange tilfeller brukes verb-verb-sammensetningene som en slags performativer. Subjektet er i slike tilfeller ikke realisert, mens andre argumenter kan være det. Disse konstruksjonene kan beskrives som infinitivkonstruksjoner uten oversetninger.

(63) ***snikekose** på sot*

(64) ***dansegå** bortover*X3 *nynne*

(65) neida Cecilie, selvsagt gjør han ikke det... ***trøsteklappe** på skuldra*

Asteriskene rundt verbfrasene i (63), (64) og (65) er en vanlig måte å markere såkalt ”emoting” på i nett-basert diskurs. At subjektet ikke er realisert i slike ytringer kan skyldes at det i svært mange tilfeller ville vært overflødig: på forumer, i chatterom og i diverse instant messaging²²-programmer har alle som deltar et **skjermnavn**, som alltid vises foran meldingen vedkommende skriver. Et eksplisitt subjekt i slike ytringer er overflødig, fordi å skrive det vil resultere i ytringer som ”Skjermnavn1 jeg koser Skjermnavn2”, eller ”Skjermnavn1 Skjermnavn1 koser Skjermnavn 2”.

Verb-verb-sammensetninger forekommer også i finitte former, slik at vi har muligheten til også å se hva slags subjekter de har, som i (66).

(66) Jeg mener jeg **klippelimte** en linje som funka.

Hva skjer så med argumentene til verbene som settes sammen? Logisk sett har vi flere alternativer:

- a) De har én fast argumentstruktur
- b) Argumentstrukturen er alltid lik argumentstrukturen til forleddet
- c) Argumentstrukturen er alltid lik argumentstrukturen til etterleddet
- d) Argumentstrukturen er noen ganger lik den til forleddet og noen ganger lik den til etterleddet.
- e) De har alle argumentene til begge verbene

Mulighet a), at det er én fast argumentstruktur for sammensetningene, er kanskje den minst plausible av alternativene, og den viser seg veldig fort å ikke stemme. Verb-verb-sammensetninger kan for eksempel være både intransitive, som i (67), transitive, som i (68), og ditransitive, som i (69):

(67) Denne stolen kan man sitte på i vanlig høyde -eller **ståsitte** på ved høye arbeidsområder.

(68) Ex-kaptein Azar Karadas blir utvist for å ha **sklitaklet** en linjedommer etter en tvilsom offside-avvinkning.

²² *Hurtigmelding, beinmelding* på norsk.

(69) Noen ganger svarer jeg at vi kan **byttegi** hverandre gaver

Eksempel (69) fungerer i tillegg som moteksempel mot mulighet b), som sier at argumentstrukturen alltid kommer fra forleddet. *Byttegi* har tre argumenter; subjekt (i dette eksempelet *vi*), indirekte objekt (*hverandre*), og direkte objekt (*gaver*). En slik struktur er umulig for *bytte* når det opptrer alene. Andre eksempler på sammensetninger som følger dette mønsteret er *tulletenke* og *juksebake*, som vi ser i (70) og (71).

(70) Kanskje hun **tulletenkte** på universet mens læreren skrev på tavla.

(71) mikrobølgeovn er fin ting for å **juksebake** poteter

Preposisjonsfrasen *på universet* må komme fra *tenke* – man kan *tenke på noe*, men man kan ikke **tulle på noe*. Man kan heller ikke **jukse noe*, så det direkte objektet i *juksebake* kommer fra *bake*, ikke fra *jukse*. Betyr dette at det er alternativ c) som er det riktige, og at sammensetningen alltid får den samme argumentstrukturen som det siste leddet? I mange tilfeller er det slik, men ikke alltid. Et eksempel på dette er sammensetningen *bytteprøve*, fra eksempel (59), "[b]roren min har en intern trådløs løsning skal **bytteprøve** med han". Preposisjonsfrasen *med ham* må komme fra forleddet; man kan *bytte (noe) med noen*, men man kan ikke **prøve (noe) med noen*. Et annet eksempel på dette er *prøvebæsj*:

(72) Den som finner selskapet blir belønnet med å få **prøvebæsj** samtlige av Røkkes 74 toaletter i hytta på Oppdal

I (72) er *samtlig av Røkkes 74 toaletter* direkte objekt. Dette leddet kan ikke komme fra *bæsj*, som vanligvis ikke kan ha objekt²³, og må altså komme fra *prøve*.

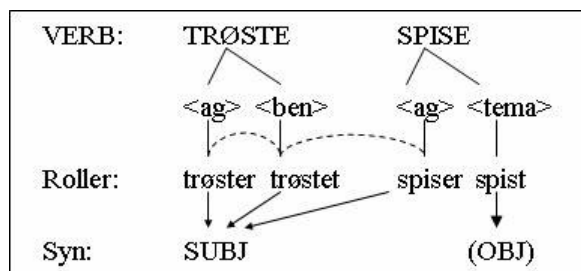
Mulighet d), som sier at sammensetningene kan ha enten argumentstrukturen til det ene eller til det andre, ser foreløpig ut til å stemme relativt greit. Men det er ting som tyder på at saken er mer komplisert enn som så. Ett eksempel på dette er sammensetningen *trøstespise*, eksemplifisert i (73)

(73) frodige gudrun **trøstespiste** sju terter

Både *trøste* og *spise* er transitive verb, og *sju terter* er her helt tydelig objektet til *spiste*. Hva har skjedd med objektet til *trøste*? En mulighet er at denne rollen fremdeles er til stede, men at

²³ *Bæsj* kan kun ha det man gjerne kaller indre objekt, slik som *sang* i *synge en sang* og *tur* i *gå en tur*.

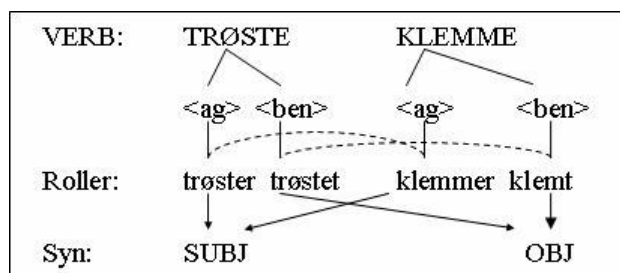
den har blitt realisert som en annen syntaktisk funksjon. Dette er vist i figur 26, som er en tilpasset versjon av Goldbergs (1995) argumentstrukturfigurer.

Figur 26: Argumentstruktur *trøstespise*

Øverst ser vi verbene som inngår i sammensetningen, i dette tilfellet *trøste* og *spise*. På linjen under står det hvilke roller de tildeler, uttrykt i en tredje linje som **deltagerroller** (participant roles, Goldberg 1995: 43). De deltagerrollene som er koreferente er forbundet ved hjelp av korrespondanselinjer. Verbet *trøste* har to obligatoriske roller; en som trøster og en som blir trøstet, roller som vanligvis realiseres som henholdsvis subjekt og objekt. Rollen til den som blir trøstet, har jeg kalt benefaktiv. Verbet *spise* har to roller; den som spiser (agens, realisert som subjekt), og det som blir spist (her kalt tema), valgfritt realisert som objekt men semantisk sett alltid til stede (dette er uttrykt ved hjelp av en parentes rundt OBJ).

I *trøstespise* er agens til *trøste* og agens til *spise* begge realisert som subjekt. Patiens til *spise* trenger ikke å realiseres, men hvis det gjør det, blir det objekt, slik det også gjør når verbet opptrer alene. Det som er spesielt ved *trøstespise*, er det som skjer med den siste rollen (benefaktivrollen) til *trøste*. Vanligvis realiseres denne rollen som objekt, som i *Naomi trøster Kate etter bruddet*. I *trøstespise* realiseres denne rollen imidlertid som subjekt. Det er med andre ord tre roller som realiseres som subjekt: den som trøster og den som blir trøstet er den samme personen, og trøstingen foregår gjennom den handlingen som betegnes av etterleddet. I figuren er dette uttrykt ved en ekstra korrespondanselinje mellom deltagerrollen "trøstet", og deltagerrollen "spiser". Det samme mønsteret finner vi i de fleste trøste-sammensetningene, blant annet *trøsteshoppe*, *trøstedrikke* og *trøstetrene*. Noen trøste-sammensetninger, som *trøsteklemme* og *trøsteklappe*, har imidlertid en annen argumentrealisering, som vi ser i figur 27:

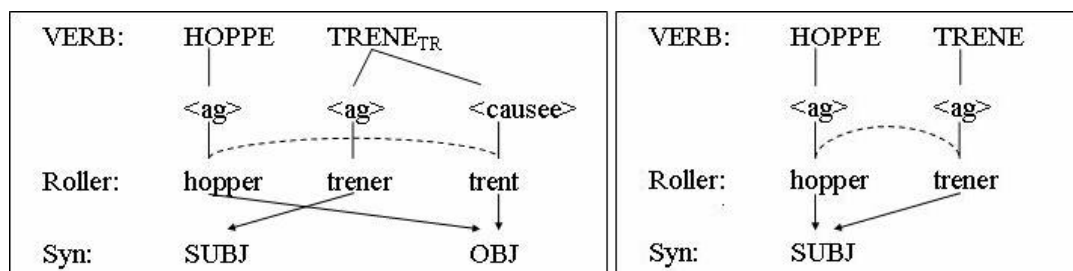
Figur 27: Argumentstruktur trøsteklemme

I disse sammensetningene er den personen som trøstes og personen som klemmes den samme. Forskjellen mellom sammensetninger som *trøstespise* og sammensetninger som *trøsteklemme*, er altså hvem som er mål for handlingen: den samme personen som utfører den, eller en annen. Der det er den samme, er det som om selve konstruksjonen tilfører en refleksiv betydning, en betydning som ikke er til stede i trøste-sammensetninger av den andre typen. Det samme gjelder kose-sammensetningene, som kan være av den refleksive typen (*koseshoppe*, *kosesykle*), eller den ikke-refleksive typen (*kosetrøste*, *kosestryke*).

Hvorfor er det en forskjell i argumentrealiseringen til sammensetninger som tilsynelatende har samme form? Den mest plausible forklaringen er at det skyldes semantikken til det siste leddet: de leddene som er sisteledd i de refleksive trøste- og kosesammensetningene, betegner handlinger som ikke kan utføres på noen andre: *sykle*, *trene*, *spise*, *vaske* (i betydningen vaske noe inanimat, ikke vaske en person), *lese* og *shoppe*. Man kunne tenkt seg sammensetninger som *trøstevaske* og *trøstelese* der man trøster noen ved å vaske dem eller ved å lese for dem, men slike sammensetninger har jeg ikke klart å finne eksempler på. Når etterleddene betegner handlinger man hovedsaklig gjør for seg selv, eller ikke kan trøste noen andre ved å gjøre, realiseres benefaktivrollen til trøste som subjekt. Etterledd som *klappe* og *stryke* er handlinger man kan utføre på andre (animate vesener). En av betydningene til *klappe* er 'slå lett, kjærtegne', og det er denne betydningen som er aktuell i trøste-sammensetningene. Man viser omtanke mot noen ved å klappe dem, noe som gir trøst. Inanimate objekter kan klappes, men de kan ikke kjærtegnes på samme måte som mennesker og dyr kan, og derfor ikke trøsteklappes (med mindre det skjer i et tenkt univers der gjenstander er animate). I vårt univers, der dette ikke er tilfelle, kan man tvinge fram en refleksiv tolkning av *trøsteklappe* ved å sette inn et inanimat objekt: *å trøsteklappe ei bok* kan tolkes som å trøste seg selv ved å klappe ei bok man liker spesielt godt.

Det er også andre sammensetninger der roller realiseres som andre syntaktiske funksjoner enn de gjør når verbet deres forekommer alene. En av disse er en spesiell variant av trene-

konstruksjonen. Som nevnt i avsnitt 6.2.2, kan disse sammensetningene noen ganger være intransitive og andre ganger være transitive. Når sammensetningene er intransitive, kan de framstilles som i ruta til høyre i figur 28:

Figur 28: Argumentstruktur hoppetrene

Begge verbene er her intransitive, og de to agensene uttrykkes som subjekt. *Trene* har imidlertid en annen betydningsnyanse, som er transitiv ('trene noen'). I slike tilfeller får det sammensatte verbet et objekt, som er koreferent med agens for *hoppe*, som i den venstre ruta.

Hvordan passer det vi har sett på hittil med alternativ e), som sier at verb-verb-sammensetninger har alle argumentene til begge verbene? Dette alternativet kan tolkes på to måter. Den ene er at de har dobbelt opp av alle argumenter – to subjekter, to direkte objekter osv., noe som vi har sett at ikke er tilfelle – det er ingen sammensetninger i datamaterialet som har to subjekter eller to direkte objekter. Den andre tolkningen er at de argumentene som er like for begge verbene realiseres én gang, og at alle argumenter som hører til hvert av verbene også realiseres, noe som ser ut til å stemme for de data jeg har presentert. I datamaterialet er det ingen eksempler på at argumenter blir undertrykt. Noen ganger realiseres de som andre syntaktiske roller enn det de gjør når verbet forekommer alene, men de er fremdeles til stede i den sammensatte strukturen.

8. Produktivitet

8.1 Generelt

Det finnes mange definisjoner av produktivitet. Hockett (1958, sitert i Bauer 2001: 2) kaller produktivitet "that property of language which allows us to say things which have never been said before". Dette er en vid definisjon, men den fanger likevel opp ett av de viktigste aspektene ved begrepet: **ekstensjonalitet**; muligheten et mønster har til å brukes med nye uttrykk. Bybees (2001: 118) definisjon dreier seg om nettopp ekstensjonalitet, hun skriver at produktivitet er "the ability of a linguistic pattern to apply to new items". Langacker (2000: 114) bruker en lignende definisjon: "*Productivity* is a matter of how available a pattern is for the sanction of novel expressions". Dette synet henger sammen med den bruksbaserte naturen til kognitiv lingvistikk: talere generaliserer over former, slik at skjemaer i varierende grad av abstraksjon oppstår. Skjemaene kan igjen gi opphav til nye former. Produktiviteten til et spesifikt skjema er simpelthen et mål på i hvilken grad talere faktisk lager nye former på grunnlag av det. I tråd med synet kognitiv lingvistikk har på morfologi og leksikon som ikke prinsipielt atskilt, gjelder produktivitet både bøyning, orddanning, sammensetting og tradisjonelle syntaktiske mønstre.

Dette synet innebærer at produktivitet nødvendigvis er et graderbart begrep: ikke enten-eller, men mer eller mindre. Visse typer bøyingsmorfologi kan ha tilnærmet full produktivitet, som mønsteret der flertall av engelske substantiver dannes ved å legge til en $-s^{24}$. Noen syntaktiske mønstre er også veldig produktive, slik som [SUBJ VERB]. Mer vanlig er det at mønstre bare er delvis produktive, slik som den norske ditransitivkonstruksjonen, [SUBJ VERB IO DO]. Den forekommer med noen verb, men ikke med andre:

Han ga jenta en blomsterbukett
 ?han bakte meg en kake
 ?han strikket jenta en genser
 *Han holdt meg en hemmelighet

Det eksisterer visse dialektforskjeller for denne konstruksjonen; i Nord-Norge godtar man flere verb enn man gjør i andre deler av landet. Poenget er imidlertid at ikke alle verb kan forekomme i denne konstruksjonen, men en undergruppe av alle verb. Nye verb kan inngå i

konstruksjonen på grunnlag av semantisk likhet med de verbene som allerede brukes i konstruksjonen – da verbet *maile* kom inn i norsk, var talerne villige til å bruke det i ditransitivkonstruksjonen, sannsynligvis på grunnlag av den semantiske likheten med *sende*.

8.1.1 Produktivitet versus kreativitet og analogi

Noen skiller mellom det de kaller ”ekte” produktivitet og såkalt **lingvistisk kreativitet**. Lingvistisk kreativitet betyr i denne sammenhengen orddanning som er **intensjonell** (i motsetning til automatisk). Bauer (2001: 57-58) lister opp noen faktorer som ”would give rise to suspicion that the morphological process was not societally productive”. Hvis ord for eksempel kun dukker opp i dikt eller ”litterær prosa”, avisoverskrifter, eller gir inntrykk av å være ”playful formations”, eller kun produseres av ett bestemt individ, er de suspekte, og nærmere undersøkelser er nødvendige før man kan avgjøre om prosessen er produktiv. Jeg mener at å skille mellom produktivitet og såkalt kreativitet er unødvendig hvis man definerer produktivitet på den måten kognitiv lingvistik gjør det. Hvis et mønster benyttes kun i bestemte omgivelser, av en bestemt taler eller i bestemte situasjoner, har det en *begrenset* produktivitet, men likevel en produktivitet, og en inndeling i produktivitet og kreativitet trengs ikke.

Man kan også skille mellom produktivitet som en ”rule-governed behaviour” (Bauer 2001: 75) og **analogi**. Analogi kan fungere uavhengig av produktiviteten til et mønster, og danne nye former etter mønster av ett eneste ord. Szymanek (2005: 430-431) diskuterer forskjellen mellom analogi og produktivitet, og bruker følgende eksempler:

Blacklist : whitelist

Chainsmoke : chaindrink

Eyewitness : earwitness

Han skriver videre at: ”a single instance of analogical formation may sometimes give rise to a new, ultimately productive, pattern or affix. (...) Hence, it does not seem possible or appropriate to dissociate completely both concepts, i.e. analogy and (high) productivity”. Et eksempel på et mønster som har oppstått på denne måten, finner vi i engelsk, der *-pedia* fra *encyclopedia* har blitt utgangspunkt for en del nye ord, blant annet *wikipedia*, *autopedia*,

²⁴ Dette er en forenkling, -s er en ortografisk framstilling av det som fonetisk er tre fonologisk betingede allomorfer: [-s], [-z] og [-əz]

cigarettespedia, *lostpedia* og *tutorialpedia*²⁵. Det som i utgangspunktet kanskje startet som en analogisk nyforming på grunnlag av *encyclopedia*, har blitt et produktivt mønster der *-pedia* oppfattes som et suffiks (eller tyttebærmorfem) med betydningen 'samling med kunnskap'. Slike nye produktive mønstre kan sies å være et resultat av at ord "are subjected to a constant, never-ending inspection on the part of the speakers of the language" (Marle 1990: 267).

Analogi tar utgangspunkt i en eller flere enkeltinstansieringer, mens det man vanligvis mener med produktivitet tar utgangspunkt i en generalisering over et mønster. Sett på denne måten er analogi et ytterpunkt i produktivitetssammenheng, men de to fenomenene er ikke grunnleggende ulike, noe også Langacker (1987: 447) poengterer:

From the perspective of cognitive grammar, these two approaches [regel og analogi, min merkn.] are effectively equivalent. If the notion of analogy is made explicit, and if rules are conceived as schemas, there is no substantial difference between analogical and rule-based descriptions.

8.1.2 Hvilke faktorer kan påvirke produktivitet?

Hva er det som gjør at noen mønstre er produktive, mens andre ikke er det? En egenskap som vanligvis assosieres sterkt med produktivitet, er typefrekvens; "the number of different instances which elaborate [a] schema" (Taylor 2002: 592). Goldberg (2006: 99) sier det slik: "Constructions that have appeared with many different types are more likely to appear with new types (...)". Jo flere ulike typer som kan kategoriseres under et bestemt skjema, jo sterkere innprentet er skjemaet, og en stor grad av innprenting gjør at mønsteret er mer tilgjengelig for talerne og øker dermed sjansen for at de bruker dette mønsteret istedenfor et annet, mindre typefrekvent mønster, når de skal produsere en ny form.

En annen faktor som har innflytelse på produktivitet, er et mønsters grad av **åpenhet**²⁶ (Goldberg 2006: 98f). Åpenhet kan også beskrives som variasjon mellom instansieringene av et skjema, og "constructions that have been heard used with a wide *variety* of types are more likely to be extended broadly than constructions that have been heard used with a semantically circumscribed set of types" (Goldberg 2006: 99). Goldberg snakker om semantikk, men et mønster kan også være fonologisk åpent. Hvis et bestemt bøyingsmønster for eksempel forekommer med verb som er fonologisk varierte, vil det være mer produktivt enn et mønster

²⁵ Funnet ved et google-søk med søkestrengen "inurl:pedia.com the".

som kun brukes på verb som for eksempel begynner med en konsonantgruppe og har enten en velar plosiv eller en nasal eller begge deler i utlyd. Bybee formulerer det slik:

If the defining properties of the schema are very specific, the schema will be restricted in its application to new forms, and result in lower productivity. If the schema is very open, placing few restrictions on the items to which it can apply, its productivity will be greater. (Bybee 1995: 430)

Mens typefrekvens ofte assosieres med produktivitet, er det en annen type frekvens som kan *begrense* produktivitet, nemlig tegnfrekvens (frekvensen til hver enkelt enhet i et korpus). Det er to effekter av tegnfrekvens på produktivitet. Den ene effekten er at eksemplarer som har en høy tegnfrekvens har en tendens til å beholde en bøyning som ikke lenger er produktiv, og ikke innordne seg mønstre som har tatt over og blitt mer produktive. En forklaring på dette kan være at de er så sterkt innprentet at de ikke analyseres i like stor grad som mindre frekvente uttrykk. ”High-frequency words undergo less analysis, and are less dependent on their related base words than low-frequency words” (Bybee 1985: 118). Eksemplarer med høy tegnfrekvens har høy minnestyrke og er derfor lett tilgjengelige for talerne, mens eksemplarer med lavere frekvens er svakere representert i talernes minne, og kan derfor risikere å ikke bli hentet fram fort nok. Eksemplarene med lavere frekvens vil derfor være mer tilbøyelige til å gå inn i det mer produktive mønsteret, mens det høyfrekvente vil forbli som de er. Et eksempel på dette fra engelsk er i hvilken rekkefølge uregelmessige verb innordner seg det mønsteret for fortidsbøyning som legger til suffikset *-ed*, og dermed mister sin uregelmessige bøyning. Det ser ut til at det er en direkte sammenheng mellom verbs tegnfrekvens og hvorvidt de har begynt å følge det mer produktive mønsteret. Lieberman et al (2007: 713) viser i en studie hvordan man kan se at regularisering og typefrekvens henger sammen, ved å kartlegge 177 verb som ble bøyd ved hjelp av andre mønstre enn *-ed*-suffikset, i år 800, og se hvilke av dem som fremdeles følger slike mønstre i moderne engelsk. De fant at: “[t]he half-life of an irregular verb scales as the square root of its usage frequency: a verb that is 100 times less frequent regularizes 10 times as fast” (Lieberman et al. 2007: 713). Eksemplarer med høy tegnfrekvens kan med andre ord ofte overleve i gamle mønstre lenge etter at mindre frekvente medlemmer av klassen har blitt regularisert.

²⁶ Barðdal (2006) kaller det samme fenomenet *koherens*: åpenhet og koherens er inverse størrelser – jo større åpenhet, desto mindre koherens.

Den andre effekten av tegnfrekvens er at mønstre som inneholder mange høyfrekvente enheter, ikke nødvendigvis blir mer produktive – enheter som er svært frekvente vil ikke være med og bidra til produktiviteten til mønsteret. Et kjent eksempel diskuteres av Bybee (2001: 119), og omhandler ytringene til franske barn og hvordan de overregulariserer bøyingsmønsteret til én verbklasse, nemlig den som har høy typefrekvens (første konjugasjon, f. eks *chanter* 'å synge'). De overregulariserte ikke tredje konjugasjon (f. eks *vendre*, 'å selge'), selv om denne konjugasjonen har en høyere tegnfrekvens enn første konjugasjon.

I tillegg til tegnfrekvens, er **tilsidesetting (blokkering)**, en faktor som kan begrense produktiviteten til et mønster, på den måten at mønstre som er produktive likevel kan la være å produsere nye tilfeller der det allerede finnes etablerte uttrykk: "it is usual for the derived form to be rejected if the semantic combination is already represented lexically" (Bybee 1985: 86). Dette kan henge sammen med at det ser ut til å være en tendens til at synonymi generelt er ganske sjeldent i språket. Goldberg (2006:95) skriver at "[a]ny two phrasal constructions will differ either semantically or pragmatically (or both)". En konsekvens av blokkering er for eksempel at det potensielle substantivet **stjeler* ('en som stjeler ting') ikke forekommer, fordi det allerede finnes et etablert ord *tyv* som har den samme betydningen. Blokkering er frekvensavhengig (Rainer 1988: 163): "[t]he blocking force is a function of the frequency of the blocking word". Et ord kan bare blokkere en synonym nydanning dersom det er innprentet i stor nok grad til å kunne hentes fram fort nok av talere. Dersom et ord over tid av mange talere ikke hentes fram fra minnet fort nok, vil en alternativ uttrykksmåte basert på et annet mønster kunne ta over.

Til slutt har vi pragmatiske og semantiske faktorer. For at et konsept skal gis et språklig uttrykk, må det for det første være noe som er verdt å uttrykke. Dette kan variere mellom kulturer, men det må for en taler eller blant et sett med talere eksistere et "hull", reelt eller oppfattet (Bauer 2001: 41), som må fylles. Langacker (1987: 73) skriver at "actually noting and exploiting this potential in a way that responds to immediate objectives amounts to a problem-solving activity on the part of the speaker". I tillegg kan det eksistere semantiske restriksjoner. Langacker (2008: 65) trekker fram at det finnes sammensetninger som *fingernail*, *eyelash* og *shoulder blade*, men at "compounds like **armnail*, **facelash* and **body blade* would simply not work", fordi tingen som forleddet betegner, fungerer som **umiddelbar ramme** (immediate scope) for den tingen etterleddet (og den tingen sammensetningen som

helhet) refererer til. *Finger* er den umiddelbare rammen til *negl*, mens *arm* ikke kan være den umiddelbare rammen for *negl*, noe som gjør at sammensetningen *armnegl ikke finnes.

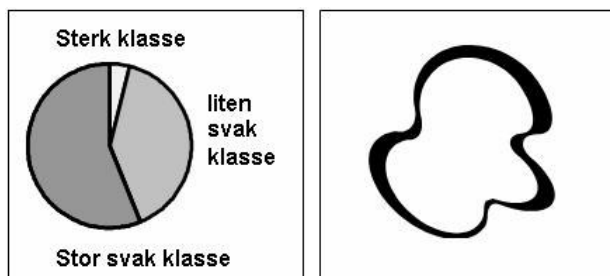
8.1.3 Ulike typer produktivitet

Noen ganger er mønstre i direkte konkurranse med hverandre med hensyn til produktivitet; dette gjelder kanskje særlig bøyingsmorfologi. Fortidsbøyning av verb for eksempel, er noe som må appliseres til ethvert verb man ønsker å bøye i fortid. Hvis man støter på et nytt verb, og man ønsker å uttrykke dette verbet i fortid, har man på norsk valget mellom de fortidsmønstrene som eksisterer, og må velge en av disse. Hvis ett av mønstrene for fortidsbøyning av verb skulle øke i produktivitet, vil dette nødvendigvis gå ut over de andre mønstrene, og gjøre dem mindre produktive.

Det er imidlertid ikke alltid at et mønster er i direkte konkurranse med andre mønstre. Innen grammatikaliseringsteori snakker man om **layering**, eller variabilitet (se bl. a. Hopper og Traugott 2003). Variabilitet oppstår når gamle og nye konstruksjoner eksisterer side om side, for eksempel mønstrene [SUBJ VERB IO DO] og [SUBJ VERB DO Obl], som i *he gave the hermit a clover* og *he gave a clover to the hermit*²⁷.

Sammensetting er eksempel på et mønster som ikke konkurrerer med noe annet på en direkte måte. Hvis én sammensettingstype blir mer produktiv, er det ikke slik at en annen sammensettingstype synker i produktivitet samtidig. Mens alternativet til å bøye et verb etter det mønsteret som legger til en *-a*, er å bøye det med et annet suffiks eller med et vokalskifte i stammen, er det ikke noe åpenbart alternativ til å uttrykke et konsept med en sammensetting. Det er selvsagt ikke slik at språk som ikke benytter seg av sammensetting, ikke kan uttrykke akkurat de samme konseptene som vi kan uttrykke på norsk, men *på norsk* er det ikke noe bestemt mønster som konkurrerer med sammensetting. Hvis jeg ønsker å uttrykke konseptet 'brusflaske', men uten å bruke ordet *brusflaske*, er det ikke noe uttrykk som både tilsvarende dette nøyaktig og som høres naturlig ut. *Flaske med brus* er kanskje det nærmeste, men det dekker ikke alle betydninger som *brusflaske* gjør – for eksempel kan man ikke si *flaske med brus* om ei tom flaske som det har vært brus i.

²⁷ [SUBJ VERB IO DO] er den eldste konstruksjonen; den stammer fra da engelsk var et kasuspråk. Preposisjonskonstruksjonen kom inn i gammelengelsk og begynte å konkurrere med den eldre konstruksjonen (se Allen 2006: 206).

Figur 29: To ulike former for produktivitet

Mønstre som konkurrerer med hverandre ser vi til venstre i figur 29, som forestiller forholdene mellom bøyingsmønstrene til norske verb. Det må presiseres at forholdene i denne figuren ikke illustrerer produktiviteten til disse mønstrene slik den er i dag, bare forholdet mellom *eksisterende* verb som bøyes etter de respektive mønstrene, altså den **diakrone produktiviteten** i motsetning til den **synkrone produktiviteten**. Prinsippet er imidlertid det samme: den samlede produktiviteten holder seg konstant, ulikt figuren til høyre. Mønstre av denne typen er fri til å utvide seg uten klare begrensninger, slik for eksempel norske sammensetninger av to substantiver har gjort. Formen på figuren gjenspeiler Langackers (2000: 118) påstand om at instansieringer ”klumper seg” i visse områder av det semantiske rommet, mens andre områder er tomme for instansieringer. Tomme områder kan skyldes grunner som de nevnt i 8.1.2 (pragmatiske og semantiske restriksjoner). Noen områder kan være tomme sammenlignet med andre områder, hvis det av ulike årsaker er større bruk for ord av en viss type. Hvis et subskjema av en konstruksjon først begynner å vokse av en eller annen grunn, kan typefrekvens og åpenhet være med på å skape en snøballeffekt, slik at en eller flere subskjemaer får flere og flere instansieringer, mens andre forblir marginale, og resultatet blir et mønster som figuren til høyre.

Som regel er det grammatiske mønstre (særlig bøyingsmønstre) som har egenskaper som figuren til venstre, mens en spredning lik den i figuren til høyre er mer karakteristisk for orddanning og syntaktiske mønstre. Taylor (2003: 87) tar opp en problemstilling i forbindelse med en tradisjonell strukturalistisk tilnærming til lingvistikk. I en strukturalistisk tankegang er ords betydning definert ut fra kontrasten med andre ord i språkssystemet. Bickerton (1981: 230-231) hevder at ordet *toothbrush* forstås i kontrast med andre ord i dette mønsteret, som *nailbrush* og *hairbrush*:

I (...) distinguish toothbrushes in general because they are bounded by hairbrushes, nailbrushes, bootbrushes, etc. (...). Concepts are delimited in terms of each other. (...) Concepts are like the counties on a state map, in several ways. Where one stops, another starts

Et slikt syn reduserer alle mønstre i språket til figuren over til venstre: ingen ord har en betydning i seg selv, bare i relasjon til andre ord²⁸. Taylor (2003: 87) har følgende innvending mot Bickertons syn:

It is difficult to imagine that if the words *nailbrush* or *bootbrush* did not exist, then the meaning of *toothbrush* would expand in order to take in the concepts designated by these words

Dette gjelder også når nye ord dannes – hvis Bickertons syn er riktig vil eksisterende ord innen et semantisk felt endre sin betydning hver gang et nytt ord oppstår i dette feltet, noe som ikke virker sannsynlig. En mer realistisk modell er at ord dannes tilnærmet fritt, slik at mønstre kan vokse slik som figuren til høyre.

8.1.4 Kvantifisering av produktivitet

Én måte å kvantifisere produktivitet på er det Plag (2003:57) kaller **produktivitet i snever forstand** (productivity in the narrow sense). Denne metoden for å måle produktivitet ble først beskrevet av Baayen og Lieber (1991), og kan uttrykkes med følgende formel:

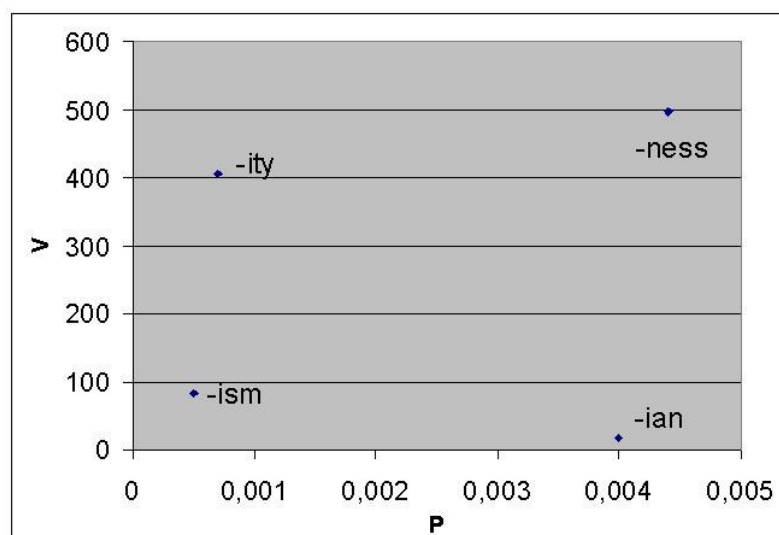
$$P = \frac{n_1}{N}$$

P er produktivitet, n_1 er antallet **hapaxer** (**hapax legomena**, ord som kun forekommer én gang i et korpus) som er instansieringer av et bestemt mønster, og **N** er den samlede tegnfrekvensen for dette mønsteret i et korpus. **P** kan ha verdier mellom 0 og 1, og jo høyere **P** er, desto mer produktivt er affikset. Denne metoden å måle produktivitet på gjenspeiler ”the observation that a lesser degree of productivity is correlated with a higher mean token frequency” (Baayen og Lieber 1991: 809). Hvis et mønster er produktivt, forventer man å finne flere instansieringer som kun forekommer én gang, fordi et produktivt mønster brukes til å danne nye instansieringer ”i farta”. At et mønster er produktivt betyr blant annet at det er *tilgjengelig*, noe som tilsier at det kan brukes på denne måten. **P** sier noe om forholdet mellom disse engangsforekomstene og det totale antallet instansieringer av mønsteret i et korpus (et korpus som ideelt skal være et så nøyaktig bilde av språket som mulig). Enkeltinstansieringer med høy tegnfrekvens vil øke **N** og dermed gjøre **P** mindre.

²⁸ Strukturalister mener vanligvis ikke at alle ordene i språkssystemet påvirkes av hverandre, men at disse effektene gjelder innen bestemte **semantiske felt** (semantic fields, eller semantic spaces som Bickerton kaller dem).

Et problem med P som et mål på produktivitet har å gjøre med fokuset den setter på hapaxer. Selv om det er en riktig observasjon at produktive mønstre produserer flere hapaxer enn ikke-produktive mønstre, fanger ikke P opp instansieringer som ikke er hapaxer, men som forekommer et lite antall ganger. I datainnsamlingsprosessen har jeg sett på mønstre og telt hvor mange hapaxer som finnes. I noen tilfeller har talere produsert nye instansieringer mellom den første gangen jeg har søkt på et mønster og den andre gangen. I slike tilfeller risikerer man at mønstre plutselig blir "uproduktive" fordi det som var hapaxer blir til to eller tre forekomster. Risikoen for at dette skjer er større for et lite typefrekvent mønster enn for et mer typefrekvent mønster. Kanskje hadde det vært fruktbart å revurdere hapaxenes rolle i utregningen av P, ved å innføre n-verdier også for instansieringer som har to, tre, fire osv. forekomster, og la for eksempel to forekomster telle som $0,5n$, tre som $0,3n$ etc.

P er "an expression of the rate at which new types occur" (Baayen og Lieber 1991: 816). Dette er én indikasjon på produktivitet, men faktorer som typrefrekvens og åpenhet spiller også en rolle i denne sammenhengen, og P er derfor ikke i seg selv et mål på produktivitet. P kan imidlertid brukes som et relativt mål i sammenligningen av ulike orddanningsprosesser: Baayen og Lieber (1991: 816) påpeker at "(...) P is a relative measure, that, by itself cannot be used to make the categorical decision whether a rule is productive or not". Baayen og Lieber opererer imidlertid med et annet mål på produktivitet, det de kaller **global produktivitet, P***. Global produktivitet "can be summarized in terms of its coordinates in the P-V plane, with the degree of productivity on the horizontal axis and the extent of use V on the vertical axis (Baayen og Lieber 1991: 818). V tilsvarer typrefrekvens, og "the degree of productivity" tilsvarer P. I et slikt diagram som Baayen og Lieber beskriver, "the globally more productive rule will have large rules for both V and P, the globally unproductive rule will show up with few types and a low-valued P" (ibid. 818). Global produktivitet består altså av to variabler, både antall nye typer et mønster produserer, og antall typer totalt. Denne måten å framstille produktivitet på, gir en visuell oversikt over forholdet mellom ulike mønstre, men i og med at den er todimensjonal, kan vi ikke entydig rangere mønstrene i forhold til hverandre.

Figur 30: Framstilling av global produktivitet

Et eksempel på global produktivitet ser vi i figur 30, fra Baayen og Lieber (1991: 819f), der de fire engelske suffiksene *-ness*, *-ity*, *-ian* og *-ism* sammenlignes med hverandre i henhold til P^* . Hvis vi sammenligner *-ism* og *-ian*, ser vi at *-ism* har litt høyere typefrekvens, men mye lavere P , og derfor globalt sett er mindre produktiv. *-ity* og *-ness* står i samme forhold til hverandre. Likeledes har *-ity* høyere P^* enn *-ism*, og *-ness* høyere P^* enn *-ian*; de to parene har lignende P , men *-ity* og *-ness* har mye høyere typefrekvens. Det globalt sett mest produktive suffikset er *-ness*, og det minst produktive er *-ism*. Global produktivitet øker fra det nederste venstre hjørnet, der den er lavest, og øker opp mot det øverste høyre hjørnet. Å sammenligne produktiviteten til *-ity* og *-ian* er mer problematisk – hvilket mønster som er mest produktivt avhenger av hva som har størst innflytelse på produktivitet: typefrekvens eller P .

8.2 Produktiviteten til verb-verb-sammensetninger

Er verb-verb-sammensetting et produktivt mønster i norsk? Vi har sett at det er tre ting som ofte assosieres med produktivitet: typefrekvens, åpenhet, og et stort antall hapax legomena. Typefrekvensen til veb-verb-sammensetninger er i datamaterialet 266, men sannsynligvis finnes det flere enn dette, som ikke er fanget opp i denne studien. Åpenheten til mønsteret er ikke like stor som for substantiv-substantiv-sammensetninger, som er det aller mest produktive sammensetningsmønsteret i norsk, og der det ikke ser ut til å eksistere noen begrensninger på hvilke substantiver som kan inngå (selv om det er noen restriksjoner på hvilke substantiver som kan kombineres). Vi har sett at det er en semantisk begrensning som utelukker tilstandsverb fra norske verb-verb-sammensetninger. Åpenheten til mønsteret sett

under ett har ikke noen åpenbare semantiske eller fonologiske begrensninger, men underskjemaene ser ut til å ha en del flere begrensninger: kropps-konstruksjonen inneholder verb som betegner handlinger utført med kroppen, stemme-konstruksjonen inneholder verb som betegner ulike aspekter ved å bruke taleorganene. Trene-konstruksjonen er enda mindre semantisk åpen: Den har et fast etterledd, og forleddet betegner kun handlinger som kan trenes opp, og disse er stort sett fysiske handlinger som *hoppe*, *løpe* og *svømme*. Tulle-konstruksjonene er relativt åpne, særlig med hensyn til etterledd, som ser ut til å kunne være nesten hva som helst, likedan med prøve-konstruksjonen.

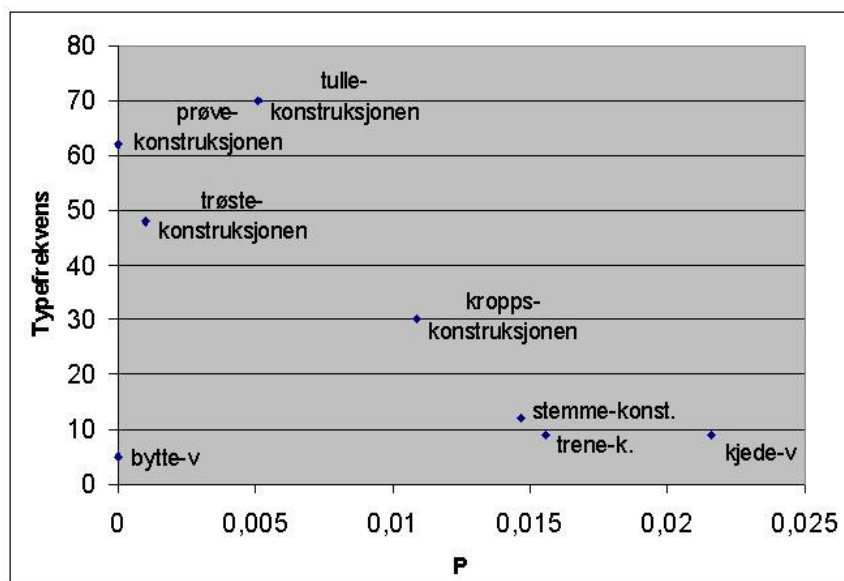
Når det gjelder de to andre faktorene, typefrekvens og åpenhet, er det også til dels store forskjeller mellom de ulike konstruksjonen. Under er en oversikt over typefrekvens, antall hapaxer, og en utregning av P for de ulike underskjemaene beskrevet i 6.2.

- Temporal sekvens-konstruksjonen har ingen hapaxer, og har bare 2 typer (3 hvis *ringstikk* tas med). Den må derfor regnes som uproduktiv.
- Trene-konstruksjonen har 9 ulike typer, og én hapax. Den samlede tegnfrekvensen til konstruksjonen er 64, så $P = 1/64 = 0,0156$.
- Kropps-konstruksjonen har i avsnitt 6.2.3 26 medlemmer, men hvis vi legger til sammensetningene diskutert i 6.2.9 (*bråkeleke*, *furtejobbe*, *skrivelese*, *ventelese*, *rølpedrikke*), får vi en typefrekvens på 31 for denne konstruksjonen; 11 av disse er hapaxer. P er $11/1012 = 0,01087$
- Stemmekonstruksjonen har 12 sammensetninger (hvis man tar med *skryteprate*) Antall hapaxer er 1, og P er $1/68 = 0,0147$.
- Tulle-konstruksjonene (*tulle-*, *tøyse-*, *bølge-*, *jukse-*, *leke-*, *late-*, og *lure-*) har en typefrekvens på 70, og 24 av disse er hapaxer. Dette gir en P på $24/4726 = 0,0051$.
- Prøve- og øve-konstruksjonene (inkludert *lærekjøre*) har en samlet typefrekvens på 62, og 6 av disse er hapaxer. P er $6/961\ 483 = 6,2404 \cdot 10^{-6}$.
- Trøste- og kosekonstruksjonene har en typefrekvens på 48, og 8 av disse er hapaxer. P er $8/8081 = 9,8998 \cdot 10^{-4}$.
- Kjede-konstruksjonen har 8 sammensetninger (9 hvis man teller *kjederøyke*), 3 av disse er hapaxer. $P = 3/139 = 0,02158$.
- Bytte-konstruksjonen har 5 sammensetninger, 1 av dem er en hapax. $P = 1/6109 = 0,00016$.
- Konstruksjonen med verb som betegner mentale aktiviteter (*gruglede* m. fl) har 5 ulike typer, men ingen hapaxer.

Noen av de mønstrene som har svært lav typefrekvens, får en P som ikke stemmer overens med den intuitive produktiviteten deres – for eksempel er det slik at selv om kjede-konstruksjonen får en P på 0, er det ikke sikkert at den er fullstendig uproduktiv. Temporal

sekvens-konstruksjoen er nok mindre produktiv enn kjede-konstruksjonen, selv om P er 0 for begge. Noen av undergruppene til tulle-konstruksjonen har også en P som kanskje er misvisende. For eksempel er P for jukse-v også lik 0, mens late-v faktisk får en P på 1, fordi alle de tre typene til denne konstruksjone er hapaxer!

Som beskrevet i 7.1.4, kan vi plote typefrekvens (V) og P inn i et punktdiagram, for å få et overblikk over den globale produktiviteten (P*) til de ulike mønstrene, som i figur 31 under.

Figur 31: Global produktivitet

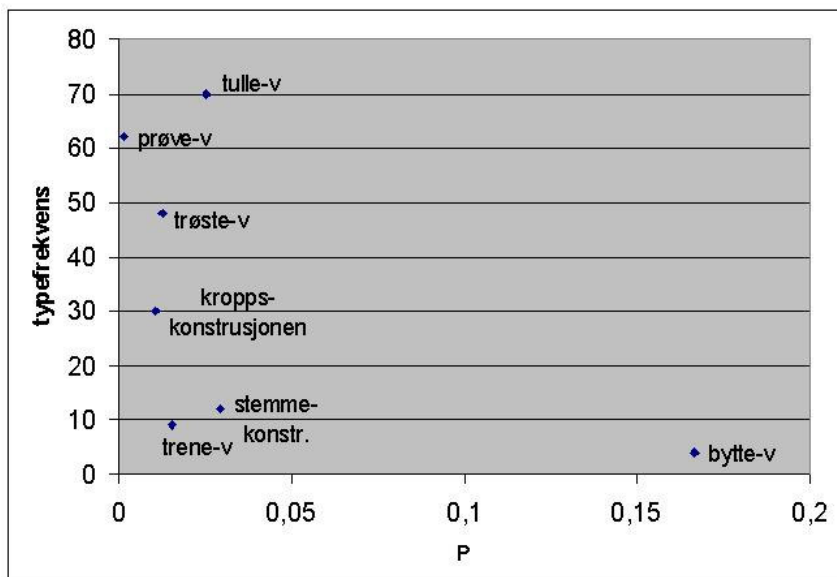
Prøve-konstruksjonen og bytte-konstruksjonen har omtrent lik P, men prøve-konstruksjonen har veldig mange flere ulike typer, og er derfor mer produktiv. På denne måten gir P* oss et bedre bilde av forholdet mellom de to konstruksjonene enn P alene gjør. At prøve-konstruksjonen og tulle-konstruksjonen har en høy typefrekvens, veier opp for at de har lavere P enn for eksempel kropps- og stemmekonstruksjonene. I tillegg til den høye typefrekvensen tulle-konstruksjonen og prøve-konstruksjonen har som verb-verb-sammensetninger, inngår *tulle-* og *prøve-* i en god del andre sammensetninger der etterleddene er substantiver, for eksempel *prøvenominasjon*, *prøvemateriale*, *prøveprosjekt*, *prøvefylke* og mange flere. Det samme er tilfelle for forleddene i tulle-konstruksjonene, særlig *tulle* og *jukse*. Dette kan være med på å trekke opp produktiviteten til disse mønstrene.

Kjede-konstruksjonen er litt problematisk å plassere riktig i henhold til produktivitet, fordi det er vanskelig å få et godt mål på tegnfrekvensen til denne konstruksjonen. Grunnen til dette er, som diskutert i avsnitt 4.2.3, at *kjederøyke* ikke alltid oppfattes som en verb-verb-sammensetning, og i tillegg at det er mange treff på *kjederøyker* som substantiv som

forurenses søkeresultatene. Hvis man skulle regnet med den reelle tegnfrekvensen til *kjederøyke*, hadde P blitt en del lavere for denne konstruksjonen. Det er flere konstruksjoner som får en lav P på grunn av svært frekvente, etablerte enkeltteksemplarer, blant annet gjelder dette prøve-konstruksjonen, tulle-konstruksjonen og bytte-konstruksjonen. Hvis man tar vekk alle sammensetninger med en tegnfrekvens på over ett tusen fra utregningen, får man følgende verdier for P (kun de konstruksjonene som endrer P er tatt med)

- Tulle-konstruksjonene (*tulle-*, *tøyse-*, *bølle-*, *jukse-*, *leke-*, *late-*, og *lure-*) har en P på $24/4726 = 0,0051$. *Lekeslåss* har en tegnfrekvens på 3790. Uten denne sammensetningen er $P = 24/936 = 0,0256$
- Prøve- og øve-konstruksjonene (inkludert *lærekjøre*) har en samlet P som er $6/961\,483 = 6,2404 \cdot 10^{-6}$. Det lave tallet skyldes hovedsaklig *prøvespille*, som har 25 900 treff, og *prøvekjøre*, med 923 000 treff. Hvis vi tar ut disse, blir $P = 6/12\,583 = 4,7683 \cdot 10^{-4}$. Hvis vi i tillegg til *prøvespille* og *prøvekjøre* tar ut alle sammensetningene som har en tegnfrekvens på over 1000, får vi en P på $6/4443 = 0,0014$.
- Trøste- og kosekonstruksjonene: P er $8/8081 = 9,8998 \cdot 10^{-4}$. *koseprate* og *trøstespise* har tegnfrekvenser på henholdsvis 3272 og 4103. Tar vi bort disse fra utregningen, blir $P = 8/705 = 0,0113$.
- Bytte-konstruksjonen har $P = 1/6109 = 0,00016$. Hvis den etablerte *byttelåne* tas bort, er $P = 0,1667$.

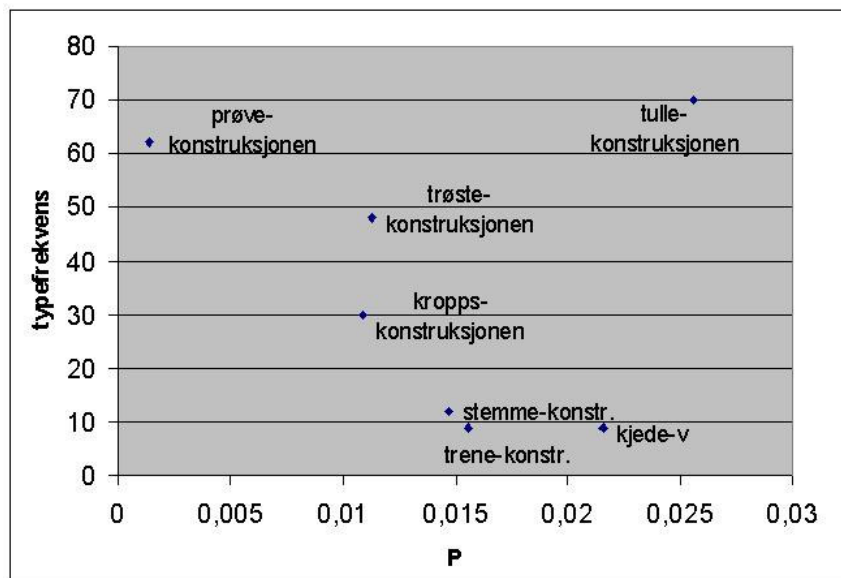
Et diagram over den globale produktiviteten til de ulike konstruksjonene blir som i figur 32:

Figur 32: Global produktivitet med høyfrekvente instansieringer tatt bort

Det faktum at bytte-konstruksjonen etter en slik behandling får den klart høyeste P, gjør at alle de andre konstruksjonene i sammenligning står tett sammen i den venstre kanten av diagrammet. For bedre å kunne vise hvordan en utelukkelse av de etablerte

sammensetningen påvirker forholdet mellom P^* for konstruksjonene, er byttekonstruksjonen fjernet fra diagrammet i figur 33.

Figur 33: Alle konstruksjonene unntatt bytte-V

Både prøve- og tullekonstruksjonen har fått høyere verdier for P , og plasserer seg høyere i diagrammet for global produktivitet. Dette gjelder særlig for tullekonstruksjonen, som har flere hapaxer enn prøvekonstruksjonen. Tullekonstruksjonen har den høyeste P^* av alle subkonstruksjonene. Byttekonstruksjonen ligger som vi så svært høyt plassert langs x-aksen, på grunn av at den har en hapax blant bare 5 instansieringer – hele 20 prosent av instansieringene er hapaxer! Dessverre gir nok dette et skjevt bilde av produktiviteten til dette mønsteret, noe den lave typefrekvensen avslører: prøvekonstruksjonen har en mye lavere P , men den høye typefrekvensen gjør at dette mønsteret reelt sett er mye mer produktivt enn byttekonstruksjonen.

Gir dette diagrammet et riktigere bilde av den relative produktivitetene mellom konstruksjonene? Forskjellen ligger kun langs x-aksen, der P er representert, og P viser som nevnt til forholdet mellom tegnfrekvensen til et mønster, og antallet nye eksemplarer som mønsteret produserer. Et produktivt mønster lager mange nye eksemplarer, noe som er fanget opp i rollen hapaxer spiller i utregningen av P . Rollen til eksemplarer som er svært frekvente er å trekke ned P for konstruksjonen. Som nevnt i avsnitt 8.1.2, er det slik at eksemplarer med høy tegnfrekvens beholder gamle bøyingsmønstre lenger, og en av grunnene til dette er at eksemplarer med høy tegnfrekvens har høyere minnestyrke og ikke er like analyserbare som eksemplarer med lavere tegnfrekvens. Eksemplarer med høy tegnfrekvens bidrar i tillegg

mindre til produktiviteten til det mønsteret det instansierer, og kan til og med *senke* produktiviteten, ifølge Bybee (2001: 120): "Very high token frequency has the effect of detracting from the productivity of morphological patterns". Spørsmålet er om dette nødvendigvis alltid er tilfelle. Dette diskuteres blant annet av Goldberg (2006), som argumenterer for at enkeltteksemplarer med høy tegnfrekvens kan gjøre at en kategori læres lettere. "[H]igh token frequency of a single general exemplar does indeed facilitate the acquisition of constructional meaning" (Goldberg 2006: 82). Casenhiser og Goldberg (2005) utførte et forsøk der forsøkspersoner skulle lære en konstruksjon ved hjelp av eksempler på konstruksjonen brukt med nonsens-verb. Det viste seg at gruppa som fikk presentert konstruksjonen med skewed input, lærte konstruksjonen bedre enn både gruppa som fikk en jevn input, og kontrollgruppa. Fenomenet kalles for **forskjøvet input** (skewed input), og virker ikke bare på språk, men også på ikke-språklig læring (Casenhiser og Goldberg 2005: 507). Et eksemplar med høy tegnfrekvens har også en tendens til å bli oppfattet som prototypisk:

Research in category learning has demonstrated that there is a strong correlation between the frequency with which a token occurs and the likelihood that it will be considered a prototype by the learner (Goldberg 2006: 85).

Goldberg (2006: 89) kaller dette for en **anker-effekt**: "cognitive anchoring, where a high-frequency type of example acts as an anchor, i.e. a salient standard of comparison". Bybee og Eddington (2006) peker på slike ankereffekter i en studie av spanske verb med betydningen "bli" og adjektivene de forekommer sammen med. De skriver blant annet at "[t]he analysis (...) leads to the organization of tokens with two of the verbs into dense clusters of semantically related adjectives centered on a high-frequency exemplar"

Eksemplarer med høy tegnfrekvens kan altå gjøre andre ting enn bare å trekke ned produktiviteten til et mønster. Goldberg (2006: 90) tar opp disse tilsynelatende motstridende egenskapene:

Bybee (1995) has argued that morphological tokens with especially high frequency do *not* lead to generalizations because they are routinized to such an extent that their internal structure is unanalyzed and therefore unavailable for morphological extension. Bybee's argument is based on irregular morphological items such as *went* and *am* which clearly do not lend themselves to generalizations. (Goldberg 2006: 90).

Situasjonen er annerledes med syntaktiske konstruksjoner enn med bøyingsmorfologi, argumenterer Goldberg, blant annet fordi slike konstruksjoner må analyseres fordi de har

argumentposisjoner som må fylles. En kombinasjon av tegnfrekvens og typefrekvens er dermed relevant for produktivitet, konkluderer Goldberg. De frekvente verb-verb-sammensetningene trekker kanskje ikke ned produktiviteten til mønstrene i det hele tatt, og man får et riktigere bilde av den globale produktiviteten til mønstrene ved å ta bort de mest frekvente instansieringene.

8.2.1 Hvordan oppstår nye verb-verb-sammensetninger?

Norske verb-verb-sammensetninger utgjør et mønster som er produktivt i den forstand at talere lager sammensetninger etter det. Sammensetting er generelt et svært produktivt mønster i norsk, særlig substantiv-substantiv-sammensetninger dannes i store antall, men også andre mønstre som adjektiv-substantiv, verb-substantiv, og substantiv-verb forekommer i stort antall.

Som vi har sett, utgjør verb-verb-sammensetninger en svært heterogen kategori, der det mest framtrædende er at det er et stort antall subskjemaer av ulike typer, blant dem kroppskonstruksjonen, trene-konstruksjonen og tulle-familien. Det mest abstrakte skjemaet [[PROSESS]-[PROSESS]], eller, siden dette ikke ser ut til å finnes, [[HANDLING]-[HANDLING]], ser ikke ut til å danne særlig mange nye sammensetninger. Tvert imot er det subskjemaene som er ansvarlige for produktiviteten til verb-verb-sammensetningene. Langacker (1987: 413-414) beskriver et eksempel på et svært abstrakt skjema som "only a subsidiary aspect of the overall analysis. (...) [T]he abstractness of the (...) schema assures it neither salience nor entrenchment". Slik er det også for verb-verb-sammensetninger: det øverste, mest abstrakte skjemaet er ikke særlig salient, det er nettverket av subskjemaer og konkrete instansieringer som er viktig når det kommer til produktivitet.

Analogi kan også spille en rolle. Et eksempel på dette så vi i avsnitt 6.2.8, der kjedekonstruksjonen har oppstått ved at talere ser ut til å ha oppfattet *kjede* i *kjederøyke* som et verb, og deretter har laget *kjededrikke*, *kjedelese* og *kjedespise*. Analogi er også en faktor i de verb-verb-sammensetningene som har *bytte* som forledd – de har høyst sannsynlig blitt dannet etter analogi med *byttelåne*, som er et svært etablert verb. Det ser ut til at vi her har å gjøre med et tydelig eksempel på anker-effekten: *byttelåne* utgjør den tegnfrekvente prototypen i mønsteret, og de andre sammensetningene er eksetensjoner av dette eksemplaret.

8.2.2 Hva begrenser produktiviteten til verb-verb-sammensetninger?

En faktor som begrenser produktiviteten til verb-verb-sammensetninger er nettopp det at de består av verb, en ordklasse som er mer **konseptuelt avhengig** enn andre ordklasser, noe blant annet Langacker påpeker:

One cannot (...) conceptualize the process of chasing without conceiving to some extent the thing doing the chasing and the thing being chased, even if the idea formed of them is maximally vague. We can say that the chase concept makes essential reference to these schematically characterized things. The conception of a physical object like a tree or a cat, by contrast, is more autonomous (Langacker 1987: 300)

Det er disse egenskapene som gjør verb til en svært sentral og viktig ordklasse: et verb er for eksempel en god ”predictor of sentence meaning” (Goldberg 2006: 104), og de er også en av de mest problemfylte ordklassene for personer med språkvansker (Lind et al. 2007). Dette står i kontrast til for eksempel substantiver (som prototypisk betegner objekter), som er **konseptuelt autonome**; man kan konseptualisere et objekt ”independently of its participation in any event” (Langacker 2008: 104). Som diskutert i kapittel 7, setter verb krav til hvilke argumenter som skal forekomme i setningen. Når vi har to verb, kan det oppstå konflikter om hvilke ledd som kreves, noe som gjør en slik kombinasjon komplisert. Slike forhold trengs ikke å ta hensyn til i kombinasjonen for eksempel av to substantiver.

Kan det faktisk at verb er konseptuelt kompliserte, påvirke i hvilken grad de inngår i sammensetninger? Både i norsk og i mange andre språk som benytter seg av sammensetninger, er verb-verb-sammensetninger mye mindre vanlig enn for eksempel substantiv-substantiv-sammensetninger, som i norsk ser ut til å være nærmest ubegrenset produktive. Som diskutert over, er det slik at de mest produktive sammensetningsmønstrene er de som har *prøve-* og *tulle-* m. fl. som forledd. Dette er verb som betegner måter etterleddet utføres på, eller hensikten med å utføre handlingen som etterleddet betegner. Dette står i kontrast til prototypiske verb som *sparke* og *kaste*, med ”participants interacting energetically in a ‘force-dynamic’ event” (Langacker 2008: 103). Verb som *tulle* og *øve* er vanskeligere å se for seg enn mer prototypiske verb; de er mindre spesifiserte og dermed lettere å kombinere enn verb som *sparke* og *hoppe*, som har mye mer konkrete konseptualiseringer.

De mønstrene som består av to relativt prototypiske verb, som *hoppeløpe* og *sittedanse*, er mindre produktive. Kanskje skyldes det konseptuelle vansker med å integrere to handlinger

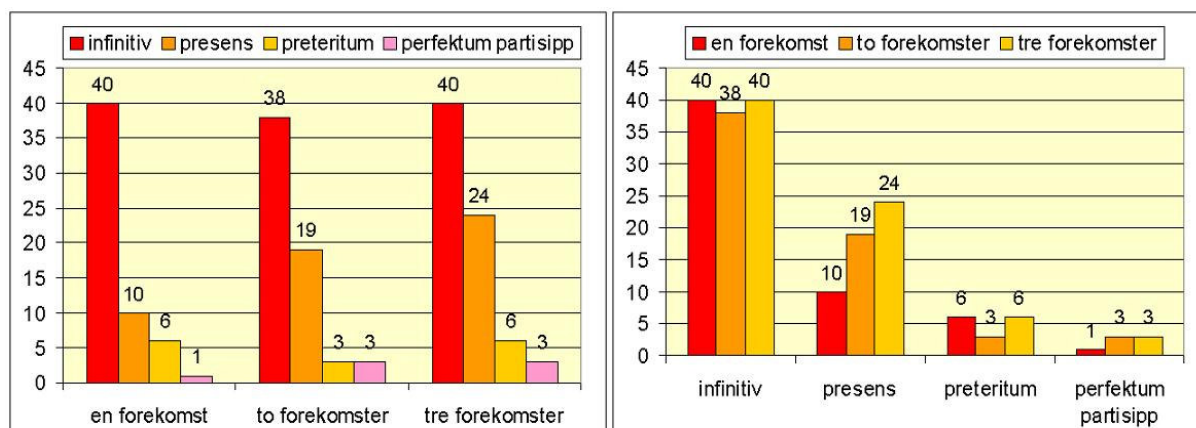
som er svært spesifikke. Baayen og Lieber (1991: 836) bemerker i sin studie av produktiviteten til ulike orddanningsuffixer at det er en tendens til at "derived verbs appear with (...) few hapaxes where comparable derived adjectives and nouns show up with healthy values for n_1 ". En av grunnene til dette, foreslår de, kan være at "verbs are the basic items of the language, and that it is relatively difficult to extend the set of verbs". En av grunnene til at nye ord produseres er for å fylle "a real or perceived gap in the speaker's lexicon" (Bauer 2001: 41). Hvis et slikt hull har oppstått fordi det har oppstått noe nytt utenfor språket som trenger å betegnes, er det oftere et objekt enn en prosess. I tillegg er det slik at "the formation of verbs may be a more complex process than the formation of nouns or adjectives, for reasons pertaining to the establishing of predicate-argument structure" (ibid. 836). Fabb (1998: 72) bemerker noe lignende for engelsk som en mulig forklaring på hvorfor det finnes flere substantiviske sammensetninger enn noen annen type: "(...) the prevalence of NN and AN types might be because of a functional need for compound nouns before other word classes".

En annen faktor som kan spille inn er det faktum at det finnes færre verb enn substantiver. Dette gjelder mange språk, og det finnes til og med språk der verb er en lukket klasse, slik som språket kalam fra Papua Ny-Guinea, som i følge Pawley (sitert i Frawley 1992: 141) har rundt 90 verb, der bare 30 av dem er "commonly used, so in practical fact, Kalam has about 30 verbs". Som regel er det bare ett finitt verb i en setning, mens det kan være mange substantiver, adjektiver og lignende.

8.2.3 Hvordan brer verb-verb-mønsteret seg?

Det er interessant å merke seg hvilke former verb-verb-sammensetningene forekommer i. Noen av sammensetningene har fulle paradigmer (blant annet *byttelåne*, *prøvefly*, og *sultefore*, sammensetninger som er etablerte og/eller frekvente). De fleste har imidlertid ikke fulle paradigmer, og den vanligste formen de forekommer i, er infinitiv. Hvis en sammensetning kun har én forekomst, er dette vanligvis infinitivsformen. Av 57 hapaxer forekommer hele 40 i infinitiv. 10 forekommer i presens, seks i preteritum og én i perfektum partisipp. Blant de 31 sammensetningene som forekommer to ganger, er 38 av 63 former infinitiv, 19 former er presens, 3 er preteritum og 3 er perfektum partisipp. Infinitivene er i tillegg spredt slik at de aller fleste verbene har minst én infinitivsform. De eneste sammensetningene av de som har to forekomster, som ikke forekommer i infinitiv, er *hviskesnakke*, *klappeslå* og *tulleri*. Ved de 24 sammensetningene som forekommer tre ganger, er det minst én infinitiv blant 20 av dem, til

sammen er det 40 av 72 former som er infinitiver. Også her er presens den nest vanligste formen; samlet er det 24 presensformer. Det er seks preteritumsformer spredt på seks verb, to verb har en perfektumsform, og ett har en partisipp. I tillegg til dette, er det 155 sammensetninger som forekommer som verbalsubstantiver – for eksempel *tulleringing*, *trøstespising* og *hviskesynging*.

Figur 34: Fordeling av former

Ut ifra disse tallene kan vi trekke den konklusjonen at når talere lager nye verb-verb-sammensetninger, så er det en stor sjans for at de velger en infinitivform. Etter hvert som verbene får flere og flere forekomster, fyller de ut paradigmene sine. Etter infinitiv er presens den vanligste formen, noe som ikke ser ut til å være spesielt for verb-verb-sammensetninger. Et søk i Oslo-korpuset av taggedede norske tekster (bokmålsdelen), med personlige pronomen i alle former og substantiver som subjekt, og et finitt verbal, gir 25 461 presensformer og 10 640 preteritumsformer. Det er altså over dobbelt så mange presens- som preteritumsformer. Søket var riktignok bare i én kilde (Adresseavisa), fordi hvis man søker i for mange kilder, får man flere treff enn maksimumsgrensen på 10 000. Dette resultatet er sikkert ikke representativt for all språkbruk, men det gir oss grunn til å anta at presens er vanligere enn preteritum. Verb-verb-sammensetninger ser altså ikke ut til å være spesielle m.h.t. hvilke former som er vanligst.

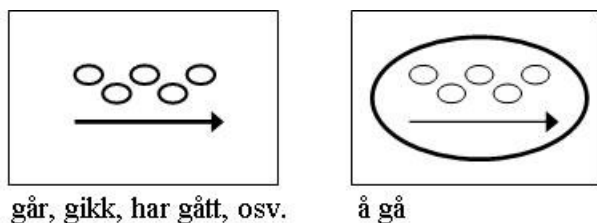
Det faktum at det er infinitiv som er den vanligste formen, er interessant fordi hvis det er tilfelle at det begrenser produktiviteten til sammensetningstypen at verb er konseptuelt komplekse og vanskelige å kombinere, har infinitiver en del egenskaper som kan tenkes å være relevante i denne sammenhengen. De kan opptre i omgivelser der finite verb ikke kan opptre, men der substantiver kan det:

å svømme er en gøy hobby / jeg liker å svømme
 *svømmer er en gøy hobby / *jeg liker svømmer
 dataspill er en gøy hobby / jeg liker dataspill

Dette gjelder både infinitiver og andre ikke-finitte verbformer som partisipper og verbalsubstantiver. Engelske verbalsubstantiver (gerunds) beskrives som ”a hybrid category that inherits some properties of nouns and some properties of verbs” (Malouf 1996: 1).

Den distribusjonelle forskjellen mellom ulike verbformer har en semantisk korrelat. I motsetning til finitte former av verb, som typisk innebærer en sekvensiell skanning av en prosess (Langacker 2008: 118), profilerer infinitiver en ”summary view on the verbal process”, og ”[d]espite their verbal base, infinitives and participles are not themselves verbs. Typically they profile nonprocessual relationships”. Langacker (2008: 119).

Verb profilerer en prosess sekvensielt, mens infinitiver profilerer en atemporal relasjon, ”a thing identifiable as a conceptual reification of the verbal process” (Langacker 2008: 119). Et eksempel er verbet *gå* i figur 35 (tilpasset fra Lee 1996: 394) og hvordan det konseptualiseres som finitt verb, som en handling som ”takes place in time and space” (Lee 1996: 394). Verbet i infinitiv profilerer gåingen som en ting.

Figur 35: Finitte og infinitte verb

Hvis infinitiver ikke egentlig er verb, men bare har en ”verbal base”, har verb-verb-sammensetningene i infinitiv mer til felles med substantiv-substantiv-sammensetninger enn det ser ut til ved første øyekast. En annen sammensetningstype som følger et lignende mønster, er substantiv-verb-sammensetninger. Ifølge Bäcklund (2007), er den vanligste formen for disse sammensetningene partisipp.

Ettersom partisipper ligger i grenselandet mellom en nominal kategori og en verbal kategori, har dette gitt en mulighet for typisk adjektiviske partisipper til å utvikle seg til andre former i verbparadigmet. NRG nevner at til *forsikre mot brann* har vi *brannforsikret*, som igjen har gitt opphav til verbet *brannforsikre*. (Bäcklund 2007: 80).

Selv om det ser ut til at substantiv-verb-sammensetninger i mange tilfeller har startet som tilbakedanninger, er det ting som tyder på at orddanningsmønsteret er i ferd med å frigjøre seg fra denne dannelsesmåten: etter hvert som skjemaet for slike sammensetninger blir mer innprentet, vil de kanskje slippe å ”komme inn bakdøra”, og kunne dannes fritt.

(...)store deler av datamaterialet kan tilskrives en rekke forskjellige utgangspunkter for tilbakedanning, mens en mindre del av datamaterialet sannsynligvis ikke kan forklares på denne måte. Med et datamateriale som teller 367 tilfeller av substantiv-verb-sammensetninger oppstår et spørsmål om vi som språkbrukere tilbakedanner hver gang vi ønsker å lage et verb fra et handlingsnomen, eller om orddanning ved å kombinere et substantiv med et verb har blitt grammatikalisert og gjennom det har utviklet orddanningstypen nomeninkorporering? (Bäcklund 2007: 88)

Både verb-verb-sammensetninger og substantiv-verb-sammensetninger har altså en tendens til å spre seg fra former som ikke er prototypisk verbale, til resten av formene i paradigmet. De infinitiviske og partisippale sammensetningene ligner med andre ord svært mye på den aller mest vanlige sammensetningstypen i norsk: substantivisk sammensetting, særlig substantiv-substantiv-sammensetning, en type sammensetting som kanskje oppfattes som en prototypisk sammensetningstype av talere, og som har et svært innprentet skjema på grunn av sin høye typefrekvens. Måten verbale sammensetninger brer seg på; ved først å oppstå i substantiviske former for så å fylle ut paradigmene sine, kan kalles for **smutthullsprinsippet**.

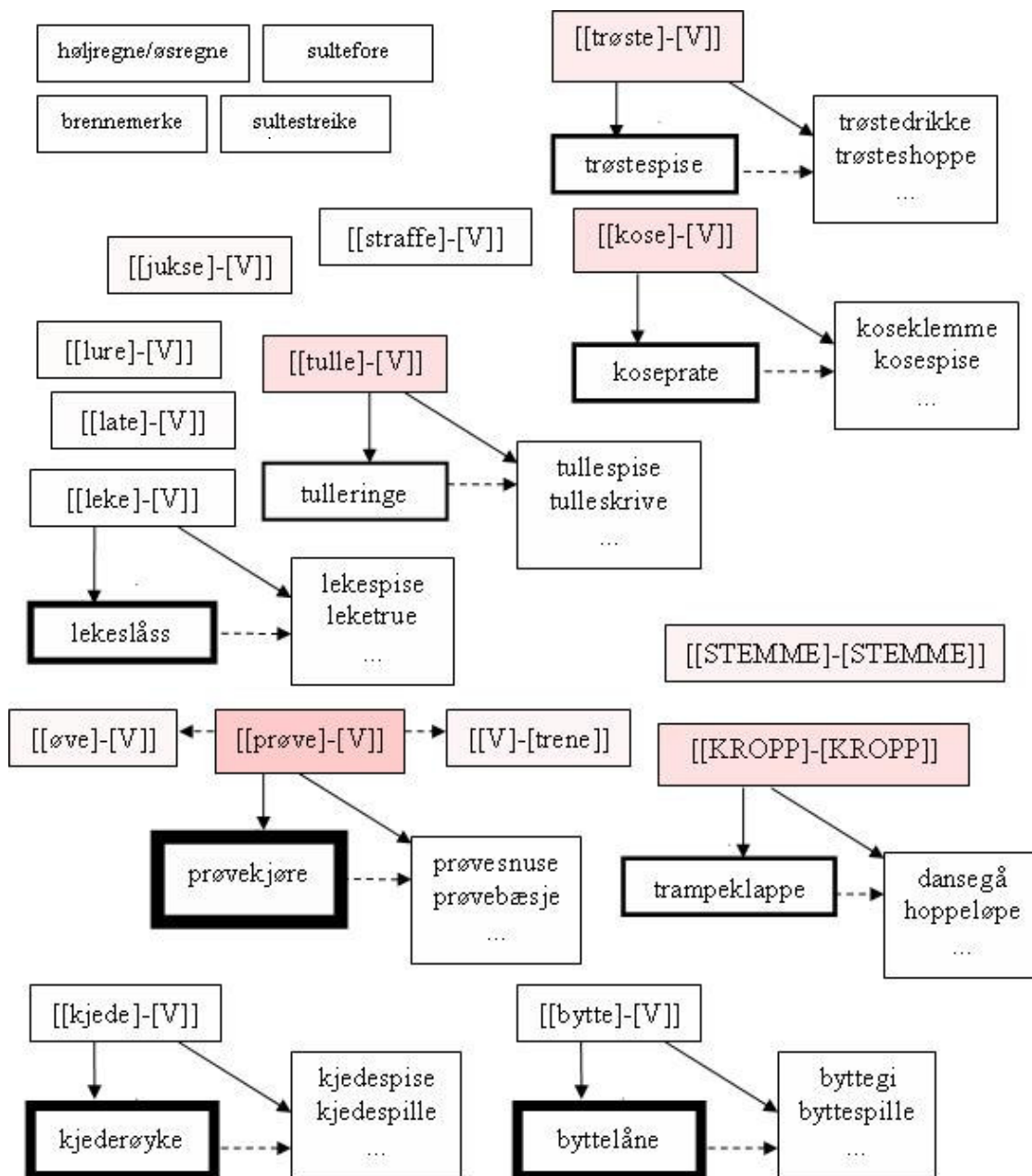
9. Konklusjon

Hovedmålene for oppgaven var for det første å beskrive verb-verb-sammensetting på norsk ved hjelp av kognitiv lingvistisk teori, og å finne ut i hvilken grad denne orddanningsprosessen er produktiv. Ingen av delene har blitt gjort før, og det har lenge vært etablert sannhet at denne typen sammensetninger er "sporadiske" og "eksepsjonelle" i europeiske språk. Mine undersøkelser har vist at dette ikke er riktig. Det finnes det mange flere verb-verb-sammensetninger enn det som typisk nevnes når fenomenet omtales. I tillegg går det an å generalisere over de sammensetningene som finnes, og beskrive mønsteret som danner dem. Langacker (2000: 118) skriver at instansieringer av et skjema ikke er jevnt fordelt, men "cluster in certain regions of that [semantic] space, leaving other regions sparsely inhabited altogether". Denne beskrivelsen passer godt på verb-verb-sammensetninger. Det er ikke alle verb som kan settes sammen; noen verb er mye mer "villige" til å inngå i sammensetninger. Dette gjelder særlig verb som betegner måter, hensikter med og grunner til å utføre handlinger (slik som *tulle*, *jukse* og *øve*). Man kan også si noe om hvilke verb som veldig sjelden inngår i verb-verb-sammensetninger; imperfektive verb (tilstandsverb) ser ut til å være nærmest umulige å kombinere på norsk.

I tillegg til å beskrive hva slags verb som forekommer i verb-verb-sammensetninger og beskrive de ulike konstruksjonene, har jeg sett på hva som skjer med argumentene til verbene som inngår i dem. Verb legger sterke føringer på hva slags andre ledd som kan og må forekomme sammen med dem, og når to verb skal kombineres er det i utgangspunktet ikke forutsigbart hva som skjer. Det ser ut til at alle rollene verbene normalt tildeler, blir realisert, selv om de noen gang får andre syntaktiske funksjoner enn de har når de opptre utenfor sammensetninger.

Det siste hovedfokuset har vært produktivitet, som man også kan kalle ekstensjonalitet; i hvilken grad et mønster er opphav til nye instansieringer. Jeg har sett på produktiviteten til de ulike underkonstruksjonene, og forsøkt å kvantifisere denne ved hjelp av metodene beskrevet i Baayen og Lieber (1991). De ulike konstruksjonene har svært varierende produktivitet; noen, som prøve- og tulle-konstruksjonene, er opphav til mange nye instansieringer, mens andre, som konstruksjonen som betegner mentale aktiviteter, nesten ikke produserer noen nye sammensetninger i det hele tatt. Når sammensetninger er uproduktive, er det ofte fordi de ikke har noe salient skjema, det vil si at det finnes så få av dem at mønsteret de er dannet etter ikke er tilgjengelig for å lage nye eksemplarer. I noen tilfeller kan slike mønstre likevel utvise

produktivitet, slik som *byttelåne*-mønsteret og *kjederøyke*-mønsteret. Jeg forklarer dette ved hjelp av anker-effekten (Goldberg 2006: 89), som er en effekt av at et tegnfrekvent eksemplar kan oppfattes som en prototype av talere, og kan føre til at ekstensjoner dannes ved hjelp av analogi. Dette stemmer overens med det Goldberg (ibid: 90) skriver om effektene tegn- og typefrekvens har på produktivitet: Det er ikke nødvendigvis slik at høy tegnfrekvens utelukkende trekker ned produktiviteten til et mønster, tvert imot kan et slikt eksemplar øke produktiviteten ved å fungere som et kognitivt anker, en salient prototype som fungerer som modell for danning av nye sammensetninger.

Figur 36: Semantisk kart over sammensetningene

Kartet i figur 36 er en visualisering av hvordan de ulike konstruksjonene forholder seg til hverandre. De konstruksjonene som har én instansiering som er veldig mye mer frekvent enn de andre, og dermed kan fungere som anker, er illustrert ved at instansieringen er vist i en egen rute. Jo tykkere ramme, jo mer tegnfrekvent er ankeret. Typefrekvensen til konstruksjonene er symbolisert ved hjelp av farge. Jo høyere typefrekvens, jo mørkere farge. Konstruksjonene er forsøkt plassert slik at de som er beslektet semantisk, er plassert nær hverandre. Øverst til venstre er de sammensetningene som er etablert, men som ikke er del av noen underkonstruksjon, plassert.

Et interessant faktum om produktiviteten til verb-verb-sammensetninger, er at nydannede sammensetninger forekommer mye oftere i infinitiv enn i andre verbformer. Dette blir ekstra interessant når det ses i sammenheng med hvordan en annen verbal sammensetningstype sprer seg, nemlig substantiv-verb-sammensetninger: disse sammensetningene forekommer svært ofte i partisipp. En mulig motivasjon for disse mønstrene ligger i egenskapene til infinitte verbformer som infinitiver og partisipper: de er mellomting mellom verb og substantiver, ikke like typisk verbale som finite verbformer. Mitt forslag til en mulig forklaring på hvorfor akkurat disse formene er mest vanlige, er at det kan være lettere å konseptualisere sammensatte handlinger ved å konseptualisere dem på en summarisk måte. Sammensetningene med slike infinitte former ligner på en sammensetningstype som er veldig vanlig i norsk; substantiv-substantiv-sammensetninger. Ved å ta den formen som minner mest om de mest prototypiske sammensetningene i norsk, ”sniker” sammensetninger med verbale etterledd seg inn i språket, via det jeg har kalt smutthullsprinsippet.

9.1 Videre forskning

Det er et par løse tråder jeg vil trekke fram her som mulige områder for videre forskning. En av disse er problemstillingen som diskuteres i avsnitt 6.1: tilstandsverbenes manglende forekomst i verb-verb-sammensetninger. Det kunne vært interessant å finne ut om dette er noe som er særegent for norsk, eller om sammensetting av tilstandsverb er sjeldent generelt i verdens språk. I tillegg er det bruk for å videreutvikle metodene for å kvantifisere produktivitet. I avsnitt 8.1.4 skriver jeg om produktivitet i snever forstand (P), som en kvantifisering av produktiviteten til et mønster, og hva som er problematisk med den, blant annet at det å bare fokusere på hapax legomena og ikke forekomster med for eksempel to treff kan føre til skjevheter. Forskjellen mellom produktiviteten til mønstre som er i direkte

konkurransen med hverandre og mønstre som står fritt til å bre seg, kunne også vært interessant å gå nærmere inn på.

Som nevnt innledningsvis, er det mange som mener at forskningen på sammensetninger ikke er så omfattende som den burde være. Et eksempel på dette er måten verbale sammensetninger har blitt avfeid som ikke-eksisterende i europeiske språk. Bäcklund (2007) har vist at substantiv-verb-sammensetninger (nomeninnkorporering) er produktivt i norsk, og jeg har nå vist det samme når det gjelder verb-verb-sammensetninger. Bauer og Renouf (2001: 110) er inne på det samme når de sier at at “compound-verb formation is alive in English”. Også i norsk finnes det sammensetningstyper som ikke ennå er fullstendig beskrevet, noe som er et godt utgangspunkt for videre forskning. Tiden er mer enn moden for en grundig gjennomgang av ulike sammensetningstyper, både i norsk, engelsk og andre språk. Å basere seg på etablerte sannheter om hvilke sammensetningstyper som finnes, uten å undersøke de faktiske forholdene, vil føre til at ny innsikt aldri oppnås.

Bibliografi

- Aikhenvald, Alexandra Y (2006): "Serial verb constructions in typological perspective". I Aikhenvald, Alexandra Y. og R. M. W. Dixon (red) (2006): *Serial verb constructions. A cross-linguistic typology*. Oxford: Oxford University press.
- Aikhenvald, Alexandra Y. og R. M. W. Dixon (red) (2006): *Serial verb constructions. A cross-linguistic typology*. Oxford: Oxford University press.
- Allen, Cynthia L. (2006): "Case syncretism and word order change". I Kemeade, Ans van og Bettelou Los (red.): *The handbook of the history of English*. Blackwell publishing.
- Arnott, D. W (1970): *The nominal and verbal systems of Fula*. Oxford: Clarendon press
- Baayen, Harald og Rochelle Lieber (1991): "Productivity and English derivation: a corpus-based study". *Linguistics* 29, 801-843.
- Bäcklund, Eirik (2007). "Da sto jeg der og pølsesvettet." En analyse av 367 nomeninkorporeringer som grammatikkutfordrer norsk. Hovedoppgave, Universitetet i Oslo.
- Bauer, Laurie (1978): *The grammar of nominal compounding : with special reference to Danish, English and French*. Odense: Odense University Press
- Bauer, Laurie (1990): "Be-heading the word". *Journal of linguistics* 26, 1-33
- Bauer, Laurie (2001): *Morphological productivity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bauer, Laurie (2001a): "Compounding", i Haspelmath et al (red): *Language typology and language universals: an international handbook*. Berlin: de Gruyter
- Bauer, Laurie og Antoinette Renouf (2001): "A corpus-based study of compounding in English". *Journal of English Language* 2001, vol 29/2 s
- Bickerton, Derek (1981): *Roots of language*. Ann Arbor, Mich.: Karoma
- Bokmålsordboka, elektronisk utgave. URL: <http://www.dokpro.uio.no/ordboksoek.html>. Universitetsforlaget.
- Booij, Geert (2005): *The grammar of words. An introduction to linguistic morphology*. Oxford: Oxford University Press.
- Bybee, Joan L (1985): *Morphology. A study of the relation between meaning and form*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins publishing company.
- Bybee, Joan L. (1995): "Regular morphology and the lexicon". *Language and cognitive processes* 10: 425-55.
- Bybee, Joan (2001): *Phonology and language use*. Cambridge University Press.
- Bybee, Joan (2007): *Frequency of use and the organization of language*. Oxford: Oxford University Press.

- Bybee, Joan og David Eddington (2006): "A usage-based approach to Spanish verbs of 'becoming'". *Language* 82 2, 323-356
- Casenhiser, Devin og Adele E. Goldberg (2005): "Fast mapping between a phrasal form and meaning". *Developmental Science* 8:6, 500–508
- Collins, A. M og M. R. Quillian (1969): "Retrieval time from semantic memory". *Journal of verbal learning and verbal behavior*, 8, 240-248.
- Crowley, Terry (2002): *Serial verbs in Oceanic. A descriptive typology*. Oxford: Oxford University Press.
- Derwing, Bruce L. (1990): "Morphology and the mental lexicon: psycholinguistic evidence". I Dressler, Wolfgang U, Hans C. Luschützky, Oskar E. Pfeffer, John R. Rennison (red): *Contemporary morphology*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Dressler, Wolfgang U. (2006): "Compound types", i Libben, Gary og Gonia Jarema (red.) (2006): *The representation and processing of compound words*. Oxford: Oxford University Press.
- Endresen, Rolf Theil (1991): *Fonetikk og fonologi. Ei elementær innføring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Endresen, Rolf Theil og Hanne Gram Simonsen (1999): "Morfologi". I Endresen, Rolf Theil., H.G. Simonsen og A. Sveen (red.): *Innføring i lingvistikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Enger, Hans-Olav (1995): "Har ord hoder? Litt om sammensetninger og deres bøyning". *LexicoNordica* 2, 33-42fpp
- Enger, Hans Olav og Kristian Emil Kristoffersen (2000): *Innføring i norsk grammatikk. Morfologi og syntaks*. Oslo: Landslaget for norskundervisning (LNU) / Cappelen akademisk forlag.
- Erman, Britt og Beatrice Warren (2000): "The idiom principle and the open choice principle". *Text* 20 (1), 2000, s. 29-62
- Evans, Vyvyan, Benjamin K. Bergen og Jörg Zinken (2006): "The Cognitive Linguistics Enterprise: An Overview" (In press for 2006. To be published in 'The Cognitive Linguistics Reader', by Equinox Publishing Company). URL: <http://www.vyvevans.net/CLOverview.pdf>
- Faarlund, Jan Terje, Svein Lie og Kjell Ivar Vannebo. (2006): *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fabb, Nigel (1998): "Compounding". I Spencer, Andrew og Zwicky, Arnold M. (red): <http://www.vyvevans.net/CLOverview.pdf> *The handbook of morphology*. Oxford, UK Malden, Mass.: Blackwell
- Fillmore, Charles J. og Catherine O'Connor (1988): "Regularity and idiomacity in grammatical constructions: the case of let alone". *Language* 64:501-538.
- Frawley, William (1992): *Linguistic semantics*. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum

Fritzner, Js ordbok, elektronisk utgave: URL:

<http://www.edd.uio.no/perl/search/search.cgi?appid=86&tabid=1275>

Gamerschlag, Thomas (2005): *Komposition und Argumentstruktur komplexer Verben: eine lexikalische Analyse von Verb-Verb-Komposita und Serialverbkonstruktionen*. Berlin: Akademie Verlag

Goldberg, Adele E (1995): *Constructions. A Construction grammar approach to argument structure*. Chicago og London: The University of Chicago Press.

Goldberg, Adele E. (2000): "Patient arguments of causative verbs can be omitted: the role of information structure in argument distribution". *Language Sciences* 23 (2001) 503-524

Goldberg, Adele E. (2006): *Constructions at work. The nature of generalization in language*. Oxford: Oxford University Press.

Groome, David (1999): *An introduction to cognitive psychology, processes and disorders*. Hove / New York: Psychology Press. Taylor & Francis Group.

Haskell, Todd R., Maryellen C. MacDonald og Mark S. Seidenberg: "Language learning and innateness: Some implications of Compounds Research". *Cognitive Psychology* 47 (2003) 119–163

Haspelmath, Martin (2002): *Understanding Morphology*. New York: Oxford University Press.

Hockett, Charles F. (1954): "Two models of grammatical description", i *Readings in Linguistics*, vol. I, pp. 386-399.

Hopper, Paul J. og E. C. Traugott (2003): *Grammaticalization* (andre utgave). Cambridge University press.

Jackendoff, Ray (1995): "The boundaries of the lexicon", i Everaert et al (1995): *Idioms*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, publishers.

Jackendoff, Ray (2002): *Foundations of language. Brain, meaning, grammar, evolution*. Oxford University Press.

Johannessen, Janne Bondi (2001): "Sammensatte ord". *Norsk lingvistisk tidsskrift* 19, s. 59-91.

Johanssen, Stig (1980): *Plural attributive nouns in present-day English*. I serien "Lund studies in English".

Kahneman, D., & Tversky, A. (1973). On the Psychology of Prediction. *Psychological Review*, 80, 237-251.

Kjelsvik, Bjørghild (2002): *Verb chains in Nizaa*. Cand. Philol. thesis. Oslo: Institutt for lingvistiske og nordiske studier.

Krahe, Hans og Wolfgang Meid (1969): *Germanische Sprachwissenschaft iii Wortbildungslehre*. Berlin / New York: Walter de Gruyter

- Langacker, Ronald W. (1987): *Foundations of cognitive grammar volume I. Theoretical prerequisites*. Stanford, California: Stanford university press.
- Langacker, Ronald W. (1991): *Foundations of cognitive grammar volume II. Descriptive application*. Stanford, California: Stanford university press.
- Langacker, Ronald W. (2000): *Grammar and conceptualization*. New York: Mouton de Gruyter.
- Langacker, Ronald W. (2002): *Concept, image and symbol. The cognitive basis of grammar*. Berlin; Mouton de Gruyter.
- Langacker, Ronald W. (2008): *Cognitive grammar. A basic introduction*. Oxford University Press.
- Lee, Keedong (1996): "Getting at the meaning of *make*". I Casad, Eugene H (red.): *Cognitive linguistics in the redwood. The expansion of a new paradigm in linguistics*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Lees, Robert B. (1960): *The grammar of English nominalizations*. Indiana University.
- Lefebvre, Claire (red.) (1991): *Serial verbs: grammatical, comparative and cognitive approaches*. Studies in the sciences of language series 8. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins publishing company.
- Libben, Gary (2006): "Why study compound processing? An overview of the issues". I Libben, Gary og Gonia Jarema (red.): *The representation and processing of compound words*. Oxford: Oxford University Press.
- Libben, Gary og Gonia Jarema (red.) (2006): *The representation and processing of compound words*. Oxford: Oxford University Press.
- Lieber, Rochelle (2005): "English word-formation processes", i Štekauer, Pavol og Rochelle lieber (red.): *Handbook of word-formation*. Dordrecht: Springer
- Lieberman, Erez, Jean-Baptiste Michel, Joe Jackson, Tina Tang og Martin A. Nowak (2007): "Quantifying the evolutionary dynamics of language". Nature nr. 449, s. 713 – 716.
- Lind, Marianne, Inger Moen og Hanne Gram Simonsen (2007): "Verbbøyning: Hva skjer når hjernen får en skade? Eksperimentell evidens fra afasirammede og Alzheimer-pasienter". Norsk lingvistisk tidsskrift 25, 3-28.
- Marchand, Hans (1969): *The categories and types of present-day English word-formation. A synchronic-Diachronic approach* (second edition). München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung.
- Malouf, Robert (1996): "A constructional approach to English verbal gerunds". I *Proceedings of the Twenty-second Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*. Pages 255-266. URL: <http://bulba.sdsu.edu/~malouf/papers/bls96.pdf>.

- Marle, Jaap van (1990): "Rule-creating creativity: analogy as a synchronic morphological preprocess". I Dressler, Wolfgang U, Hans C. Luschützky, Oskar E. Pfeiffer, John R. Rennison (red) (1990): *Contemporary morphology*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Matthews, P. H. (1991): *Morphology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Matthews, P. H. (2007): *Syntactic relations. A critical survey*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mellenius, Ingmarie (1997): *The acquisition of nominal compounding in Swedish*. Lund: Lund university press.
- Naumann, Ralf og Thomas Gamerschlag (2003): "Constraining the combinatorial patterns of Japanese V-V compounds – an analysis in Dynamic Event Semantics". *Journal of semantics* 20, 275-296
- Nishiyama, Kunio (1998): "V-V compounds as serialization. I *Journal of East Asian linguistics* 7, 175-217
- Oslo-korpuset av taggede norske tekster (bokmålsdelen). URL: <http://www.tekstlab.uio.no/norsk/bokmaal/>
- Pawley, A. og F. H. Syder (1983): "Two puzzles for linguistic theory: nativelike selection and nativelike fluency", i J. C. Richards og R. W. Schmidt (red.), *Language and communication*. London: Longman, 191-226.
- Pinker, Steven (1994): *The language instinct*. Penguin Books.
- Pinker, S. (1999). *Words and rules*. New York: Basic Books.
- Plag, Ingo (2003): *Word-formation in English*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rainer, Franz (1988): "Towards a theory of blocking", i Booij og van Marle (red.): *Yearbook of morphology* 1, 155-185. Dordrecht – Boston – London: Kluwer.
- Rainer, Franz (2005): "Semantic change in word-formation". *Linguistics* 43 – 2, 415-441.
- Rosch, Eleanor (1973): "Natural categories". *Cognitive psychology* 4, s 328-350.
- Sveen, Andreas (2002): "Konstruksjonens betydning for betydningen: å verbe seg til MÅL". *Norsk lingvistisk tidsskrift* 20, 3-26.
- Szymanek, Bogdan (2005): "The latest trends in English word-formation". I Štekauer, Pavol og Rochelle Lieber (red.) (2005): *Handbook of word-formation*. Dordrecht: Springer
- Taylor, John R. (2000): *Possessives in English. An exploration in cognitive grammar*. Oxford University Press.
- Taylor, John R. (2002): *Cognitive grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Taylor, John R. (2003): *Linguistic categorization*. Oxford University Press.

Tuggy, David (1992): "The affix-stem distinction: A Cognitive Grammar analysis of data from Orizaba Nahuatl". *Cognitive linguistics* 3-3, 237-300.

Tuggy, David (2005): "Cognitive approach to word-formation", i Štekauer, Pavol og Rochelle lieber (red.) (2005): *Handbook of word-formation*. Dordrecht: Springer

Zwicky, Arnold M. (2005): "Just between Dr. Language and I". *Language Log*. URL: <http://itre.cis.upenn.edu/~myl/language-log/archives/002386.html>

Zwicky, Arnold M. (2006): "Why are we so illuded?". URL: <http://www-csli.stanford.edu/~zwicky/LSA07illude.abst.pdf>

Tillegg 1: Lenker til eksempelsetningene

- (1) (s. 21) forum.dyrenett.no/forum/archive/index.php/t-75884.html²⁹
- (2) (s. 46) www.byggebolig.no/index.php?topic=56.msg6391
- (3) (s. 46) www.fiskersiden.no/forum/lofiversion/index.php?t13493.html
- (4) (s. 46) www.diskusjon.no/lofiversion/index.php/t746061.html
- (5) (s. 47) www.bokklubben.no/SamboWeb/produkt.do?produktId=1129115
- (6) (s. 48) www.dinbaby.com/forum/thread/137466770
- (7) (s. 49) forum.scanair.no/showthread.php?t=26941
- (8) (s. 49) www.bryggeri.net/viewtopic.php?t=1211
- (9) (s. 49) eikenga.no/EHF_MainInfo.htm
- (10) (s. 49) www.catchgamer.no/?module=forum&f=thread&threadId=25718
- (11) (s. 51) blogg.sol.no/node/9018277%23comment-54688404
- (12) (s. 51) ovenforwww.otc-mc.org/trondelag/dokument/trening.pdf
- (13) (s. 51) www.nfunorge.org/view.cgi?&link_id=0.1618.21379&session_id=0
- (14) (s. 51) forum.dyrenett.no/forum/showpost.php?p=317045&postcount=19³⁰
- (15) (s. 52) glamorous88.blogspot.com/2007_07_01_archive.html
- (16) (s. 52) www.rypejentene.com/phpBB2/viewtopic.php?p=11812&sid=9bb2b3824e7128bcfaa302979db348cf
- (17) (s. 53) www.dagbladet.no/uteliv/sterkemeninger/index.html?day_id=560
- (18) (s. 54) christinasblogg.blogg.no/diverse.html
- (19) (s. 54) forum.babyverden.no/fb.aspx?m=1960519&key=
- (20) (s. 55) www.amobil.no/artikler/usb-bibelen_er_her/21678
- (21) (s. 56) forum.unlock.no/lofiversion/index.php?t7553.html
- (22) (s. 56) www.nrk.no/nyheter/distrikt/ostfold/1.1664835
- (23) (s. 56) www.snadder.com/?side=profil&brg_id=36711
- (24) (s. 56) www.nybaktmamma.com/plassen/showthread.php?t=3964
- (25) (s. 57) www.testen.no/brukere/1004099/2/
- (26) (s. 57) www.babyverden.no/templates/Article_74947.aspx
- (27) (s. 58) www.familiestiftelsen.no/node/1333
- (28) (s. 58) tygge.weblogg.no/1174129690_godblogging_fra_india.html
- (29) (s. 59) forum.kvinneguiden.no/lofiversion/index.php/t98763-1400.html
- (30) (s. 59) www.gaysir.no/artikkel.cfm?CID=9431
- (31) og 60(32) (s. 60) www.fabeline.com/dagbok/vis.php?dags=2005-03-01%2021:47:46&bop=1&des=vinter
- (33) (s. 60) www.mariomusikk.com/portal/asp/moteplass_innlegg.asp?Innlegg_ID=23238
- (34) (s. 60) www.gjemmesiden.net/sitater.php?sitat=3
- (35) (s. 61) www.hifm.no/index.php?ID=1880&view=printer
- (36) (s. 61) www.fluefiske.net/forum/lofiversion/index.php/t8182.html
- (37) (s. 61) www.donkr.com/forum/viewPost.asp?threadid=19736&np=1500
- (38) (s. 61) www.doktoronline.no/qa/forum/59/qa3676739.html?s=qa.b.last50
- (39) (s. 63)

²⁹ Selve innlegget (forum.dyrenett.no/forum/archive/index.php/t-75884.html) er ikke lenger tilgjengelig, men kunne den 3. mai 2008 sees i Googles hurtigbuffer.

³⁰ Ikke lenger tilgjengelig per. 27. mai 2008.

- www.alternativaudio.no/forum/viewtopic.php?f=15&t=2797&st=0&sk=t&sd=a&start=40
 (40) (s. 63) www.ffksupporter.net/forum/emne.php?trad=125290&side=1
 (41) (s. 64) www.fiskefeber.com/dagbok.asp?FiskeFeberUser=FiskeFeber&MONTH=05&ID=436&YEA R=2002
 (42) (s. 64) norsknettskole.no/web/view.cgi?link_id=146650&session_id=0&visvalgoppgave=1
 (43) (s. 64) www.finn.no/finn/bap/object?finnkode=12481644&sid=xz5cbaM5VsS898839&WT
 (44) (s. 64) www.diskusjon.no/lofiversion/index.php/t244125-1550.html
 (45) (s. 65) www.fvn.no/jorden_rundt/kina/article454857.ece
 (46) (s. 65) rawwhite.blogspot.com/³¹
 (47) (s. 65) fjellforum.net/viewtopic.php?t=4045&postdays=0&postorder=asc&start=25
 (48) (s. 65) dyresonen.no/forum/index.php?showtopic=19384&st=80&start=80
 (49) (s. 65) www.skole.trondheim.kommune.no/kolstad/Hjemmeside/biblioteket.htm
 (50) (s. 65) forum.kvinneguiden.no/index.php?showtopic=188275&st=20
 (51) (s. 65) uk.groups.yahoo.com/group/Allfirda/message/206
 (52) (s. 66) www.hest.no/blog/?bid=12442&blid=83135
 (53) (s. 66) willyverden.com/2006/09/28/og-kaninen-skrev-en-bok/
 (54) (s. 66) <http://monicawestrum.spaces.live.com/blog/cns!B9DA0D364E7C3E48!2458.entry>
 (55) (s. 66) www.vgb.no/670/perma/155272/
 (56) (s. 69) <http://no.gosupermodel.com/index.jsp?menu=profile&model=131134>
 (57) (s. 70) www.fabeline.com/dagbok/vis.php?dags=2003-07-06%2023:59:59&bop=3&des=sommer&des=vaar
 (58) (s. 70) Pondus nummer 10 2006, s. 3. Schibstedforlagene.
 (59) (s. 78) linux1.no/forum/viewtopic.php?t=4303&view=previous&sid=9abc51bc8acffd59627c0b78942df68e³²
 (60) (s. 78) <https://www.vektklubben.no/forum/printthread.php?t=6182&page=8&pp=40>
 (61) (s. 78) <http://dyresonen.no/forum/index.php?s=&showtopic=19384&view=findpost&p=292215>
 (62) (s. 78) www.vgb.no/keyw.php?blog=18463&keyword=tr%F8stespise
 (63) (s. 78) www.nettby.no/community/thread.php?id=1329751&community_id=362595&offset=385
 (64) (s. 79) no.gosupermodel.com/findforumpost?postid=5497782³³
 (65) (s. 79) www.webfrik.com/ftopic-772-days0-orderasc-15.html
 (66) (s. 79) groups.google.com/group/no.it.programmering.perl/tree/browse_frm/month/2001-05/b0886022511ef676?rnum=121&
 (67) (s. 79) www.messe.no/.../Besokende/Utstiller/?SelectedContactID=613801&FindStand=fE9yZGVyQnlOYW11QXNjA,1,90062
 (68) (s. 79) www.kjernen.com/files/tippeligaen_2003.htm

³¹ Innlegget ligger ikke lenger på denne adressen – det har blitt låst, slettet eller flyttet.

³² Ikke lenger tilgjengelig per 27. mai 2008.

³³ Ikke tilgjengelig per 27. mai 2008.

- (69)(s. 80) <http://no.gosupermodel.com/?menu=profile&model=131134>
- (70) (s. 80) www.flux.no/kari/IV_utdrag.htm
- (71) (s. 80) forum.kvinneguiden.no/lofiversion/index.php/t98763-1400.html
- (72) (s. 80) www.vagbladet.no/go/?kat=Nyheter§ion=tilfeldig&id=1112356987
- (73) (s. 80) gullkorn.mq.no/finkorn.php?id=46440

Tillegg 2: Alle verb-verb-sammensetningene

Forledd	Etterledd	antall
brenn(e)	merke	588
brøle	le	2
bråke	leke	1
bytte	gi	2
bytte	leke	2
bytte	låne	6101
bytte	prøve	3
bytte	spille	1
bølle	ringe	146
danse	gå	1
danse	hoppe	2
dra	dytte	1
drømme	tenke	4
elske	hate	1
fisle	kjøre	1
flørte	danse	2
flørte	slå	1
fryse	tørke/tørre	1441
furte	jobbe	1
gru	glede	3806
gå	trene	1
hoppe	danse	27
hoppe	kose	2
hoppe	løpe	3
hoppe	trene	10
hoppe	sprette	14
hviske	rope	7
hviske	snakke	2
hviske	syng	33
hyle	rope	2
hølj(e)	regne	667
jukse	bake	23
jukse	lese	4
jukse	skrive	2
jukse	spille	2
jukse	spise	7
jukse	tatovere	3
kjede	drikke	13
kjede	lese	2
kjede	runke	2
kjede	røyke	?
kjede	se	1
kjede	shoppe	1
kjede	skrive	1
kjede	spille	5
kjede	spise	114
kjøre	trene	17

Forledd	Etterledd	Antall
klappe	slå	2
klemme	kose	12
klippe	lime	22
knuse	klemme	84
knuse	kose	50
kose	bade	5
kose	drikke	44
kose	dusje	1
kose	fise	10
kose	gni	1
kose	gå	2
kose	jobbe	5
kose	kose	11
kose	kjøre	80
kose	klemme	36
kose	knulle	5
kose	knuse	9
kose	kysse	6
kose	lese	32
kose	løpe	3
kose	prate	3273
kose	pule	7
kose	shoppe	10
kose	skrive	3
kose	spille	47
kose	spise	34
kose	stryke	4
kose	sykle	15
kose	syng	7
kose	trene	20
kose	trøste	6
kose	tulle	3
kose	vaske	1
kysse	kose	4
late	gråte	1
late	le	1
late	snakke	1
leke	bake	1
leke	bite	157
leke	bryte	8
leke	danse	2
leke	fiske	2
leke	flytte	1
leke	gråte	1
leke	gå	3
leke	kjøre	38
leke	løpe	2

Forledd	Etterledd	antall
leke	pule	2
leke	ringe	2
leke	slå	12
leke	slåss	3790
leke	sminke	3
leke	snakke	10
leke	spille	15
leke	spise	4
leke	stikke	1
leke	svømme	1
leke	tisse	1
leke	.true	1
leke	trøste	1
lese	trene	3
lure	fise	1
lure	fiske	3
lure	spille	3
lure	spise	6
lære	kjøre	93
løpe	hoppe	2
løpe	trene	17
prøve	belaste	33
prøve	blåse	8
prøve	bore	508
prøve	bæsje	1
prøve	danse	50
prøve	drikke	14
prøve	dykke	31
prøve	farge	11
prøve	filme	185
prøve	forelese	42
prøve	fly	390
prøve	gå	206
prøve	hoppe	130
prøve	høre	100
prøve	kikke	9
prøve	kjøre	21
prøve	kjøre	923000
prøve	kose	2
prøve	kysse	4
prøve	legge	44
prøve	ligge	413
prøve	lukte	6
prøve	lytte	183
prøve	ri	143
prøve	ringe	12
prøve	rope	1

Forledd	Etterledd	Antall
prøve	rulle	4
prøve	røyke	12
prøve	se	12
prøve	sitte	3784
prøve	skyte	1061
prøve	smake	3296
prøve	sminke	12
prøve	snuse	5
prøve	sparke	3
prøve	spille	25900
prøve	spise	67
prøve	spreng	552
prøve	stemme	7
prøve	stå	7
prøve	svinge	14
prøve	svømme	6
prøve	sykle	111
prøve	syng	621
prøve	så	4
prøve	tenne	6
prøve	tenke	3
prøve	teste	64
prøve	titte	15
prøve	trene	39
prøve	vie	1
prøve	vinke	1
prøve	vise	11
rope	hviske	4
rope	syng	6
rølpe	drikke	1
sitte	danse	6
sitte	stå	4
skli	takle	217
skrive	lese	3
skrive	trene	6
skryte	prate	2
skryte	vise	2
snappe	bite	1
snike	kose	1
sove	kose	1
spille	trene	2
spise	vegge	7
sprut	regne	439
stange	kose	5
straffe	knulle	10
straffe	pule	72
stå	sitte	3

Forledd	Etterledd	antall
sulte	fore	1948
sulte	streike	35577
sutre	grine	3
sutre	gråte	7
sutre	skrike	1
svømme	danse	1
svømme	trene	6
sykle	trene	2
synge	rope	2
trampe	klappe	557
trille	låne	1
trylle	trikse	1
trøste	bake	1
trøste	feste	1
trøste	handle	15
trøste	klappe	6
trøste	klemme	55
trøste	knulle	1
trøste	kose	28
trøste	lese	8
trøste	pule	6
trøste	ringe	2
trøste	røyke	21
trøste	shoppe	126
trøste	skrive	3
trøste	snakke	4
trøste	snuse	1
trøste	spille	11
trøste	spise	4103
trøste	stryke	3
trøste	trene	3
trøste	vaske	1
tulle	bestille	3
tulle	bråke	1
tulle	danse	22
tulle	drikke	1
tulle	fly	1
tulle	grille	1
tulle	gråte	3
tulle	hoste	3
tulle	knulle	1
tulle	krangle	15
tulle	kode	2
tulle	le	2
tulle	leke	8
tulle	plystre	1
tulle	prate	31

Forledd	Etterledd	Antall
tulle	ri	2
tulle	ringe	268
tulle	si	1
tulle	skrive	16
tulle	skyte	1
tulle	slå	2
tulle	slåss	32
tulle	spille	12
tulle	spise	5
tulle	spy	1
tulle	sykle	1
tulle	synge	12
tulle	svømme	1
tulle	tenke	1
tulle	trykke	3
tulle	vaske	1
tøyse	prate	6
tøyse	ringe	5
vente	lese	1
vrikke	danse	2
ønske	drømme	25
ønske	tenke	130
øs	regne	120
øve	kaste	2
øve	kjøre	205
øve	lese	4
øve	skyte	5
øve	skrive	1
øve	slå	1
øve	spille	3
øve	synge	7
øve	synge	7